

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ
(Α.Μ.: 1012201803007)

Θέμα: «Το Άργος στα χρόνια της Κατοχής, της Αντίστασης και του Εμφυλίου
(1941-1949)»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	6

Α΄ Κεφάλαιο

Οι Γερμανοί στην Αργολίδα

1.1. Από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου ως τις παραμονές της κατάληψης.....	8
1.2. Οι Γερμανοί στο Ναύπλιον	8
1.3. Οι Γερμανοί στο Άργος.....	10
1.4. Οι Γερμανοί βομβαρδίζουν τα συμμαχικά πλοία.....	12
1.5. Οι Ιταλοί στο Άργος.....	13
1.6. Οι δύσκολες ώρες των κατοίκων.....	14
1.7. Ο επισιτισμός.....	17

Β΄ Κεφάλαιο

Η σημαντικότητα του Άργους στις Ιταλογερμανικές επιθέσεις

2.1. Το αεροδρόμιο.....	20
2.2. Η Σχολή Ικάρων.....	21
2.3. Η σχολή πολυβολητών ασυρματιστών στο αεροδρόμιο του Άργους.....	24
2.4. Ο βομβαρδισμός του αεροδρομίου.....	25

Γ΄ Κεφάλαιο

Ο Βομβαρδισμός της 14 – 10 – 1943

3.1. Ο αφοπλισμός των Ιταλών.....	28
3.2. Η προετοιμασία.....	29
3.3. Τα γεγονότα.....	30
3.4. Το χτύπημα στο Γυμνάσιο.....	33
3.5. Η περίθαλψη.....	34
3.6. Τα ερωτήματα και οι ερμηνείες.....	35

Δ΄ Κεφάλαιο

Ιστορική μνήμη

4.1. Η πένθιμη επέτειος 21 Νοεμβρίου 1943.....	37
4.2. Τα θύματα του βομβαρδισμού.....	38

Ε' Κεφάλαιο

Ο λαός αντιστέκεται

5.1. Η αρχή της εθνικής αντίστασης στο Άργος.....	40
5.2. Η πρώτη αντάρτικη ομάδα Κουβελάκης.....	41
5.3. Η Αριστερά στο Άργος.....	42
5.4. Οι Γερμανοί φεύγουν.....	43
5.5. Καταστροφές του σιδηροδρομικού δικτύου.....	45
5.6. Οι φορείς αντίστασης.....	47

ΣΤ' Κεφάλαιο

Η υπάρχουσα κατάσταση

6.1. Το Άργος κατά την Κατοχή και την Απελευθέρωση.....	50
6.2. Οι συνεννοήσεις και η κατάληξή τους.....	51
6.3. Οι αντάρτες έρχονται πανηγυρικά στο Άργος.....	52
6.4. Περιορισμοί και απαγορεύσεις.....	54
6.5. Η νέα δημοτική αρχή.....	55

Ζ' Κεφάλαιο

Οι μέρες οργής

7.1. Εμφύλιος στο Άργος.....	58
7.2. Τα γεγονότα.....	59
7.3. Τα Τάγματα Ασφαλείας.....	61
7.3.1. Ασίνη.....	63
7.3.2. Δίδυμα.....	64
7.3.3. Μιδέα ή Γκέρμπεσι.....	66
7.3.4. Λίμνες.....	67
7.4. Η άγνωστη μάχη στον Αχλαδόκαμπο.....	67
7.5. Τα Τάγματα Ασφαλείας Ναυπλίου.....	69
7.6. Ο ΕΛΑΣ στην Αργολίδα.....	70
7.7. Βρετανικά παιχνίδια.....	71

Η' Κεφάλαιο

Το τέλος του εμφυλίου

8.1. Η ίδρυση του ΔΣΕ Πελοποννήσου.....	76
8.2. Αντίπαλα στρατόπεδα.....	77
8.3. Η επιχείρηση «Περιστέρα» στην Πελοπόννησο.....	77
8.3.1. Οι αντίπαλες δυνάμεις.....	78

8.3.2. Το σχέδιο.....	79
8.3.3. Η εκτέλεση.....	80
Επίλογος.....	83
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	85
Παράρτημα.....	87
Περίληψη.....	95

Πρόλογος

Στις 28 Οκτώβρη 1940 η φασιστική Ιταλία υποδουλώνει την Ελλάδα. Ο ελληνικός λαός όμως αντιστέκεται. Το ΟΧΙ σήμαινε την απόφαση για ελευθερία και αξιοπρέπεια. Τότε για να διασωθεί η φασιστική ιδεολογία της Ιταλίας η εταίρος και σύμμαχος της Γερμανία στις 6 Απριλίου 1941 κήρυξε τον πόλεμο κατά της Ελλάδας. Με την άριστα οργανωμένη πολεμική μηχανή σπάζει τις αμυντικές γραμμές και στις 27 Απριλίου η Γερμανική σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό κυματίζει στην Ακρόπολη.

Οι Γερμανοί το απόγευμα της ίδιας μέρας καταλαμβάνουν το Άργος. Δύο μέρες κράτησε ο αεροπορικός βομβαρδισμός 26 και 27 Απριλίου. Στις 28 καταλαμβάνουν και το Ναύπλιον. Οι Γερμανοί εκτός από το Άργος και το Ναύπλιον εγκαταστάθηκαν και στα γύρω χωριά. Έτσι μπαίνουμε στην θλιβερή και καταστροφική στρατιωτική Γερμανική κατοχή που κράτησε τριάνμισι περίπου χρόνια.

Πυροβολικό στην Πυργέλα, στρατιωτικό άγημα στην Δαλαμανάρα, στο εργοστάσιο του «ΚΥΚΝΟΥ» τεθωρακισμένα στην Αγία Τριάδα. Στόχος τους όμως είναι το αεροδρόμιο του Άργους που βρίσκεται τρία χιλιόμετρα βόρεια της πόλης, και που εκείνη την εποχή ήταν το νοτιότερο αεροδρόμιο της ηπειρωτικής Ελλάδας.. Από εδώ λοιπόν οργανώνουν αλλά και το χρησιμοποιούν για την κατάληψη της Κρήτης.

Τουλάχιστον δύο σοβαρές επιδρομές εναντίον του αεροδρομίου έγιναν. Τον Απρίλιο και το Σεπτέμβριο του 1943. Ο μοιραίος όμως βομβαρδισμός έγινε την Πέμπτη 14 Οκτώβρη 1943 στην πόλη του Άργους.

Η μεγαλύτερη τραγωδία για την Αργολίδα στην Κατοχή. Αεροπλάνα της αμερικανικής αεροπορίας, αδικαιολόγητα βομβάρδισαν την πόλη του Άργους σκοτώνοντας περίπου 70 Γερμανούς περισσότερους από 100 Αργείτες και τραυματίζοντας εκατοντάδες...Όμως τα πολύ δύσκολα ως τραγικά χρόνια για την Αργολίδα είναι αυτά του εμφυλίου που σημάδεψαν την ζωή των κατοίκων ως τις μέρες μας. Ένας πόλεμος που ξεκινά με την γερμανική κατοχή και τελειώνει το 1949. Η αντίσταση είναι η φωτεινή πλευρά των χρόνων εκείνων ο αδελφοκτόνος πόλεμος η μαύρη και σκοτεινή. Η δεκαετία 1940-1950 αποτελεί αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες περιόδους της Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, καθώς χαρακτηρίστηκε από τρία γεγονότα μεγάλης σημασίας. Τον ελληνοϊταλικό και ελληνογερμανικό πόλεμο, την Κατοχή της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα, την

Εθνική Αντίσταση και τον Εμφύλιο Πόλεμο που στην ουσία ξεκίνησε το 1943 και κορυφώθηκε την περίοδο 1946- 1949.

Εισαγωγή

Στόχος αυτής της εργασίας είναι να καταγράψει τα γεγονότα της εποχής που έλαβαν χώρα στην περιοχή του Άργους και του Ναυπλίου αλλά και των γύρω χωριών. Θα προσπαθήσω να καταγράψω τα γεγονότα σύμφωνα με μαρτυρίες και κείμενα του τόπου μου τα αποτελέσματα και τις συνέπειες στους κατοίκους και στην υποδομή μετά τον μοιραίο βομβαρδισμό και κατά την διάρκεια της Γερμανικής και Ιταλικής κατοχής. Επίσης βασικό μέλημά μου η αντίσταση, οι οργανώσεις και οι μέρες οργής που σημάδεψαν τόσο όλη την χώρα όσο την πόλη του Άργους και των γύρω χωριών μικρών και μεγαλύτερων.

Στην πρώτη ενότητα θα καταγράψω την κατάσταση που επικρατεί στο Άργος -Ναύπλιο κατά την Γερμανική και Ιταλική εισβολή. Θα αναφερθώ στην κατοχή στις δύσκολες ώρες και τα προβλήματα επιβίωσης των κατοίκων της περιοχής μου. Στην δεύτερη ενότητα θα προσπαθήσω να εξηγήσω γιατί το Άργος αποτελεί σημείο στόχος των κατακτητών. Θα αναφερθώ στις επιχειρήσεις-επιθέσεις λίγο πριν τον μοιραίο βομβαρδισμό. Ένα κεφάλαιο για τον άδικο θάνατο αθώων Αργείων από τον βομβαρδισμό των συμμάχων. Μικρό κεφάλαιο θα αφιερώσω στο ρόλο και την σκοπιμότητα της Μεγάλης Συμμαχίας και ειδικά της Αγγλίας, μιας και σε αυτή χρεώνεται ο βομβαρδισμός και ο θάνατος αμάχων. Στην επόμενη θα προσπαθήσω μέσα από περιοδικά μαρτυρίες και τον τύπο της εποχής να καταγράψω τα γεγονότα όπως ακριβώς έγιναν σύμφωνα με τις πηγές που διαθέτω. Θα καταγράψω τα θύματα του βομβαρδισμού όπως ακριβώς αναφέρονται στα αρχεία και σε άρθρα τοπικών εφημερίδων. Τέλος ένα μικρό κεφάλαιο θα αφιερωθεί στα ερωτήματα για τον άδικο θάνατο τόσων Αργείων. Θα κλείσω με την ηρωική αντίσταση και απελευθέρωση τον ρόλο του ΕΑΜ και ΕΛΑΣ, τα τάγματα ασφαλείας. Ένα μικρό μέρος της εργασίας θα αφιερωθεί στην διοίκηση και την κατάσταση στην οργάνωση και υποδομές στο Άργος κατά την γερμανική κατοχή και μετά την αποχώρησή τους. Τα δύσκολα χρόνια του εμφυλίου τις αδελφοκτόνες μάχες τις αντιπαραθέσεις τα μίσση και τα πάθη που συγκλόνισαν την περιοχή μου. Κλείνοντας το τελευταίο κεφάλαιο θα το αφιερώσω για το τέλος του εμφυλίου στην Ελλάδα αλλά περισσότερο στην Πελοπόννησο με την επιχείρηση «Περιστέρα».

Οι πηγές μου περισσότερο είναι έντυπα περιοδικά και εφημερίδες τοπικού τύπου όπως :Εφημερίδα «Τα Αργολικά Νέα». Περιοδικό «Αναγέννηση». Εφημερίδα

«Αργολικές ειδήσεις» αφιέρωμα στα θύματα των Ναζί. Μαρτυρία αυτόπτη μάρτυρα (Τσακόπουλος) κατοίκου Άργους.

“Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα” (1946) Ανδρέας Χριστόπουλος
«1944-1994: 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς»,
Κώστας Δανούσης Από τα αρχεία της αργολικής βιβλιοθήκης «Οι Γερμανοί στην Αργολίδα». Έγγραφες μαρτυρίες.

Α' Κεφάλαιο

Οι Γερμανοί στην Αργολίδα

1.1. Από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου ως τις παραμονές της κατάληψης

Οι επίστρατοι της Αργολίδας στον ελληνοϊταλικό πόλεμο 1940-41 στελέχωσαν το 8ο Σύνταγμα Ναυπλίου που ανήκε στην 14 Μεραρχία. Το Σύνταγμα αυτό έδρασε στην Ήπειρο στους τομείς Αργυρόκαστρου – Λιμποχόβου – Πρεμετής – Κλεισούρας και ήταν από τις ελάχιστες μονάδες, που συμπτύχθηκαν μετά την οπισθοχώρηση και τη συνθηκολόγηση με τους Γερμανούς. Έτσι στις 2 Μαΐου 1941 έφτασε στη Ναύπακτο και στις 10 Απριλίου 1941 διεκπεραιώθηκε στην Πελοπόννησο (Ψαθόπυργο), όπου και διαλύθηκε.

Οι συμμαχικές δυνάμεις υποχωρούν προς νότο με σκοπό την εκκένωση της χώρας, οι γερμανικές δυνάμεις αναλαμβάνουν δυο στρατιωτικές επιχειρήσεις,. Η πρώτη με τμήματα των SS «Α.Η.» (Σωματοφυλακή «Αδόλφος Χίτλερ») από τα Ιωάννινα φτάνουν στην Πελοπόννησο τη νύχτα της 25 προς 26 Απριλίου 1941. Παράλληλα το 2ο Σμήνος Μάχης, ενισχυμένο από το 2ο Σύνταγμα Αλεξιπρωτιστών, από τη Φιλιππούπολη της Βουλγαρίας, φτάνει την ίδια μέρα στη Λάρισα στις 25.4. 1941. Η άλλη επιχείρηση ξεκινά τις πρώτες πρωινές ώρες για τον Ισθμό της Κορίνθου με σκοπό την κατάληψη της γέφυρας πριν την ανατινάξει το συμμαχικό τμήμα που είχε αναλάβει τη φύλαξή της. Ο πρώτος στόχος επετεύχθη, ο δεύτερος όμως όχι.

1.2. Οι Γερμανοί στο Ναύπλιο

Το απόγευμα της 27ης Απριλίου 1941 τα πρώτα Γερμανικά μηχανοκίνητα τμήματα κινήθηκαν προς το Ναύπλιο. Στις 28 Απριλίου χαράματα οι γερμανικές εμπροσθοφυλακές μπαίνουν στο Ναύπλιο. Οι Ναυπλιώτες πρόβαλλαν αντίσταση (έστω και σποραδική) ως το βράδυ όμως όλα είχαν τελειώσει. Μια ησυχία νεκρική που θα κρατούσε τριάντισι χρόνια. Το Ναύπλιο μια έρημη πόλη. Τα καταστήματα και τα σπίτια κατάκλειστα

Ο Γερμανός Διοικητής με διαταγή καλεί τους Ναυπλιείς να παραδώσουν κάθε είδους όπλο και πολεμικό υλικό, Ελληνικό ή συμμαχικό καθώς επίσης και τα τρόφιμα που είχαν εγκαταλείψει οι Άγγλοι

Τα Γερμανικά στρατιωτικά τμήματα εγκαταστάθηκαν στους στρατώνες στη θέση Πολύγωνο, σε ξενοδοχεία και σπίτια της πόλης. Η στρατιωτική Διοίκηση εγκαταστάθηκε στην πλατεία Συντάγματος στο χώρο της Στρατιωτικής Λέσχης, ενώ ο Νομάρχης και ο Δήμαρχος είναι υποχρεωμένοι σε συνεργασία¹.

Η πόλη μετά το πρώτο σοκ επανέρχεται Μέρα με τη μέρα φτάνουν από το Άργος τμήματα με αλεξιπτωτιστές. Από την πρώτη μέρα που ήρθαν η κατάσταση αλλάζει. Αρχίζει η οργανωμένη και συστηματική λεηλασία. Όλοι οι στρατιώτες ξεχύθηκαν στα καταστήματα και έπαιρναν τα πάντα Πλήρωναν με κατοχικά μάρκα που είχε καθορίσει η Γερμανική Διοίκηση και δεν είχαν καμία αξία. Όλα τα εμπορεύματα στέλνονταν με δέματα στην Γερμανία. Το αποτέλεσμα φρικτό για τους Ναυπλιείς. Τίποτα δεν υπάρχει μέσα στην πόλη.

Μετά από λίγες βδομάδες οι αλεξιπτωτιστές επιστρέφουν στο Άργος και μάλιστα στο αεροδρόμιο που αρχίζουν την αεροπορική εξόρμηση για την μάχη της Κρήτης. Τα αεροπλάνα περνούσαν πάνω από το Ναύπλιο και τον Αργολικό κόλπο και οι Ναυπλιείς μετρούσαν κάθε φορά πόσα πήγαιναν και πόσα επέστρεφαν προσπαθώντας να καταλάβουν τις απώλειες των κατακτητών. Είχαν μεγάλη αγωνία μιας και 2.000 στρατιώτες νεοσύλλεκτοι ήταν από το Κέντρο Εκπαίδευσης Ναυπλίου.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή την εποχή μαζί με τους πολεμιστές της Αλβανίας έρχονται στο Ναύπλιο και τα γύρω χωριά και πολλοί Κρήτες στρατιώτες και υπαξιωματικοί και παρέμειναν στους στρατώνες της πόλης. Οι κάτοικοι τους δέχτηκαν με στοργή. Τους έδωσαν τροφή και ρούχα αφού απαγορευόταν να κυκλοφορούν με στρατιωτικά.

Οι Γερμανοί εξέδωσαν προκήρυξη με την οποία καλούσαν τους κατοίκους εντός ορισμένης προθεσμίας να παραδώσουν όποιον Άγγλο αξιωματικό ή στρατιώτη έκρυβαν. Σε αντίθετη περίπτωση η τιμωρία ήταν θάνατος.

Τους Άγγλους συμμάχους τους έκρυβαν στην Πρόνοια και στα γύρω χωριά. Οι περισσότεροι γλύτωσαν την αιχμαλωσία και έφυγαν στην Αίγυπτο και στην Τουρκία².

¹ Θ. Δημόπουλος, «Ιστορία του Ναυπλίου», Ναύπλιο 2008, τ.2, σελ.132

² Γι' αυτό το γεγονός μετά την απελευθέρωση έστειλαν ευχαριστήριο ψήφισμα που βρίσκεται στην αίθουσα συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου στο Δημαρχείο Ναυπλίου (δική μου επισήμανση).

1.3. Οι Γερμανοί στο Άργος

Οι Γερμανοί έφτασαν στο Άργος πολύ νωρίτερα (από όσο πίστευαν όλοι) την ίδια μέρα που έφτασαν και στην Αθήνα. Το II Τάγμα του Συντάγματος Αλεξιπρωτιστών, καταδιώκοντας το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, έφτασε στο Άργος.

Είναι Κυριακή του Θωμά 5 το απόγευμα 27 Απρίλη του 1941 ένα αυτοκίνητο με την σημαία του αγκυλωτού σταυρού στο ένα φτερό φτάνει στην πλατεία του Αγίου Πέτρου στο Άργος. Ο Γερμανός υπολοχαγός ρωτά αν η πόλη θα αντισταθεί. Η απάντηση δίνεται από τον ανθυπολοχαγό Μπιζάνη και είναι αρνητική.

Ο Γερμανός δηλώνει ότι το πρωί της επόμενης θα καταλάβει την πόλη και αναχωρεί. Όμως οι κατακτητές σε μια ώρα θα μπουν στην πόλη.

Η πόλη βομβαρδίστηκε στις 26 και 27 Απριλίου 1941 με θύματα 40 Αργεΐτες και 3 Άγγλους. Το πρωινό, μάλιστα, της 27ης Απριλίου 1941 και ενώ ο π. Νικόδημος Βρέλλος τελούσε την τελευταία ελεύθερη λειτουργία στην Κατακεκρυμμένη³, ένα γερμανικό αεροπλάνο (στούκας) στις 9.30 το πρωί έκανε κύκλους πάνω από την εκκλησία. Κανείς δεν πίστευε πως ήταν ικανοί οι Γερμανοί να βομβαρδίσουν μια και στο Άργος δεν υπάρχει κανένας πια στρατιωτικός στόχος. Και όμως βόμβα έξω από την είσοδο της σπηλιάς που βρίσκεται κάτω από το μοναστήρι είχε αποτέλεσμα να σκοτωθούν 18 άτομα. Στην σπηλιά είχαν καταφύγει Αργεΐτες και άνδρες του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος για να προφυλαχθούν από τούς γερμανικούς βομβαρδισμούς.

Σε μια ώρα οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την πόλη μια και το ενδιαφέρον τους είναι να καταδιώξουν τους Άγγλους τους Αυστραλούς και Νεοζηλανδούς που βρίσκονται στο Άργος και το Ναύπλιο⁴ προκειμένου να μεταφερθούν στα μέτωπα της Κρήτης, της Αφρικής, ή της Δύσης.

Ο διοικητής του Βρετανικού εκστρατευτικού σώματος στρατηγός Wilson είχε μετακινηθεί στους Μύλους (παραλιακό χωριό του Άργους) και στις 27-4-1941 μεταφέρετε με υδροπλάνο στην Κρήτη αναθέτοντας την διοίκηση των στρατευμάτων

³Κ. Ρωμαίος «Κοντά στις ρίζες», 1980, σελ.313 «Το μοναστήρι της Παναγίας βρίσκεται στον λόφο του κάστρου της, «Λάρισας» που υψώνεται στα δυτικά της πόλης του Άργους. Ονομάζεται Κατακεκρυμμένη εξ' αιτίας της παλαιάς εικόνας της Παναγίας που βρέθηκε κατά την προφορική παράδοση στη σπηλιά ακριβώς κάτω από το ναό, χώρος, ο οποίος μέχρι σήμερα ονομάζεται «Εύρεση». Ονομάστηκε και «Πορτοκαλούσα» από παλιό έθιμο, κατά το οποίο οι Αργεΐοι έριχναν πορτοκάλια στα νεόνυμφα ζευγάρια που επισκέπτονταν τη μονή κατά την πανήγυρή της».

⁴Α. Χριστόπουλος (Φοίβος) «Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα», στο: *Σύνταγμα*, Ναύπλιο 1946, σελ. 321

στονfreybeng⁵. Το Ναύπλιο, το Τολό και οι Μύλοι έχουν επιλεγεί ως τόποι επιβίβασης.

Από το λιμάνι του Ναυπλίου την νύχτα 24 και 25 Απριλίου 1941 επιβιβάστηκαν 6.685 άνδρες από το Τολό 4.527. Σε όλο τον Αργολικό κόλπο υπάρχουν συμμαχικά στρατεύματα που έχουν γίνει στόχος των γερμανικών στούκας. Στις 24 Απριλίου προσάραξε στο λιμάνι Ναυπλίου το ατμόπλοιο Ulster Prince η βύθισή του από τα γερμανικά στούκας που βομβάρδιζαν συνεχώς έκαναν αδύνατη την προσέγγιση πλοίων στην προκυμαία της πόλης.

Έτσι εγκαταλείφθηκαν στο Ναύπλιο και στο Τολό 2.200 στρατιώτες του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος. Από αυτούς 400 περίπου κινήθηκαν στην ακτή με φορτηγίδα (η οποία βυθίστηκε λίγο μετά από τους Γερμανούς) άλλοι με βάρκες στα γύρω κοντινά νησιά και την Μονεμβασιά και άλλοι στο εσωτερικό της πόλης. Όμως περίπου 1.200 συνελήφθησαν και αιχμαλωτίστηκαν.

Οι Γερμανικές μονάδες που εγκαταστάθηκαν σκορπίστηκαν στα χωριά Στην Πυργέλα μικρή μονάδα πυροβολικού, στην Δαλαμανάρα στο εργοστάσιο τοματοπολτού «ΚΥΚΝΟΣ» μια ακόμα τεθωρακισμένα στην Αγία Τριάδα. Η Γερμανική Διοίκηση Άργους και της Γκεστάπο είχε εγκατασταθεί στο μέγαρο Κωνσταντόπουλου στο Άργος (Δαναού 27). Οι Γερμανοί είχαν εγκαταστήσει στην πόλη και άλλες Υπηρεσίες τους. Την Διεύθυνση Τεχνικών Έργων που αφορούσε κυρίως τα έργα του αεροδρομίου, αλλά είχαν ιδρύσει και δικό τους νοσοκομείο. Τα ανακριτικά γραφεία των Γερμανών στεγάζονταν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου.

Οι Γερμανοί από τις πρώτες μέρες έδειξαν τις προθέσεις τους και την σκληρότητα. Δεν έψαχναν για την αιτία όταν επρόκειτο να εκτελέσουν κάποιον πολίτη. Οι εκτελέσεις πολλών όπως του Μπαρμπακαρόζη, του Καφά, του Ανέστη, της Λιαγκρή, του Κολοβού, του Κακάκη είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα που δεν χρειάστηκαν καμιά αιτία. Σε 40 έως 50 ανέρχονται οι νέοι που εκτελέστηκαν κοντά στη γέφυρα του Ξεριά, στο μύλο του Παπαμπόμπου, έξω από το Ναό του Αγίου Βασιλείου ή την Ξηρόβρυση, με την κατηγορία ότι ανήκαν στο ΕΑΜ.

Όπως γράφει ο Χριστόπουλος χαρακτηριστική μια περίπτωση είναι στις 17 Μαΐου 1944 όταν οι Γερμανοί μάζεψαν με την βία από τα σπίτια και τους δρόμους και συγκέντρωσαν όλους τους άνδρες του Άργους, στην πλατεία του Αγίου Πέτρου

⁵ ΓΕΣ, ο ελληνικός στρατός κατά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, σελ. 161

για να ανακαλύψουν μέλη του ΕΑΜ. Την ίδια μέρα σε αντίποινα έξω από την πόλη, εκτέλεσαν 15 άτομα που βρήκαν τυχαία στο Βάλτο. Η εκτέλεση όμως που συγκίνησε την πόλη ήταν εκείνη των τριών παλικαριών Γ. Μαρλαγκούτσου, Ν. Βερζοβίτη και Κασιδάκη.

Συνελήφθησαν αρχικά έξι νέοι με την κατηγορία της κακοποίησης Γερμανού στρατιώτη. Κινητοποιήθηκε όλη η πόλη, ενώ Επιτροπή από το Δήμαρχο Παπαγιαννόπουλο και τον Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομο προσπάθησε να μεταπείσει το Γερμανό Διοικητή. Αυτός υπήρξε ανένδοτος. Ο Ιταλός Διοικητής αποσπά τους τρεις για να «τους τιμωρήσει αυτός» και σώζονται. Παρακαλεί και για τη σωτηρία των άλλων, παρακαλεί να τους αφήσουν τουλάχιστον να κοινωνήσουν. Ο Γερμανός είναι αμετάπειστος. Ο Μητροπολίτης Αργολίδας Αγαθόνικος μετά αγωνιώδη πορεία φτάνει στην Αθήνα, όπου ζητά την παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού. Όλα μάταια. Τους οδηγούν στο ανάχωμα της Πάνιτσας. Ο Μαρλαγκούτσος δε δέχεται να του δέσουν τα μάτια. Σε λίγο μια ομοβροντία. Μετά ησυχία θανάτου...

1.4. Οι Γερμανοί βομβαρδίζουν τα συμμαχικά πλοία

Στην περιοχή της Πελοποννήσου, (μετά την εμπλοκή των Γερμανών στον ελληνοϊταλικό πόλεμο και προέλασή τους στην Ελλάδα) βρίσκονταν πολλές συμμαχικές δυνάμεις όπως οι Άγγλοι, οι Νεοζηλανδοί. Είχαν εντολή να συγκεντρωθούν στο Ναύπλιο, προκειμένου ν' αναχωρήσουν για τη Μέση Ανατολή και την Κρήτη, για να μην πέσουν στα χέρια των Γερμανών. Μετά τις 25 Απριλίου 1941, κατέπλευσαν στο Ναύπλιο, τρία μεγάλα συμμαχικά οπλιταγωγά, που αγκυροβόλησαν στ' ανοικτά του Ναυπλιακού κόλπου προς την Καραθώνα, όπου μάλιστα το ένα κόλλησε στα αβαθή νερά της περιοχής.

Οι Γερμανικές υπηρεσίες έμαθαν τις προθέσεις των συμμάχων και από τις 26 Απριλίου άρχισαν σφοδρές επιθέσεις με «Στούκας» προκειμένου να ματαιώσουν την αναχώρηση των συμμάχων. Τις μέρες εκείνες, πολλές ναυπλιώτικες οικογένειες κατέφυγαν στην Καραθώνα, όπου έζησαν στιγμές αγωνίας.⁶

Στις 27 Απριλίου, ολοκληρώθηκαν οι βομβαρδισμοί. Καταστράφηκαν τα τρία πλοία, αφού όμως πρώτα έπληξαν ένα γερμανικό «στούκας», που έπεσε στην περιοχή του Προφήτη Ηλία.

⁶«Θυμάμαι την οικογένεια του Βαγ. Χαράλάμπους ή Κουτσομούτη, του Σπυρ. Νίκα, Γεωρ. Μακρή και άλλων πολλών από την Πρόνοια». Εφημερίδα «Ειδήσεις» (Ιωάννης Μ. Κουτσομπός)

Τις μέρες αυτές, στο Ναύπλιο είχαν συγκεντρωθεί Άγγλοι στρατιώτες, συγκεκριμένα στην περιοχή της Αγ. Παρασκευής, εντυπωσιακή ήταν η ψυχραιμία τους μπροστά στα γεγονότα.

Στο τέλος, για να μην πάρουν οι Γερμανοί τα στρατιωτικά αυτοκίνητα για λάφυρα τα έριχναν από το ύψος της στροφής του Παλαμηδίου στο γκρεμό προς την Καραθώνα, και έτσι τα κατέστρεψαν. *Μετά τον βομβαρδισμό των πλοίων, άρχισαν να βγαίνουν στην θάλασσα της Καραθώνας άλογα άριστης ράτσας του Αγγλικού ιππικού και ανηφόριζαν προς τα βουνά. Πολλοί φτωχοί κάτοικοι συνέλεξαν κάποια απ' αυτά, μόλις πληροφορήθηκαν το γεγονός.*

Σε άλλες παραλίες του Ναυπλίου (από τον Αγ. Κωνσταντίνο μέχρι το στο μόλο), είχαν εκβρασθεί πτώματα Άγγλων και Νεοζηλανδών στρατιωτών, που είχαν σκοτωθεί κατά τους βομβαρδισμούς.

1.5. Οι Ιταλοί στο Άργος

Λίγες ημέρες μετά την είσοδο των Γερμανών στην πόλη έφθασαν και, οι Ιταλοί «συγκυρίαρχοι», οι οποίοι και είχαν αναλάβει την κύρια ευθύνη «κατοχής» της Πελοποννήσου. Σημειώνουμε ότι η Πελοπόννησος κατείχετο από 90.000 Ιταλούς και 15.000 Γερμανούς⁷ Στην έδρα τους στο Ξυλόκαστρο είχε εγκατασταθεί το 8^ο Ιταλικό Σώμα στρατού με 80.000 άνδρες. Στην πόλη του Άργους εγκαταστάθηκε η Γερμανική Διοίκηση και η Γκεστάπο στο μέγαρο Κωνσταντόπουλου (Δαναού 27). Η Ιταλική Διοίκηση (Presidium Commando) εγκαταστάθηκε στο Δημαρχείο, η Ιταλική Στρατιωτική Μυστική Αστυνομία η γνωστή «Μιλίτσια» στο κτίριο Κωλέτη (Δαναού 33) η Καραμπινιερία στην Φειδωνος 6β. Στον σιδηροδρομικό σταθμό Φρουραρχείο ενώ ο κύριος όγκος των ιταλικών κατοχικών δυνάμεων εγκαταστάθηκε στους Στρατώνες της πόλης όπου υπήρχαν αποθήκες τροφίμων.

Η πόλη του Άργους είχε καταληφθεί από το ιταλικό και το γερμανικό στράτευμα. Ανάμεσα στα δύο αρχηγεία είχαν επέλθει συμφωνίες. Κανένας δεν υπερείχε του άλλου. Οι αποφάσεις παίρνονταν από κοινού. Οι Ιταλοί είχαν το αρχηγείο τους στην πλατεία του Άργους και οι Γερμανοί στο Ναύπλιο. Το ιταλικό αρχηγείο διέθετε περίπου χίλιους εξακόσιους άντρες – πεζικό, πυροβολικό και δυνάμεις της αστυνομίας. Οι αρχές κατοχής έδωσαν μεγάλη σημασία στη μετακίνηση

⁷Ε.. Βαζαΐος, «Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντίστασης», Κόρινθος 1961η κατοχή, σελ.6

του πληθυσμού. Για τη μετακίνηση χρειαζόταν άδεια από την Καραμπινιερία, που θεωρείτο στο Φρουραρχείο του Σταθμού.

Οι Ιταλοί ανέλαβαν τη φρούρηση των παράκτιων περιοχών της Αργολίδας, όπου εγκατέστησαν ιδίως μετά τις διαδόσεις για συμμαχική απόβαση έλαβαν δρακόντεια μέτρα. Ίδρυσαν ειδική ομάδα δράσης και εγκατέστησαν αντιαεροπορικές βάσεις και πυροβολικό στους Μύλους.⁸ Κατασκεύασαν αντιαρματική τάφρο και οχύρωσαν την περιοχή με συρματοπλέγματα εγκατέστησαν αντιαεροπορική μονάδα και πυροβολεία ως το Κυβέρι. Σώζονται και σήμερα ερειπωμένα κτίρια στο κέντρο του όρμου Μύλων – Κιβερίου, καθώς επίσης και η βάση πυροβόλου στους Μύλους στον πύργο της Μπουμπουλίνας. Παράλληλα συνέδεσαν με τηλεφωνική γραμμή τους Μύλους με το αεροδρόμιο Άργους, για να ειδοποιούν εγκαίρως για τυχόν εναέρια συμμαχική επιδρομή του αεροδρομίου.⁹ Η κοπή των καλωδίων αυτής της γραμμής υπήρξε η πρώτη αντιστασιακή κίνηση στην περιοχή μας. Ο φόβος της συμμαχικής απόβασης ήταν τόσο μεγάλος που τοποθέτησαν ναρκοπέδια και στο βράχο του Ίτσ-Καλέ¹⁰ ένα στην άνοδο και ένα στο ΝΔ άκρο.

1.6.Οι δύσκολες ώρες των κατοίκων

Η κατάσταση μέρα με τη μέρα γίνεται απελπιστικά δύσκολη όπως και σε όλη την χώρα, λόγω του επισιτισμού. Οι ανάγκες του πολέμου, η έλλειψη εργατικών χεριών λόγω της επιστράτευσης, η απόκρυψη τροφίμων και οι επιτάξεις δημιούργησαν εκρηκτική κατάσταση στην πόλη από τον Ιούνιο του 1941 που κατέληξε σε εξέγερση του πληθυσμού και λεηλασίες.

Το πρώτο επεισόδιο στο Άργος δεν άργησε να έρθει. Δημιουργήθηκε όταν οι Ελληνικές Αρχές προσπάθησαν να διανείμουν στους αρτοποιούς της πόλης αλεύρι που φυλασσόταν στις αποθήκες του σιδηροδρομικού σταθμού που οι Γερμανοί θεωρούσαν λεία πολέμου. Ο διοικητής χωροφυλακής Άργους Σωτήρης Κατής κατηγορήθηκε για απόκρυψη τροφίμων για δικό του όφελος. Η διαμαρτυρία εξελίσσεται σε εξέγερση.

⁸ Σώζονται ακόμα ερειπωμένα κτίρια στο Λαγοβούνι Μύλοι-Κυβέρι καθώς και η βάση πυροβόλου. Μαρτυρία κατοίκου Μύλων.

⁹ Κ. Δανούση, «50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς», στο: «Αναγέννηση» τχ. 321, σελ. 5

¹⁰ Η Ακροναυπλία (τουρκ. Ίτσ-Καλέ) είναι βραχώδης νησίδα που αποτελούσε στην αρχαιότητα την ακρόπολη του Ναυπλίου. Βρίσκεται απέναντι από το Μπούρτζι και δεξιά του Ναυπλίου (δική μου επισήμανση)

Ο δήμαρχος της πόλης ήταν ο αποδέκτης της οργής.¹¹ Τελικά με την ανοχή των Ιταλών οι εξεγερθέντες άνοιξαν την αποθήκη αλλά και σπίτια και άρπαξαν ότι βρήκαν. Οι Ιταλοί χρησιμοποίησαν βία. Ο μοίραρχος Κατής¹² απέδωσε την εξέγερση σε κομμουνιστικό δάκτυλο ενώ οι Γερμανοί υποπτεύονταν ιταλική υποκίνηση.

Το πρόβλημα της πείνας ανάγκασε την εκκλησία να δράσει. Ο ιεροκήρυκας Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Δεληγιαννόπουλος ¹³αποφασίζει την ίδρυση του ΕΟΧΑ (Εθνικός Οργανισμός Χριστιανικής Αλληλεγγύης) ίδρυση σταθμού συσσιτίων και διανομή στους κατοίκους αλεύρι και φάρμακα που χορηγούσε ο Ερυθρός Σταυρός. Τα τρόφιμα χορηγούσε ο Σουηδικό Ε Σ με υπεύθυνο τον Αλεξ Πέρσον ενώ τα φάρμακα ο Ελβετικός ΕΣ με ευθύνη της κυρίας Πέρσον.. Οι κάτοικοι της Αργολίδας θυμούνται με ευγνωμοσύνη το ζεύγος Πέρσον. Πρόεδρος του ΕΣ Άργους ήταν ο βιομήχανος κλωστοϋφαντουργίας Γεώργιος Ρασιάς. Στο προαύλιο του Ιερού ναού Αγίου Ιωάννη είχαν στηθεί συνεργεία συσσιτίου 2.000 μερίδες καθημερινά ενώ στις εγκύους και γέροντες έδιναν και γάλα.

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα για την πόλη, υπήρξε η αναγκαστική προσφορά εργασίας στις αρχές κατοχής. Τα εργατικά χέρια δούλευαν κυρίως για το αεροδρόμιο για την οχύρωση των Μύλων και για την βελτίωση του οδικού δικτύου. Για την εκτέλεση των έργων με απόφαση του Νομάρχη είχε καθοριστεί ένας αριθμός εργατών για κάθε χωριό που έπρεπε να πηγαίνει στα έργα κάθε μέρα.

Οι αρχές κατοχής έστηναν μπλόκα (ακόμα και σε κηδείες) στη πόλη και τα χωριά, συλλάμβαναν όποιον έβρισκαν μπροστά τους χωρίς διάκριση τους μετέφεραν με φορτηγό «Μπόγια» το ονόμαζαν οι Αργείοι και τους έστελναν όπου είχαν ανάγκη¹⁴.

Ο Δήμος προσπάθησε να δώσει κάποια λύση με τη συγκρότηση Επιτροπής εξασφάλισης εργατικών χεριών. Η Επιτροπή λειτούργησε αποτελεσματικά, αν και δεν έλειψαν οι κατηγορίες για καταχρήσεις.

¹¹ Α. Χριστόπουλος *Δήμαρχοι Άργους* κατά την κρίσιμη περίοδο διετέλεσαν οι Κ. Μπόμος ως το 1941 Σμυρνωτάκης Ευθύμιος 1941-1943 και Γεώργιος Παπαγιαννόπουλος 1943-1944, σελ. 18-19

¹²Ο Μοίραρχος ΚΑΤΗΣ αργότερα, μετατέθηκε στην Καλαμάτα, όπου ως Ταγματάρχης ανέλαβε Διοικητής Διοίκησης Χωροφυλακής Μεσσηνίας. Στις 13 Οκτωβρίου 1943 επιστρέφοντας στην Καλαμάτα από την Μεσσήνη, στο Σταθμό Ασπροχώματος πυροβολήθηκε από άνδρες της τοπικής οργάνωσης του ΕΑΜ και εφονεύθη, στην: *Αναγέννηση*, τχ. 321, σελ. 7

¹³Ο Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος μόλις είχε επιστρέψει από το μέτωπο όπου υπηρέτησε ως στρατιωτικός ιερέας. Οι αναμνήσεις του φυλάσσονται στο αρχείο του συλλόγου Αργείων «Δαναός» Ο Αργολίδας Χρυσόστομος, σελ.143

¹⁴Πρωτοστάτησε σε αυτό μετέπειτα πολιτικός παράγοντας, με το προσωνύμιο «Φον μπότας» ή «Φερμπότεν», που άρχισε να πλουτίζει ακριβώς τότε. Ονόματα έμπαιναν και μπορούσαν να «βγουν» έναντι 2 χρυσών λιρών, «Τα θύματα του βομβαρδισμού», στο: *Τα Αργολικά*.

Πάντως πέρα από την αλήθεια ή μη των κατηγοριών αυτών η Επιτροπή υπήρξε ανάγκη μια και κανείς δεν μπορούσε να προγραμματίσει το σήμερα και το αύριο. Τις περισσότερες φορές όμως το κάθε χωριό ξεχωριστά προσπαθούσε από μόνο του να σωθεί. Χαρακτηριστικό το περιστατικό που συνέβη στο χωριό Μιδέα σύμφωνα με μαρτυρία κατοίκου του Πάνου Λιλή Το χωριό (Μιδέα) έπρεπε να στέλνει κάθε μέρα 17 εργάτες. Η οργάνωση του ΕΑΜ του χωριού πήρε εντολή να σαμποτάρει την αποστολή εργατών. Αντιπροσωπία επισκέφθηκε τον Διευθυντή της Νομαρχίας Γεωργιάδη που εκτελούσε χρέη νομάρχη και του είπε να μη στείλει αυτοκίνητο στη Μιδέα γιατί οι άνδρες έχουν προσβληθεί από ψώρα και σταφυλόκοκκο. Μετά από απειλές του Νομάρχη και εμμονή των χωριανών η Νομαρχία έστειλε το νομιάτρο στο χωριό, ο οποίος στην έκθεσή του βεβαίωνε πως οι κάτοικοι κατά ποσοστό 70% έχουν προσβληθεί από ψώρα και έτσι απαλλάχτηκαν από την υποχρέωση της αναγκαστικής εργασίας. Οι Γερμανοί όμως δεν πείθονταν από τις πολλές τέτοιες περιπτώσεις και έκαναν μόνοι τους μπλόκα στο Άργος και τα χωριά.

Οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ κατοίκων και κατακτητών ιδιαίτερα με τους Ιταλούς δεν ήταν πάντα εχθρική. Η Ιταλική στάση υπήρξε επιεικέστερη¹⁵.

Δυστυχώς όμως και στον τόπο μας όπως και σε όλη την Ελλάδα υπήρξαν παράνομες και ανήθικες σχέσεις των κατοίκων με τους κατακτητές¹⁶. Κανείς στο Άργος δεν ξεχνά τον συνεργάτη των Ιταλών Μποζιονέλο ή Γράτσο, συνεργάτη του Ιταλού καραμπινιέρου Domilio, επίσης κάποιον «επόνυμο αριστερό»¹⁷ (όπως περιγράφει ο Α. Χριστόπουλος) συνεργάτη της Γκεστάπο καθώς και άλλα άτομα με αμφίβολη ηθικής που στήριζαν το έργο των αρχών κατοχής.

Αργότερα πολλοί από αυτούς όσοι δεν «πληρώθηκαν» από τους Γερμανούς συνεργάτες τους, αντιμετώπισαν την αμείλικτη τιμωρία από μέρος των αντιστασιακών οργανώσεων. Όσοι διέφυγαν, εξασφάλισαν το αναγκαίο «συγχωροχάρτι» κατά τον εμφύλιο σπαραγμό.

¹⁵ Α. Χριστόπουλος «η στάση του Ιταλού Διοικητή κατά την εκτέλεση του Μαργλακούτσου, και του Κασιδάκη το 1944. Επίσης οι στενές σχέσεις του αυστριακής καταγωγής στρατιώτη Ούριλχ Μπενιχάουζ με κατοίκους της περιοχής και γλέντια σε απόμερες ταβέρνες και σειρά από ροζ ιστορίες με Ιταλούς στρατιώτες «όχι πάντα εξαιτίας της πείνας», «Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα», στο: *Σύνταγμα*, Ναύπλιο 1946, σελ. 45-46, 49-51 και 82-83

¹⁶ «Δεν έμεινε κίδαίνος ή μοιχαλίσ που να μην προσεκολλήθη στην ιταλογερμανική υπηρεσία...» γράφει ο Χριστόπουλος, *ό. π.*, σελ. 64

¹⁷ Το όνομά του περιλαμβάνεται στην δημοσιευμένη με ημερομηνία 7.7.1945 αναφορά του Ανθυπομοιράρχου Κουρκουλάκου, *ό. π.*, σελ. 65

Ένα μελανό σημείο των σκληρών εκείνων ημερών υπήρξε η συνεργασία πολλών με τις αρχές κατοχής. Άλλοι κάτω από το φάσμα της πείνας και, άλλοι, με την προσδοκία τον εύκολου πλουτισμού πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στους ξένους κατακτητές. Ξεχωριστή, επονείδιστη είναι η περίπτωση του Μποζιονέλου ή Γράτσου, στενού συνεργάτη του καραμπινιέρου Domilio.

1.7. Ο επισιτισμός

Στη σχετικά αδιάφορη για τους Γερμανούς Ελλάδα, εφαρμόστηκε μια τακτική οικονομικής λεηλασίας. Ήταν η τακτική που οδήγησε άμεσα στη διάλυση της αδύναμης ελληνικής οικονομίας και στο ξέσπασμα του φονικού λιμού τον πρώτο χειμώνα της Κατοχής.

Ο Γερμανικός στρατός μπαίνοντας στην Ελλάδα δε μετέφερε πρώτες ύλες ούτε τρόφιμα για τη σίτιση των στρατιωτών οι οποίοι έπρεπε πλέον να σιτίζονται σε βάρος των Ελλήνων από την εγχώρια παραγωγή. Έτσι, αρχίζει η συστηματική λεηλασία του εθνικού μας πλούτου. Ό,τι βρέθηκε στις ελληνικές αποθήκες κατασχέθηκε ή μεταφέρθηκε στη Γερμανία ή ακόμα πέρασε στον έλεγχο των Γερμανών.

Κατασχέθηκαν όλα τα αποθέματα σταφίδας, σύκων, ρυζιού, ελαιόλαδου, σταριού και άλλων τροφίμων. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν να σημειωθεί απότομη πτώση της βιομηχανικής παραγωγής, (αφού τις πρώτες ύλες είχαν αρπάξει οι κατακτητές) και μείωση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής από τον πρώτο χρόνο της κατοχής. Η έλλειψη βασικών μέσων σίτισης άρχισε να γίνεται αισθητή, και από το χειμώνα του 1941 ο ελληνικός λαός κυρίως οι κάτοικοι των αστικών κέντρων βρίσκονται σε κατάσταση λιμού. Υπολογίζεται ότι 300.000 Έλληνες έχασαν τη ζωή τους από πείνα¹⁸. Για να αντιμετωπιστεί το τεράστιο πρόβλημα του επισιτισμού ορίστηκε τον Οκτώβρη του 1941 η Επιτροπή Επισιτισμού Ναυπλίου που είχε την απόλυτη αρμοδιότητα διανομής τροφίμων. Τον Ιούνιο του 1942 μετονομάστηκε Επιτροπή Δελτίων και Διανομών. Οι διανομές γίνονταν σε όλα τα χωριά επίσης. Χαρακτηριστικά αναφέρετε ότι τα Χριστούγεννα του 41 και πρωτοχρονιά του 42 οι Ιταλοί έφεραν ένα κίτρινο και χοντρό αλεύρι πιο βαρύ από το αραποσίτι και άνοστο. Διανεμήθηκε και αυτό. Χαρακτηριστικό του, όταν το έψηνες

¹⁸M.Mazower: «Στην Ελλάδα του Χίτλερ», 1994, σελ. 67, για τον λιμό στην Ελλάδα σελ. 49

και το έτρωγες βάραινε το στομάχι¹⁹ Η δυσαρέσκεια του κόσμου απόλυτα δικαιολογημένη. Η φυματίωση ξαναφούντωσε και οι θάνατοι εξαιτίας του υποσιτισμού και της πείνας πολλαπλασιάστηκαν.

Στο ληξιαρχείο Ναυπλίου υπάρχουν καταγεγραμμένοι 124 θάνατοι από πείνα στο διάστημα από 29-11-1941 μέχρι τον Οκτώβρη του 1944 ²⁰. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα στην περιοχή μας ήταν η «μαύρη αγορά». Ενώ ο Αργολικός κάμπος είναι πλούσιος και ικανός να θρέψει τους κατοίκους της περιφέρειας δυστυχώς ούτε θέληση ούτε κοινωνική αλληλεγγύη υπήρξε, και άρχισαν τα προβλήματα στερήσεων και *αισχροκερδείας*. δηλ. *..οι τιμές των αγαθών έβαινον σταθερώς προς τα ύψη, χωρίς οποιοδήποτε μέτρο κρίσεως και συγκρίσεως, και οι τέτοιοι έμποροι, πρωτοεμφανισθέντες, ελέγοντο «μαυραγορίτες»...*²¹ Ο εγωισμός ο συντηρητισμός αλλά και ο πλουτισμός κυριάρχησε απόλυτα. Κανείς δεν καταδίκασε ή τιμώρησε τέτοιες ενέργειες και συμπεριφορές.

Κάποιοι Έλληνες έμποροι του ποδαριού και των περιστάσεων μαυραγορίτες, συνεργαζόμενοι με μερικούς Ιταλούς καραμπινιέρους και διερμηνείς των Ιταλικών και Γερμανικών υπηρεσιών, έφθαναν στα χωριά με φορτηγά και αφαιρούσαν με βίαιο τρόπο ή εξαγόραζαν σε χαμηλότερες τιμές, προπολεμικές μερικές φορές, ό,τι ήθελαν και εύρισκαν, κυρίως λάδι, σιτηρά, τυριά, εσπεριδοειδή και ό,τι άλλο φαγώσιμο και εμπορεύσιμο, κάνοντας αυθαίρετες έρευνες, εκβιάζοντας και απειλώντας...²²

Ο πληθωρισμός είναι πια ανεξέλεγκτος. Σε ένα χρόνο από τον Ιούνιο του 1941 έως τον Ιούνιο του 1942 η τιμή του ψωμιού είχε ανέβει από τις 70 δραχμές στις 2.350, δηλαδή 33 φορές επάνω, το σαπούνι από τις 65 δραχμές στις 3.100 και τα ξερά φασόλια από τις 90 στις 2.900.

Επειδή το χαρτονόμισμα έχανε την αξία του λόγω του πληθωρισμού και η μεταφορά νέων χαρτονομισμάτων από την Αθήνα ήταν και δύσκολη και επικίνδυνη γιατί οι Γερμανοί περίμεναν έξω από τα λιθογραφεία και άρπαζαν νωπά ακόμη τα τραπεζογραμμάτια, η Τράπεζα της Ελλάδας για να αντιμετωπίσει την κατάσταση

¹⁹ Θ. Γιαννακόπουλος «ο επισιτισμός του Ναυπλίου υκατά το Α' έτος της πείνας 1941- 1942», 2000, σελ.74

²⁰Ν. Γ. Σαββάκη: «Θύματα Ιταλικής-Γερμανικής κατοχής περιόδου 1941-1945, 2004, σελ.331.

²¹ Θ. Γιαννακόπουλος, ό. π., σελ. 66

²²Ενώ «βορά» της αδηφαγίας αρκετών γεωργών είχε πέσει ο αστικός πληθυσμός, οι ίδιοι σαν εξίσωσι ίσως και αυτοπεριορισμό και χαλιναγωγήσι άρχισαν να υφίστανται μια μάστιγα που ενεφανίσθη τότε και που έδρα στην ύπαιθρο, Θ. Γιαννακόπουλος, ό. π., σελ. 67

χορήγησε την άδεια στην τοπική Οικονομική Επιτροπή Ναυπλίου να σφραγίζει τραπεζογραμμάτια με νέες μεγαλύτερες τιμές²³.

Το νόμισμα έπαψε πλέον να αποτελεί μέσο πληρωμής και οι συναλλαγές γίνονταν με ανταλλαγή προϊόντων. Έρχονταν οι Λιγουριάτες (Λυγουριό χωριό κοντά στην Επίδαυρο) στο χωριό (Μηδέα ορεινό χωριό του Ναυπλίου) και αντάλλαζαν μία οκά λάδι με μία οκά σιτάρι. Ο κόσμος των πόλεων μετέφερε στα χωριά τα πράγματα του νοικοκυριού του και τα αντάλλαζαν με τρόφιμα. Το Μάη που θερίζαμε τα γεννήματα γυναίκες με τα παιδιά τους εμφανίστηκαν στα χωράφια και ακολουθούσαν τους θεριστές μαζεύοντας τα σκόρπια στάχια σταριού που ξέφευγαν από τα «χειρόβολα», ήσαν οι περίφημες «σταχομαζώχτρες»²⁴.

Στο χωριό μας (Μιδέα) λίγοι πείνασαν, αλλά κανένας δεν πέθανε από αστία εκτός από τις συνηθισμένες παραγωγές σπείραμε ρεβίθια και φακές και κάθε σπίτι αύξησε τον αριθμό των οικόσιτων προβάτων και κατσικιών.

Φάρμακα δεν υπήρχαν και η αντιμετώπιση των ασθενειών γινόταν με ιδιοσκευάσματα. Γεμίσαμε ψώρα, που αντιμετωπίσαμε με αλοιφή από θειάφι και λάδι, ενώ η ελονοσία μας θέριζε ακόμη θυμάμαι τα ρίγη όταν ανέβαινε ο πυρετός. Σχετικά με τις άλλες επικίνδυνες ασθένειες αν ήσουν τυχερός μπορούσες να σωθείς. Εδώ θα πρέπει να μνημονεύσουμε την προσφορά του γιατρού Βασιλείου, που έτρεχε όπου τον καλούσαν.

²³Θ Δ Πανταζόπουλος, «Η ταμειακή στενότητα στο Ναύπλιον κατά την κατοχή και η έκδοσις τοπικού νομίσματος». Αθήνα 1963.Σελ.51Να δούμε για παράδειγμα τον Σεπτέμβριο του 1944 τραπεζογραμμάτια των 5.000 δραχμών τα επεσήμανε η επιτροπή για να κυκλοφορήσουν με ονομαστική αξία 500.000.000 δραχμών

²⁴Από την ομιλία του Χρίστου Κώνστα, 8-6- 2014 στον Ι Ν Ιωάννου του Θεολόγου στην τελετή μνήμης των εκτελεσμένων από τους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους Ταγματασφαλίτες Γκερμπεσιωτών στις γερμανικές εκκαθαρίσεις μαρτυρίες κατοίκων Μηδέας.

Β' Κεφάλαιο

Η σημαντικότητα του Άργους στις Ιταλογερμανικές επιθέσεις

2.1. Το αεροδρόμιο

Από το 1916 – 1917 το πρώτο αεροδρόμιο του Άργους που βρίσκεται τρία χιλιόμετρα περίπου από το κέντρο της πόλης και δύο χιλιόμετρα νότια του χωριού «Κουτσοπόδι» ήταν ο μοναδικός χώρος όπου οι πρώτοι Έλληνες αεροπόροι Καμπερός και Μητούσης, έκαναν τις πρώτες τους πτήσεις με μαθητές που φοίτησαν στη Σχολή Ικάρων Καμπέρου.

Γενικότερα όλη η περιοχή αποτελεί τον καταλληλότερο χώρο πτήσεων χωρίς εμπόδια στην ορατότητα και κινδύνους για τους νέους αεροπόρους. Το αεροδρόμιο βρίσκεται σε ομαλή πεδιάδα χαρακτηριστικό του αργολικού κάμπου κλεισμένη από βόρεια με βουνά, με φυσικά ανοίγματα κατάλληλα για την προσέγγιση των αεροσκαφών. Οι άνεμοι που πνέουν είναι νότιοι με χαμηλή ένταση δίχως πλάγιους ή κάθετους ώστε να εμποδίζουν ή να καθιστούν επικίνδυνες τις προσγειώσεις ή απογειώσεις αεροσκαφών.

Λόγω του ανοίγματος της πεδιάδας προς τη θάλασσα, οι νότιοι ή οι βόρειοι άνεμοι παρασύρουν τις χαμηλές νεφώσεις. Το Αεροδρόμιο έχει υψόμετρο 64 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας και διοικητικά ανήκει στην κοινότητα Κουτσοποδίου του δήμου Άργους.

Στον πόλεμο του 1940 επιλέγεται από το Υπουργείο των Στρατιωτικών ως καταλληλότερο για την εκπαίδευση των ικάρων. Υπήρξε σημείο μεγάλης στρατηγικής σημασίας μιας και βρίσκεται στο νότιο τμήμα της Ελλάδας και από εδώ γίνεται εύκολη και γρήγορη η προσέγγιση με την Κρήτη που αποτελεί κομβικό σημείο αναφοράς των γερμανικών επιθέσεων.

Στις 15 Μαΐου 1941 από αυτό το αεροδρόμιο διέφυγαν τα δύο ελληνικά αεροπλάνα Avro 626 Tutor μέσω Ηρακλείου και Μάλεμε, στην Αίγυπτο. Επίσης οι Γερμανοί από αυτό το αεροδρόμιο εξαπέλυσαν τα σμήνη τους κατά τη μάχη της Κρήτης. Επίσης αποτέλεσε σημείο αναφοράς και οργάνωσης των αεροπορικών δυνάμεων.

Το αεροδρόμιο του Άργους, στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940, συνέβαλε τα μέγιστα στη διατήρηση της ελληνικής πολεμικής αεροπορίας με ιστορική και πολιτική σημασία γιατί εδώ εκπαιδεύτηκαν αλλά και συνέχιζαν την εκπαίδευσή τους

οι νέοι ίκαροι για να αναδειχθούν ιπτάμενοι αξιωματικοί. Βεβαίως, υπήρχαν ελλείψεις και ο έλεγχος της εναέριας κυκλοφορίας είχε υποτυπώδη οργάνωση.

2.2. Η Σχολή Ικάρων

Η Σχολή Αεροπορίας ιδρύθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου του 1931 στο αεροδρόμιο της Δεκέλειας. Κατά τα χρόνια του Β Παγκοσμίου Πολέμου η σχολή μεταφέρετε αρχικά στο Άργος τον Οκτώβριο 1940 - Απρίλιος 1941 μετά για λίγο χρονικό διάστημα στη Μέση Ανατολή και από εκεί την ίδια χρονιά στη Νότιο Ροδεσία, απ' όπου εκπαιδεύτηκαν δύο σειρές Ιπταμένων Υπαξιωματικών.

Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία αναγκάστηκε να λάβει μέτρα άμυνας και πολεμικής προετοιμασίας. Έτσι, διέταξε την αραίωση των αεροπλάνων με τη μετακίνησή τους σε άλλα αεροδρόμια, από τα οποία θα ήταν δυνατή η δράση αλλά και η εξασφάλιση μιας ενδεχόμενης αιφνιδιαστικής προσβολής. Τέτοιο αεροδρόμιο ήταν του Άργους.

Η προετοιμασία μετακίνησης της Σχολής Ικάρων στο αεροδρόμιο του Άργους εντάσσεται στα πλαίσια αυτής της μεταφοράς. Η μεταφορά της Σχολής στο Άργος έγινε με όλα τα μέσα συγκοινωνίας. Η εγκατάσταση του προσωπικού, γραφείων, υπηρεσιών, συνεργείων, αποθηκών έγινε σε σχολεία, σπίτια, δημόσια κτίρια. Το Διοικητήριο εγκαταστάθηκε στο τότε δημοτικό σχολείο Άργους.

Η γύρω περιοχή κατακλύστηκε από τα υλικά της Σχολής, αναγκαία για την εκπαίδευση²⁵.

Στις 15 Σεπτεμβρίου του 1940 φτάνουν οι πρώτοι μαθητές της 10ης σειράς των Ικάρων και πριν ξεκινήσουν τις πρώτες πτήσεις, η φασιστική Ιταλία άρχισε κατά της Ελλάδας απειλές, παραβιάζοντας με προκλητικό τρόπο τον εναέριο χώρο της χώρας.

Η φοίτηση στη Σχολή ήταν τριετής. Οι τελειόφοιτοι της όγδοης σειράς είχαν σχεδόν ολοκληρώσει την πτητική τους εκπαίδευση και στα μέσα Νοεμβρίου ονομάζονταν Ανθυποσημηναγοί, έτοιμοι να επανδρώσουν τις Μοίρες καταδιωκτικών αεροσκαφών P.Z.L. P 24 G και βομβαρδιστικών POTEZ-63, BLENHEIMS,

²⁵X. Μαυρίδης, «Αργειακή Γη», τχ. 3 (2005), σελ. 10. Θυμάται ο αντιπύραρχος Γεώργιος Τσιτσόγλου της 10ης σειράς Σχολής Ικάρων: «Ως πρωτοετής μπήκα στη Σχολή Ικάρων-Σχολή Αεροπορίας- το Σεπτέμβριο του '40 και πριν οι Ιταλοί χτυπήσουν το αεροδρόμιο του Τατοΐου, μετακινηθήκαμε στο αεροδρόμιο του Άργους. Εκεί κατακλύσαμε διάφορα κτίρια της γύρω περιοχής. Αρχίσαμε τις πτήσεις ως μαθητές πρωτοετείς κάτω από δύσκολες συνθήκες. Όταν κατέρρευσε το Μέτωπο, φύγαμε για την Κρήτη. Σχεδόν είχαμε ολοκληρώσει την πτητική μας εκπαίδευση»

FAIREY-BATTLE, ώστε να αναλάβουν τις υποχρεώσεις τους σε όλους τους εθνικούς αγώνες. Οι δευτεροετείς – ένατη σειρά – απαιτούνταν να συνεχίσουν την εκπαίδευσή που δεν ήταν επαρκής, για να λάβουν δράση σε πολεμικές επιχειρήσεις. Έτσι, περίμεναν τη μεταφορά της στο Άργος όπως τους το ανακοίνωσαν, για ολοκληρωθεί η εκπαίδευσή τους και να γίνουν ετοιμοπόλεμοι αεροπόροι. Οι δε πρωτοετείς – δέκατη σειρά – δύσκολα μπορούσαν να εκτιμήσουν τις συνέπειες και τη μετακίνηση της Σχολής σε άλλο αεροδρόμιο με τα τεράστια προβλήματα μιας τέτοιας επιλογής. Διοικητής του εκπαιδευτικού Κέντρου ιπταμένων ήταν ο Σμήναρχος Γ. Φαλκονάκης. Οι πτήσεις άρχιζαν εντατικά στο τέλος Νοεμβρίου, σ' ένα αεροδρόμιο με μεγάλες ελλείψεις.²⁶

Ουσιαστικά, ήταν ένα ισοπεδωμένο χωράφι. Η βελτίωση των εγκαταστάσεων ήταν δύσκολη, γιατί δεν υπήρχαν κατάλληλοι δρόμοι, και γιατί έλειπαν μεταφορικά μέσα. Μακριά από ανέσεις και ευκολίες η νέα εγκατάσταση έφερνε μεγάλες δυσκολίες και οι ελλείψεις επηρέαζαν τη ζωή και την εκπαίδευση των νέων αεροπόρων. Όμως, το ηθικό και η αντοχή των μαθητών και των εκπαιδευτών υπερκάλυπτε τα κενά και τις ελλείψεις που δημιούργησε η νέα εγκατάστασή τους. Η εκπαίδευση- πτητική και θεωρητική- προχώρησε με γοργούς ρυθμούς και προς το τέλος Μαρτίου ολοκληρώθηκε.

Το επιτελούμενο έργο για την παραγωγή νέων αεροπόρων ήταν τεράστιο και ποιοτικό. Τα αεροπλάνα «αβρο-γιούτορ» πετούσαν συνεχώς. Ο ουρανός της Αργολικής γης έσφυζε από τα εκπαιδευτικά αεροπλάνα. Στον ίδιο χώρο το 1917 οι πρώτοι Έλληνες αεροπόροι δοκίμαζαν τα «ΦΑΡΜΑΝ». Η Αργολική γη άνοιξε τις πύλες στους πρώτους αεροπόρους των «ΦΑΡΜΑΝ», από τα οποία κτίστηκε στα επόμενα χρόνια η νέα αεροπορία.

Το δεύτερο μήνα λειτουργίας του εκπαιδευτικού κέντρου ιπταμένων, τοποθετήθηκαν στο Άργος νέοι αξιωματικοί σε μονάδες στα ΡΟΤΕΖ-63 (31η Μοίρα βομβαρδισμού). Οι εκπαιδευτές ήταν αξιωματικοί ικανοί και άρχισαν αμέσως την οργάνωση. Συγκέντρωσαν τα καταλύματα κοντά στο αεροδρόμιο από τα Φίχτια, τις Μυκήνες, το Κουτσοπόδι και το Άργος, Γενικά, το νέο αεροδρόμιο δεν έκρυβε πολλούς κινδύνους, παρ' ότι υπήρχαν σοβαρές ελλείψεις. Το νέο αεροδρόμιο του Άργους σχεδόν ήταν τετράγωνο. Εύκολος προσανατολισμός, ευρύτητα επίπεδης περιοχής.

²⁶ Ο. π., σελ. 10

Αν ληφθεί υπόψη η κόπωση των εκπαιδευτών και μαθητών, σε συνδυασμό με τη σκόνη που σηκωνόταν κατά την απογείωση πολύ εύκολα θα μπορούσε να συμβεί το λάθος. τα ατυχήματα δεν έλειπαν, αλλά υπήρχαν σχετικά ανώδυνα. Τα δυο πιο σοβαρά ατυχήματα προκλήθηκαν από «παράβαση» των κανόνων πτήσεως²⁷.

Στις 6 Απριλίου 1941, γράφει ο τότε υφυπουργός Αεροπορίας Π. Οικονομάκος, έκαναν έναρξη της εισβολής τους οι Γερμανοί». Ο ουρανός της Ελλάδος άρχισε να σκοτεινιάζει από τα φτερά της ανίκητης μέχρι τότε «Λουφτβάφφε».

Η Ελληνική Αεροπορία που μέχρι τώρα βγήκε νικητής στον αγώνα κατά της Ιταλίας, αλλά από το σημείο αυτό δεν ήταν δυνατό να αμυνθεί αποτελεσματικά με τα αεροσκάφη που διέθετε. Το Υπουργείο Αεροπορίας προβαίνει σε μία επιβαλλόμενη από τα πράγματα λύση και βγάζει την από 13-4-1941 Α.Π. Γενική Διαταγή.

«Λαβόντες υπ' όψιν την δημιουργηθείσαν κατάστασιν, εντελλόμεθα τα κάτωθι: Αι Αεροπορικά μονάδες, υπηρεσίαι και καταστήματα παραλήπται της παρούσης να μεριμνώσι διά την εν καιρώ αχρήστευσιν παντός υλικού και εφοδίων, να καταστρέψωσιν τα μη μετακινούμενα αεροσκάφη. Άπαντες οι Αξιωματικοί ιπτάμενοι και μηχανικοί υπαξιωματικοί πλην των ορισθησομένων υπό των Διοικητών και Διευθυντών θα αναχωρήσωσι δι' Εκπαιδευτικόν Κέντρον Ιπταμένων Αεροδρόμιο Άργους...»

Ο Πρόεδρος Κυβερνήσεως και Υπουργός Αεροπορίας ΑΛΕΞ. ΚΟΥΡΟΥΤΗΣ

Μετά από αυτή τη διαταγή άρχισε η σύμπτυξη των αεροπορικών Μονάδων, που κάτω από τα σφυροκοπήματα της Γερμανικής Αεροπορίας. Τα εναπομείναντα ελληνικά καταδιωκτικά εξακολουθούσαν το έργο τους, σε μια καταδικασμένη προσπάθεια να αναχαιτίσουν τη γερμανική «Λουφτβάφφε»²⁸.

²⁷Ο. Ν. Παπαποστόλου, αρχηγός της όγδοης σειράς, θυμάται: «...Σε μια διατεταγμένη πτήση, για εξάσκηση στα ρολς (βραδεία περιστροφή περί τον άξονα της πτήσης) έχασα την ταχύτητά μου και λόγω του χαμηλού ύψους δεν μπόρεσα να ανακτήσω άνωση, πέφτοντας καρφωτός κοντά στον Πασσά, 2 χιλιόμετρα ΝΑ του αεροδρομίου. Είχα παρασυρθεί σε συνεχόμενα ρολς και έχασα ύψος, που αυτό ήταν η αιτία του δυστυχήματος. Το αεροπλάνο καταστράφηκε και εγώ τραυματίστηκα σοβαρά. Βρέθηκα στο Β' στρατιωτικό νοσοκομείο Αθηνών, ξαναβρίσκοντας τις αισθήσεις μου μετά από 48 ώρες...», Η σχολή Ικάρων στο αεροδρόμιο του Άργους στον πόλεμο του 1940 12 Ιανουαρίου, Άργος 2010.

²⁸Αυτή ήταν η φοβερή Γερμανική Πολεμική Αεροπορία αποτελούμενη από μονάδες βομβαρδισμού «ΓΙΟΥΝΚΕΡΣ 88», «ΧΕΝΚΕΛ 111» κατέτου εφορμήσεως «94-87 (STUKAS)» και διώξεως «109» και «110» καθώς και από μονάδες μεταφορών «Ju 52», συνολικού αριθμού 1000 αεροσκαφών, συγχρονισμένων τύπων, η οποία ενεργούσε κατά μάζας επιδρομές απανταχού της χώρας, ό. π., σελ. 10

Απέναντί τους η Ελληνική Αεροπορία διέθετε λίγα αεροσκάφη και δεν σταμάτησε να μάχεται παρά μόνο αφού έδωσαν την αερομαχία των Τρικάλων έναντι των Γερμανικών «ME-109» στις 15 Απριλίου.

Λίγες ημέρες πριν ολοκληρωθεί η Γερμανική κατοχή στην Ηπειρωτική Ελλάδα, το εκπαιδευτικό κέντρο ιπταμένων στο Άργος προετοιμάζεται για την μεταφορά του στην Κρήτη με δύο πλοία, που βρίσκονταν στο Ναύπλιο. Τα εκπαιδευτικά αεροπλάνα «Αβρό-621» και Μπρεγκέ καταστράφηκαν, αφού τα καύσιμα δεν επαρκούσαν να φθάσουν στην Κρήτη. Αυτή ήταν μια σκληρή πραγματικότητα και οι Ίκαροι δεν μπορούσαν να το καταλάβουν, μια και πετούσαν με τα «Μπρεγκέ» στους ουρανούς της Αργολικής γης.

Μια μαρτυρία του σμήναρχου Χάρη Παρασκάκη, όπως υπάρχει στην «Αργειακή Γη» περιγράφει την φυγή *«...τη Μεγάλη Πέμπτη του '41 φύγαμε από το Ναύπλιο για την Κρήτη. Η Αεροπορία και η Σχολή χωριστά από τον Στρατό. Σε άλλα πλοία. Μόλις φθάσαμε στη Σούδα δεχόμεθα ισχυρό βομβαρδισμό από τα Stukas. Εκεί ο διοικητής μας είπε: «ο σώζων εαυτόν σωθήτω!» Εγώ πήγα και χόθηκα κάτω από έναν βράχο. Την άλλη μέρα μετέδωσαν τα ραδιόφωνα ότι τα Stukas βύθισαν το πλοίο που μετέφερε τους αεροπόρους από το Άργος. Στην πραγματικότητα χτύπησαν το πλοίο που μετέφερε το Στρατό».*

Την όλη επιχείρηση συγκέντρωσης των μαθητών και άλλων αεροπόρων την είχε αναλάβει ο Σμήναρχος Στ. Φίλιππας.

Το Άργος υπήρξε σημείο εκκίνησης για τη μεγάλη φυγή προς τη Μέση Ανατολή. Η μονάδα της Αεροπορίας είχε δοθεί εντολή να διαλυθεί και να γίνει διανομή του υλικού στους κατοίκους της περιοχής. Όλα τα υλικά, κρεβάτια, στρώματα, ιματισμό και ό,τι στρατιωτικό υλικό υπήρχε μοιράστηκαν στους Αργεΐτες. Στην απόφαση αυτή οδηγήθηκε ο φρούραρχος της περιοχής να τα μοιραστούν καλύτερα οι Αργεΐτες παρά να τα κατασχέσουν και να τα χρησιμοποιήσουν οι Γερμανοί²⁹.

2.3. Η σχολή πολυβολητών ασυρματιστών στο αεροδρόμιο του Άργους

Για να καλύψει η Πολεμική Αεροπορία τις ανάγκες της σε πλήρωμα, λειτούργησε η Σχολή Πολυβολητών – Ασυρματιστών στο Ελληνικό (Χασάνι). Με

²⁹Η. Δ. Καρταλαμάκη, «Η αεροπορία στον πόλεμο του 1940», «Πολεμική Αεροπορία 1951-1944», στην: *Καθημερινή*.

την είσοδο, όμως των Γερμανών και τη κατάρρευση της ελληνικής άμυνας η παρουσία των εκπαιδευτικών αεροπλάνων «ABPO» στο Ελληνικό αποτελούσαν με τα άλλα αεροπλάνα της RAF στόχο των Γερμανών.

Έτσι, ο Διοικητής της Μοίρας Σμηναγός Λουκίδης ύστερα από εντολή του Υπουργείου Αεροπορίας, διέταξε την μεταφορά των έξι εκπαιδευτικών αεροσκαφών στο Αεροδρόμιο του Άργους, όπου εκεί είχε μεταφερθεί και η Σχολή του Κέντρου Εκπαίδευσης Ιπταμένων. Τη μεταφορά αυτή ανέλαβαν πέντε υπαξιωματικοί πιλότοι, οι Γαλανόπουλος, Φράγκος, Καβουρίνος, Πολυμέρης Παναγουλάκης και ο έφεδρος επισμηνίας Αδοσίδης.

Αυτοί πέταξαν την Μεγάλη Πέμπτη, την ώρα που σε άλλους χώρους του αεροδρομίου καταστρέφονταν και καίγονταν υλικά από αποθήκες που δεν έπρεπε να πέσουν στα χέρια του εχθρού. Όταν προσγειώθηκαν στο αεροδρόμιο του Άργους, πληροφορηθήκαν ότι υπήρχε εντολή να καούν όσα αεροπλάνα και υλικά δεν μπορούσαν να μεταφερθούν. Η είδηση αυτή γέμισε πικρία τους έξι πιλότους, που τα είχαν μεταφέρει στο Άργος και είχαν αποφασίσει να τα διασώσουν, μεταφέροντας τα στην Κρήτη³⁰.

Αυτό όμως που πρέπει να αναφέρουμε είναι πως πέρα από όλα αυτά είναι ότι την γερμανική διοίκηση την ενδιέφερε περισσότερο η διατήρηση ανοιχτής οδού διαφυγής των Γερμανικών στρατευμάτων από την Πελοπόννησο για να αποφύγουν τον εγκλωβισμό τους από τις Ρωσικές στρατιές.

2.4. Οι βομβαρδισμοί του αεροδρομίου

Οι Γερμανοί έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για το αεροδρόμιο. Γνώριζαν από την αρχή το πόσο σημαντικό είναι για την από αέρος επιχείρηση κατάληψης της Κρήτης. Αμέσως λοιπόν μετά την κατάληψη το οργάνωσαν και το εφοδίασαν με τα αναγκαία³¹. Επειδή το αεροδρόμιο αποτελέσει στόχο συμμαχικών αεροπορικών επιδρομών πρώτο μέλημα για την άμυνά του ήταν να δημιουργηθεί αριστερά του δρόμου που οδηγεί από το Κουτσοπόδι στα Φίχτια ένα μικρό αεροδρόμιο στο οποίο στάθμευαν αεροσκάφη στούκας. Επίσης εγκατέστησαν αντιαεροπορικές μονάδες στην Μονή της Κατακεκρυμμένης στο Άργος, στον Προφήτη Ηλία και στο Κάστρο,

³⁰Χ. Μαυρίδης, *Αργειακή Γη*, τχ. 3

³¹Κ. Δωροβίνης, «Οι Γερμανοί στην Αργολίδα 1941» *οι ...παλαιότεροι ενθυμούνται τις αναχωρήσεις των αεροσκαφών μετά τις 20.5. 1941 και τη θλιβερή κατάσταση εκείνων που επέστρεφαν, όσων βέβαια επέστρεφαν...*, στην: *Αναγέννηση* τχ. 321

(Λάρισα) και στην είσοδο του χωριού Κουτσοπόδι είχαν εγκαταστήσει δύο αντιαεροπορικές πυροβολαρχίες, που φύλαγαν τα βαρέλια καυσίμων.

Οι Σύμμαχοι χρησιμοποίησαν πολλές φορές το αεροδρόμιο -όχι πάντα με μεγάλη επιτυχία- το σίγουρο πάντως είναι ότι δεν άφησαν τους Γερμανούς σε ησυχία³². Τον Απρίλιο 1941 καταστράφηκε σχεδόν όλο το αγγλικό σμήνος, επί του εδάφους, πράγμα που έχει αφηγηθεί ο Ρόναλντ Νταλ³³. Ταυτόχρονα, οι Γερμανοί χτύπησαν και το μοναστήρι της Κατακεκρυμμένης, στο λόφο της Λάρισας, όπου τελείτο λειτουργία, και προκάλεσαν τα περισσότερα θύματα αμάχων ενώ έριξαν και 2-3 βόμβες μέσα στην πόλη. Πρόσφατος υπολογισμός των θυμάτων δίνει αριθμό 31 νεκρών.

Μετά τις πρώτες νίκες συμμάχων στην Αφρική, άρχισαν και οι αεροπορικές επιθέσεις τους κατά του αεροδρομίου του Άργους. Για τις μετά από κάθε επίθεση επισκευές, είχαν καταρτισθεί κατάλογοι συνεργατών των ναζί, με ονόματα κατοίκων της πόλης, προς αναγκαστική αγγαρεία. Πρωτοστάτησε σε αυτό μετέπειτα πολιτικός παράγοντας, με το προσωνύμιο «Φον μπότας» ή «Φερμπότεν», που άρχισε να πλουτίζει ακριβώς τότε. Ονόματα έμπαιναν και μπορούσαν να «βγουν» έναντι 2 χρυσών λιρών.

Η πρώτη επιδρομή που έχει καταγραφεί έγινε το Νοέμβριο του 1944. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η επίθεση αυτή ξεκινά από την προηγούμενη νύχτα με πολλές γερμανικές απώλειες. Την επόμενη μέρα πρωί πρωί όπως κάθε φορά οι Γερμανοί έχουν παραταχθεί για προσκλητήριο στο προαύλιο του ναού Αγίου Νικολάου.

Εκείνη την ώρα δύο συμμαχικά αεροσκάφη τύπου Hurricane εμφανίζονται στον αργίτικο ουρανό. Το ένα μέσα από την Πάνιτσα (ποτάμι της πόλης - Ξεροπόταμος σήμερα) και το άλλο από τη Χούνη του Κάστρου χτύπησαν εναντίον τους προκαλώντας μεγάλες απώλειες σε άνδρες και αεροσκάφη. 13 στούκας καταστράφηκαν επί τόπου.

³² Α. Χριστόπουλος « Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα» σελ. 31-32, 58-59, 78-79

³³ Ο Ronald Dahl γεννήθηκε από νορβηγούς γονείς το 1916 σ' ένα χωριό της Ουαλίας. υπηρέτησε ως μάχιμος πιλότος στην Ελλάδα και στη Μέση Ανατολή. Τον Απρίλη του 41 ζήτηθηκε να μεταφέρει ένα δέμα με εξαιρετικά μυστικό περιεχόμενο στο Άργος. Στην συνέχεια η Μοίρα του, δηλαδή επτά εναπομείναντα Hurricane, κάνει βάση της το αεροδρόμιο του Άργους, με σκοπό να μην αφήσει χωρίς κάλυψη τον στρατό από αέρος. Η Λουφτβάφε χτυπά το Άργος και καταστρέφει οτιδήποτε αεροπλάνο υπάρχει εκεί, αλλά την στιγμή εκείνη ο Νταλ και ένας σύντροφός του ο Ντέιβ Κοκ βρίσκονται κατά σύμπτωση στον αέρα σε περιπολία. Σε ένα μήνα θα είναι από τους τελευταίους πιλότους της ΡΑΦ που εγκαταλείπουν την Ελλάδα για την Κρήτη, <https://el.wikipedia>,

Φήμες λένε πως πιλότος του ενός αεροσκάφους ήταν ο Βαρβέρης από το Άργος. Δύο ακόμα σοβαρές επιδρομές εναντίον του αεροδρομίου έγιναν τον Απρίλιο και το Σεπτέμβριο του 1943.

Τέλος ο μοιραίος βομβαρδισμός της 14.10. 1943³⁴.

³⁴ Α. Χριστόπουλος, σελ. 84-88, Ι. Ερν. Ζεγκίνης, *Άργος δια μέσου των αιώνων*, σελ. 346-347

Γ' Κεφάλαιο

Ο Βομβαρδισμός της 14 – 10 – 1943

Πιές το Μωριά μου το ποτήρι

Σταλαγματιά – σταλαγματιά

Για των Συμμάχων το χατήρι

Κι ας σου ξεσκίζουν την καρδιά

3.1. Ο αφοπλισμός των Ιταλών

Στις 8 Σεπτεμβρίου 1943 η Ιταλία του Μουσολίνι συνθηκολογεί ο διοικητής των ιταλικών στρατευμάτων στην Ελλάδα υπέγραψε σύμφωνο παράδοσης των ιταλικών μονάδων στους Γερμανούς.

Να πως δέχτηκαν την συνθηκολόγηση οι Αργείοι. «...Ο ήλιος λάμπει μια διάχυτη και ακαθόριστη χαρά έχει απλωθεί στην Αργολίδα που θερμαίνει τις σκλαβωμένες ψυχές κι ογκώνει τα στήθια σε μίαν άφραστη χαρά κι Εθνική Υπερηφάνεια. Όλα γελάνε κι όλων την καρδιά ζεσταίνει το χαρμόσυνο άγγελμα:

Η Ιταλία συνθηκολόγησε άνευ όρων.

Η Προσδοκία εξεπληρώθει³⁵. Όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα έτσι και στην Αργολίδα η γελιοποίηση των Ιταλών αρχίζει. Ένας Γερμανός υπαξιωματικός ανεβαίνει στον COMANDOPRESIDIO εκεί που κυματίζει η Ιταλική σημαία και διατάζει τον Ιταλό αξιωματικό να την κατεβάσει. Οι Γερμανοί ποδοπατούν με μανία το «πανί» αφοπλίζουν όσους βρίσκονται εκεί και τους οδηγούν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Καμία διάκριση κανένας σεβασμός καμία συστολή από τους Γερμανούς για τους πρώην Συμμάχους τους³⁶.

Πέντε-έξι τανκ προχωράν προς τους Μύλους όπου ένα Ιταλικό τάγμα με βαρύ και ελαφρύ πυροβολικό συρματοπλεγμένο ταμπουρωμένο παραδίνεται σα γυναίκα υπό τα χασκαρίσματα των Συμμάχων τους!!!...Αντίο δάσος λογγών λύκοι της Τοσκάνης Αλπίνι Φανταρία Αυτοκρατορία τα πάντα υποτάχθηκαν σε άρματα των Γερμανών

³⁵ Α. Χριστόπουλος «Αφοπλισμός των Ιταλών», σελ. 88

³⁶ «...να τα χάλια του δάσους των λογγών του Μουσολίνι...» ό. π., σελ. 90

Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα χαράς και ελπίδας ότι ίσως τελειώνουν όλα φημολογείται ότι ένας αξιωματικός Ιταλός αποπλισμένος από δύο Γερμανούς μέσα στην πλατεία του Αγίου Πέτρου στο Άργος πρόφτασε και είπε:

«...Σήμερα εμάς μας αποπλίζουν οι Γερμανοί.. Εσάς αύριο θα σας αποπλίσουν οι Έλληνες...κι έχουν δίκιο βέβαια οι Ιταλοί γιατί μιλάν εκ πείρας.

Είθε τα λόγια του Ιταλού αξιωματικού να επαληθέψουν σύντομα.»

Σεπτέμβρης 1943

3.2. Η προετοιμασία

Μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών οι Γερμανοί ήταν αναγκασμένοι να ενισχύσουν τις δυνάμεις τους στην Πελοπόννησο. Όλα φαίνονταν «φυσιολογικά» για τις δύσκολες κείνες μέρες. Τίποτα δεν προμήνυε το κακό που πλησιάζει. Όλα όμως έχουν προετοιμαστεί με ακρίβεια.. Ο κόσμος μη γνωρίζοντας τι ήταν, άρχισε να φοβάται.

Την παραμονή το βράδυ 13 Οκτωβρίου περίπου στις 9 η ώρα στην αρχή ένα αγγλο-αμερικανικό αεροπλάνο έριξε πολύχρωμα πυροτεχνήματα που, στηριζόμενα στον αέρα από μικρά αλεξίπτωτα, φώτιζαν ολόκληρες περιοχές της πόλης για μερικά λεπτά. Τα αναγνωριστικά συμμαχικά αεροπλάνα φτάνουν στην πόλη με δεκάδες τροχιοδεικτικά που έριξαν, με πολύ μικρά αλεξίπτωτα, ώστε να διευκολυνθεί η φωτογράφιση των χώρων.

Το αεροπλάνο είχε φωτογραφίσει τις επίμαχες περιοχές της πόλης με σκοπό να εντοπίσει θέσεις και γερμανικά στρατόπεδα. Το φύλλο πορείας του βομβαρδιστικού σμήνους είχε και αυτό ακριβέστατους στόχους, μεταξύ των οποίων και η υπόδειξη «ARGOS», δίχως άλλη αναφορά³⁷.Μια ισχυρή γερμανική φάλαγγα κινείτο νότια της πόλης και το πρωί της μοιραίας ημέρας είχε σταθμεύσει στη δενδροστοιχία (στην οδό Δαναού)³⁸.Η πόλη παρά ταύτα ελπίζει. Κάποιοι έχουν πληροφορία πως Πέμπτη ή Σάββατο οι Σύμμαχοι θα τους ελευθερώσουν.

³⁷B. Κ. Δωροβίνη, « Μια συμμαχική Γκουερνίκα – Ο βομβαρδισμός της πόλης του Άργους στις 14 Οκτωβρίου 1943», στο: *Ελεύθερο Βήμα*

³⁸ Η οδός Δαναού ήταν γνωστή εκείνη την εποχή σαν «Δενδροστοιχία», λόγω των εκκλησιαστικών πλατάνων που υπήρχαν και στις δύο πλευρές, που τα κλαριά τους σχημάτιζαν ένα διάδρομο σκιερό και δροσερό το καλοκαίρι. Στα αριστερά βρισκόταν το γυμναστήριο, το δημοτικό και το γυμνάσιο, *Οδοιπορικό στο Άργος*, σελ. 27

3.3. Τα γεγονότα

Βρισκόμαστε στον τρίτο χρόνο κατοχής της χώρας μας. Η Γερμανική πολεμική δύναμη, έφθινε, η πίεση των συμμάχων σε όλα τα μέτωπα μεγάλωνε μέρα με τη μέρα. Πρωτεύοντα ρόλο, έπαιξαν οι βομβαρδισμοί των διάφορων στόχων ζωτικής σημασίας για την έκβαση του πολέμου, υπέρ των συμμάχων. Στους βομβαρδισμούς αυτούς, μερίδιο είχε και η Ελλάδα όπου συμμαχικά βομβαρδιστικά αεροπλάνα τις περισσότερες φορές τετρακινητήρια, πετούσαν πάνω από τον ελλαδικό χώρο βομβαρδίζοντας στρατηγικούς στόχους κατά την απόλυτη κρίση τους.

Επειδή πρώτος στρατηγικός στόχος, στην πορεία τους προς τα ενδότερα του ελλαδικού χώρου, ήταν το αεροδρόμιο του Άργους η διέλευσή τους πάνω από το Άργος και ελάχιστες μοίρες αριστερότερα ήταν υποχρεωτική, για να συνεχίσουν μετά την πορεία τους για Ελευσίνα, Τατόι, Πειραιά ή όπου αλλού υπήρχε σχεδιασμός, έστω και παραπλανητικός.

Έτσι φτάνουμε στην αποφράδα ημέρα της 14ης Οκτωβρίου.

Στις εννέα, το πρωί από την οδό Ναυπλίου και με κατεύθυνση το κέντρο της πόλης, πέρασε μια γερμανική μονάδα αποτελούμενη από ευέλικτα αντιαεροπορικά ταχυβόλα. Γεγονός χωρίς σημασία, που όμως ήταν σημάδι μιας οργανωμένης “υποδοχής” του εχθρού. Τα γεγονότα που ακολούθησαν, επιβεβαιώνουν την προσπάθεια των Γερμανών για μια καλλίτερη από εδάφους άμυνα. Όλα όμως έχουν προετοιμαστεί με ακρίβεια.

Γύρω στις 10 με 10και μισή, ακούστηκε ένας εκκωφαντικός ήχος από αεροπλάνα που πετάν πάνω από τον Αργεΐτικο ουρανό. Είναι ένα σμήνος από τριάντα Αγγλοαμερικανικά αεροπλάνα, όλα δικινητήρια, σε σχηματισμό χήνας. Πρόβαλλαν πίσω από το κάστρο, και φτάνουν πάνω από τη πόλη. Τα αεροπλάνα ήταν τύπου “B-25 Mitchell” και είχαν ως τόπο απογείωσης την Ιταλία.

Παρόλο που υπάρχει η εντύπωση ότι συμμετείχαν αγγλικά και αμερικανικά πληρώματα, αυτό μάλλον δεν ισχύει. Η επιχείρηση κατά πάσα πιθανότητα ήταν μόνο από την πλευρά των Αμερικανών. Και ως σκοπός της αποστολής αναγράφεται: “Βομβαρδισμός του αεροδρομίου του Άργους”. Το γεγονός ότι βομβαρδίστηκε η πόλη και οι άμαχοι Έλληνες αποκρύπτεται...³⁹.

Ο κόσμος νοιώθει μια κρυφή χαρά γιατί πιστεύει ότι η βοήθεια από τους Συμμάχους είναι εκεί. Είναι σίγουροι ότι οι Αμερικάνοι και Άγγλοι θα χτυπήσουν το

³⁹ 14/10/1943: Οι Αμερικανοί βομβαρδίζουν το Άργος, στα: *Αργολικά Νέα*

αεροδρόμιο και θα καταστρέψουν τις δυνάμεις των Γερμανών μια και κυριάρχησαν πια στον αέρα⁴⁰.

Η περηφάνια τους μεγάλη «Ποιος ξέρει ...κει πάνω μπορεί νά 'ναι κι Ελληνόπουλα... μας τόπε μια προκήρυξη της Μέσης Ανατολής – κι ως τόσο η καρδιά μας σκιρτάει διπλά γιατί πλάι στους μεγάλους μας Συμμάχους κρατάμε κι εμείς μια αντεντίτσα του χρυσοκαραβιού, που άφοβα πλέει για το μεγάλο λιμάνι της Νίκης. Είναι περήφανη η Ελλάδα μας γι αυτό και κράτησε καλά ως τώρα τ' όνομα της το παλιό.» γράφει χαρακτηριστικά ο Χριστόπουλος.

Το πρωί της Πέμπτης(επιβεβαιώθηκε η πληροφορία του Τσακόπουλου για την Πέμπτη, ενώ άλλοι έδιναν ως ημέρα το Σάββατο) και ενώ τα αμερικανικά και αγγλικά αεροπλάνα πετούν πάνω από την οδό Δαναού στην Δεντροστοιχία δέχονται καταγιστικά πυρά(που αιφνιδίασαν τους πιλότους των συμμαχικών αεροσκαφών)από την γερμανική φάλαγγα ενίσχυσης που βρίσκεται εκεί

Οι Αμερικανοί πιλότοι με τον επικεφαλής της αποστολής χωρίς δεύτερη σκέψη, χωρίς ίχνος δισταγμού διατάσσει τη δυναμική απάντηση με ταυτόχρονη ρίψη βομβών εδάφους.

Ο βομβαρδισμός του Άργους αρχίζει. Οι βόμβες είναι πολλές, ίσως πάνω από εκατό, και καθώς εκρήγνυντο με την πρώτη επαφή τους με το έδαφος, έδρασαν επιφανειακά θερίζοντας, μαζί με τους ελάχιστους Γερμανούς και τον κόσμο που σύσσωμος είχε βγει στους δρόμους και τις πλατείες για να χαρεί το θέαμα των συμμαχικών μεγαθήριων που γι' αυτούς συμβόλιζαν τη λευτεριά που πλησίαζε γοργά⁴¹. Δέσμες θανάτου εξαπολύονται από Συμμαχικά χέρια και σκοτώνουν Έλληνες. Πρώτα κτυπήθηκε ο κάμπος και τα «Ταμπάκικα»⁴² μετά ο «Κραβασαράς» η παλιά γειτονιά της Αρβανιτιάς;, τα «Ρεντζέικα», ο Πρόδρομος, το κέντρο της πόλης, ο «αρχοντομαχαλάς»⁴³ τα «Γεφύρια», ο Σταθμός και ο Ξεριάς.

Για μια στιγμή, η απόλυτη σιωπή, τα έκπληκτα μάτια, ο φόβος και μετά οι κραυγές αλλοφροσύνης, οι μανάδες που έντρομες αναζητούν τα παιδιά τους , οι τραυματίες στους δρόμους, οι νεκροί , η πανικόβλητη ομαδική έξοδος από την πόλη,

⁴⁰Κρυφογελάν οι ψυχές στ' αντίκρυσμα τους και στο ξεφάντωμα τους αναδεύονται περήφανα οι Εθνικοί παλμοί κι ακαρτεράμε ανυπόμονα ν' ανθίσουν τ' ασπρογάλαζα λουλούδια της λευτεριάς, Α. Χριστόπουλος, σελ. 93

⁴¹ Μαρτυρία με τη ματιά του Δημήτρη (Μίμη) Χαρτσιά, αυτόπτη μάρτυρα του περιστατικού

⁴² στη συμβολή των οδών Φειδωνος και Θεάτρου

⁴³ με το όνομα αυτό είναι γνωστή η γειτονιά της οδού Μουστακοπούλου, η οποία συγκέντρωνε εύπορες οικογένειες της πόλης. Η οδός Μουστακοπούλου αργότερα εκκαλείτο περιπαιχτικά οδός « Μπέρτας» από τις μπέρτες των εύπορων κυριών, στην: *Αναγέννηση*, σελ. 7

η αναζήτηση των συγγενών, ο πανικός. Χάος. Ο κόσμος τρέχει από όλες τις πλευρές και να σωριάζεται κάτω χτυπημένος από τις βόμβες. Φωνές πόνου και επικλήσεις για βοήθεια

Σύννεφα σκόνης σηκώνονταν δυσκολεύοντας την όραση. Είχε ξεσπάσει πυρκαγιά και σύννεφα μαύρου καπνού έκαναν σκούρο τον ουρανό. Κραυγές πόνου από συγγενείς, παιδιά με κομμένα πόδια, διαμελισμένοι νεκροί και αίμα παντού. Ο βομβαρδισμός σταμάτησε, αφήνοντας νεκρούς και τραυματίες στη γη, φωτιές και σπίτια με σπασμένα τζάμια, ερείπια παντού. Ο κόσμος συνέχιζε να τρέχει. Μισή ώρα είχε περάσει από την κόλαση αυτή και άρχισαν να έρχονται οι πρώτες βοήθειες,. Τα αεροπλάνα εμφανίζονται και πάλι. Χωρίζονται και ύστερα άρχισαν να εξαπολύουν ένα χαλάζι από βόμβες. Δεύτερος βομβαρδισμός, φοβερός και αυτός.

Διήρκεσε όσο και ο πρώτος, προκαλώντας και άλλα θύματα⁴⁴. Οι επικλήσεις στην Παναγία και τους Αγίους ήταν συνεχείς. Όλα έμοιαζαν με κόλαση από τις φλόγες τον καπνό και τη σκόνη.

Μερικοί Γερμανοί στρατιώτες φόρτωναν στα φορτηγά τους τραυματίες. Ένα αμερικανικό αεροπλάνο είχε χτυπηθεί από τους Γερμανούς. Ο πιλότος σώθηκε πέφτοντας με το αλεξίπτωτο. Οι Γερμανοί τον έψαξαν, αλλά δεν τον βρήκαν. Τον είχαν κρύψει οι κάτοικοι⁴⁵.

Παντού κόσμος και καρότσια γεμάτα νεκρούς. Όλοι προσπαθούσαν να σβήσουν τις φωτιές. Σωροί ερειπίων γέμιζαν τους δρόμους.«...*Δύο σώματα, άψυχα κείτονταν στη γη σε μια μεγάλη λίμνη αίματος. Ήταν ο πατέρας και ο γιος Βαρβάτη. Ο Παύλος βοηθούσε τον πατέρα να κρυφτούν, όταν μια βόμβα έσκασε δίπλα και τους σκότωσε. Η μητέρα του είχε τραυματιστεί. Η απελπισία των γυναικών ήταν απερίγραπτη. Μετέφεραν τα δύο πτώματα στο εσωτερικό του σπιτιού. Έκλαψα πολύ. Είχα χάσει τον καλύτερό μου φίλο*». Φράνκο Ρομάνο

Από τους βομβαρδισμούς δεν γλίτωσε ούτε το νεκροταφείο του Συνοικισμού. Κόλαση του Δάντη νύχτα Αγίου Βαλθολομαίου, βομβαρδισμός Βελιγραδίου από τους Ούνους.

⁴⁴Νεκροί, ο νεαρός γιατρός Παύλος Βαρβάτης, στην αυλή του σπιτιού του χτυπημένος από τη βόμβα, καθώς έτρεχε να προφυλάξει τον ημίπληκτο πατέρα του. Νεκρός έξω από το φαρμακείο του, ο φαρμακοποιός Σπύρος Μαραγκός. Νεκρός ο έμπορος Καλατζής μπροστά στο κατάστημα του στην οδό Ερμού και τραυματίες πολλοί, χτυπημένοι από τα δολοφονικά βλήματα, μαρτυρία αντόπτη μάρτυρα Δ. Χαρτσιά

⁴⁵Φράνκο Ρομάνο, *Η κατοχή στην Αργολίδα με τη ματιά ενός Ιταλού*

Ο Κόσμος, οδηγούμενος από το αίσθημα αυτοσυντήρησης άρχισε να εγκαταλείπει ομαδικά την πόλη. Γέμισαν τα γύρω χωριά από τους Αργείους. Θα γυρίσουν στη πόλη τους μετά από αρκετές μέρες. Στην έρημη πόλη, έμειναν μόνο οι οικογένειες με νεκρούς και τραυματίες, που είχαν ανάγκη περίθαλψης.

Να η 14^η Οκτωβρίου στο Άργος.

Η παύση των πυρών ήταν σύντομη. Στις τρεις το απόγευμα της ίδιας μέρας έγινε η τρίτη επίθεση, που έθεσε την πόλη σε συναγερμό, αναγκάζοντας τον κόσμο να ψάχνει για ασφαλές καταφύγιο.

Αυτή τη φορά στόχος ήταν το αεροδρόμιο στο Κουτσοπόδι και ένα στρατόπεδο με Γερμανούς στρατιώτες. Το χτύπησαν στο κέντρο, προκαλώντας σοβαρές ζημιές στην πίστα του.

Ήταν μια ημέρα πένθους. Οι κάτοικοι δε θα ξεχνούσαν ποτέ τους δύο βομβαρδισμούς που είχαν καταστρέψει τη μισή πόλη. Ο μέχρι σήμερα βεβαιωμένος αριθμός νεκρών ανέρχεται στους 98, με άγνωστο τον πραγματικό αριθμό. Πολλοί από τα θύματα ήταν από τα γύρω χωριά και πιθανών και από το Ναύπλιο. Εντελώς άγνωστος παραμένει και ο αριθμός των τραυματιών, πολλοί από αυτούς σε σοβαρή κατάσταση. Σημειώνουμε ότι ο πληθυσμός της πόλης ήταν τότε περίπου 10.000 κάτοικοι. Από τους Γερμανούς υπολογίζεται πως νεκροί και τραυματίες έφτασαν τους 75.

3.4. Το χτύπημα στο Γυμνάσιο

Την φθινοπωρινή εκείνη ημέρα της 14ης Οκτωβρίου του κατοχικού 1943 το Άργος, θρηνεί και για τα αδικοχαμένα γυμνασιόπαιδα του Γυμνασίου Άργους, που στοιβαγμένα στις αποθήκες της οδού Περούκα, βρήκαν τραγικό θάνατο.

Την ημέρα εκείνη το μεγάλο δράμα παίχτηκε στις αποθήκες της οδού Περούκα όπου στεγαζόταν προσωρινά το Γυμνάσιο Άργους.

Τότε, κατά τραγική και μοιραία σύμπτωση έδιναν εξετάσεις, επανεξεταστέοι μαθητές του Γυμνασίου. Φυσικό ήταν να αφήσουν τα γραπτά τους και να πεταχτούν στο δρόμο για να χαρούν με το γεγονός της «νίκης» των Συμμάχων. Αυτό τελικά έμελλε να τους κόψει το νήμα της ζωής τους.

Εκεί κοντά τους έπεσε η μοιραία βόμβα, τραυματίζοντας θανάσιμα τρία παιδιά, 15 χρονών. Η Πόπη, Γυφτόπουλου το στερνοπαίδι και καμάρι της Οικογένειας του ωρολογοποιού Γυφτόπουλου. Ο Νίκος, ο Τόλιας, παπαδοπαίδι από

το Τολό, Ο Τάκης, ο Κράντος, γιός του απλού και άδολου Αργείου του Κώστα του Κράντου. Αυτό με λίγα λόγια είναι το ιστορικό της ημέρας εκείνης. Αλλά όσο βάρβαρος και χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα υπήρξε από πλευράς “συμμάχων” ο βομβαρδισμός του Άργους, άλλο τόσο άσκοπη και περιττή, η απόφαση μερικών καθηγητών να εφαρμόσουν το θεσμό της επανεξέτασης, σε μια εποχή που τα πάντα υπολειτουρούσαν.

Δυστυχώς, οι συνθήκες της εποχής εκείνης δεν άφηναν περιθώρια γνώσης⁴⁶.

3.5. Η περίθαλψη

Τις δύσκολες εκείνες ώρες όλοι οι γιατροί του Άργους έδωσαν το «μεγάλο παρόν». Στην πόλη δεν υπήρχε νοσοκομείο παρά μόνο μία χειρουργική κλινική, με ένα και μόνο χειρουργό, τον Κώστα Κεραμίδα⁴⁷. Σε στρατιωτικό νοσοκομείο του Άργους, για τα στρατεύματα Κατοχής είχε μετατραπεί το κτίριο του συλλόγου «Δαναός»⁴⁸.

Σπανίζουν τα φάρμακα στα Ελληνικά Ιατρεία και οι γιατροί μας μάταια αγωνίζονται να σώσουν τους τραυματίες.. Οι περισσότεροι πεθαίνουν από γάγγραινα. Καμιά βοήθεια δε φτάνει σήμερα, από πουθενά. Μόνο ο Νομάρχης Γαρδίκης Π. φόρεσε το παπιγιόν του και έφτασε στο Άργος από το Ναύπλιο να πάρει αναφορά χωρίς να φέρει ούτε γιατρό ούτε φάρμακα.

«..Φουλ τα χειρουργεία και τα ιατρεία. Ο Δαναός επίσης και τα Γερμανικά νοσοκομεία ασφυχτικά γεμάτα Γερμανούς κι Έλληνες μαζί. Λες και γίναμε σύμμαχοι την ώρα του θανάτου, κι αγκαλιασμένοι εχθροί και φίλοι κάνουν ανθρωπιστικά το καθήκον τους».

Μια μαρτυρία του Δημήτρη Κεραμίδα γιού του γιατρού της μοναδικής κλινικής στο Άργος Κώστα Κεραμίδα περιγράφει τις εικόνες που θυμάται από την

⁴⁶ Από την μαρτυρία αυτόπτη μάρτυρα Δ. Χαρτσιά

⁴⁷ Στην οδό Δαναού, υπήρχε το τοπικό νοσοκομείο, ένα κτίριο χτισμένο από την οικογένεια Κωνσταντοπούλου στα 1912

⁴⁸ Το Μέγαρο Δαναός κτίστηκε το 1895 στο Άργος τα εγκαίνια έγιναν στις 3 Μαΐου 1900, ανήμερα του Αγίου Πέτρου. Το μέγαρο κτίστηκε για τη στέγαση και τις ανάγκες του Συλλόγου. Κάθε Κυριακή, από την αρχή μέχρι σήμερα, δίδονται διαλέξεις. Επίσης, λειτούργησε νυχτερινή σχολή Απόρων Παίδων (1900-1973) και έλαβαν στοιχειώδη παιδεία 3.000 περίπου φτωχά παιδιά αλλά και μεγαλύτεροι, καθώς και στρατιώτες την περίοδο 1912-1913. Το 1925 λειτούργησε εμπορική σχολή και σχολή βυζαντινής και ευρωπαϊκής μουσικής. Την περίοδο της κατοχής το μέγαρο έγινε νοσοκομείο. Μετά το 1949 στέγασε σωματεία, κατηχητικά σχολεία, χορωδίες, το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών. Σήμερα γίνονται διαλέξεις, και λειτουργεί και ως βιβλιοθήκη. Βρίσκεται στην Αγγελή Μπόμπου 8 στο Άργος, *100 Χρόνια Πνευματικής Προσφοράς του Συλλόγου Αργείων ο Δαναός*, Άργος 1995, σελ 7

αιματηρή επίθεση μόλις 8 χρονών ο ίδιος. Δεκάδες αιμόφυρτα σώματα μεταφέρονται με πόρτες (τα φορεία είχαν εξαντληθεί) στην αυλή της χειρουργικής κλινικής, δεκάδες να ακρωτηριάζονται, ώστε να σωθούν από την ακατάσχετη αιμορραγία, κιβώτια με ανθρώπινα μέλη να στοιβάζονται στην αποθήκη πριν από τον ενταφιασμό τους. Ήταν αδύνατο να κρατηθεί ημερολόγιο εισερχομένων-εξερχομένων από την κλινική.

Πολλοί από τους τραυματίες δεν σώθηκαν. Τα νεκροταφεία γέμισαν σκοτωμένους. Με κάθε μεταφορικό μέσο, στοιβαγμένοι, μεταφέρονται οι νεκροί από τις γειτονιές και τους παρατούν αραδιαστά στα νεκροταφεία. Χωρίς παπά, χωρίς σταυρό, κεριά και διάβασμα με δυο τρεις γνωστούς μόνο γέμιζαν οι τάφοι.

Όσοι από τους κατοίκους μπορούσαν να προσφέρουν έτρεξαν στην ουσία ήξεραν πως είναι μόνοι τους. Οι Αργείοι με τους Αργείους από ποιόν άλλωστε να ζητήσουν και να λάβουν βοήθεια Από τους κατακτητές, τους συμμάχους τους, από το υπό κατοχή και πεινασμένο κράτος: Αξέχαστη στους κατοίκους παρέμεινε η προσφορά του Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Δεληγιαννόπουλου και του ιεροδιάκονο – μετέπειτα Μητροπολίτης Ιερισσού και Αγίου Όρους- Παύλου Σοφού ο οποίος κατείχε άριστες νοσηλευτικές γνώσεις.

3.6. Τα ερωτήματα και οι ερμηνείες

Πολλά έχουν γραφεί, τα περισσότερα έχουν λεχθεί από μας κατοίκους, για τα γεγονότα που έβαψαν με αίμα το Άργος. Μία από μας ερμηνείες που δόθηκε για τον βομβαρδισμό, κάνει λόγο για μια μεγάλη γερμανική φάλαγγα που είχε έρθει μας ενίσχυση των Γερμανών και βρισκόταν στην νότια πλευρά μας πόλης με κατεύθυνση την Κόρινθο μια και η επικοινωνία μας και από το κέντρο μας Πελοποννήσου γινόταν τότε υποχρεωτικά μέσα από την πόλη του Άργους. Αυτή την φάλαγγα εντόπισαν τα συμμαχικά αεροπλάνα και έβαλλαν εναντίον μας με αποτέλεσμα να πληρώσουν οι άμαχοι.

Άλλη ερμηνεία θέλει τα άρματα μας φάλαγγας και τα γερμανικά αντιαεροπορικά που βρίσκονταν μας στέγες σπιτιών μας πόλης, να ρίχνουν αμυντικές βολές, πράγμα που προκάλεσε την αντίδραση των Συμμάχων.

Γεγονός είναι ότι οι σειρήνες που είχαν εγκαταστήσει σε ψηλά κτίρια στην πόλη δεν ήχησαν, ενώ κατά μια μαρτυρία τα συμμαχικά αεροσκάφη εμφανίστηκαν

ξαφνικά από δυτικά, πίσω από τον λόφο μας Λάρισας (το κάστρο του Άργους). Το γεγονός αυτό κάνει ανίσχυρη αυτή την ερμηνεία.

Το μεγάλο ερώτημα μας που χρόνια τώρα πολλοί προσπαθούν να απαντήσουν είναι το αν τελικά οι Σύμμαχοι ήθελαν να βομβαρδίσουν το αεροδρόμιο (αφού ήταν και το μοναδικό για την κεντρική και νότια Πελοπόννησο) και από «λάθος» σχεδιασμό ή εντολή βομβάρδισαν και σκότωσαν αθώους.

Γιατί στο φύλλο πορείας υπήρχε η υπόδειξη «Άργος» και όχι «αεροδρόμιο Άργους»; Αν εννοούσαν το αεροδρόμιο, πως και γιατί το σμήνος δεν κατευθύνθηκε κατευθείαν μας αυτό, μαςμασμασμασ φορές; Μια αεροφωτογραφία από τον βομβαρδισμό του αεροδρομίου λίγες βδομάδες πριν την 14^η Οκτωβρίου που προέρχεται από αμερικανικό αεροπλάνο μαρτυρά περίτρανα πως ο χώρος, ήταν πολύ γνωστός και επιθέσεις εναντίον του έγιναν και μετά το γεγονός⁴⁹.

⁴⁹ Β. Κ. Δωροβίνη «Μια συμμαχική «Γκυερνίκα», στο: *Ελεύθερο βήμα*, ο ίδιος το γνωστοποίησα στον Αμερικανό πιλότο το αποτέλεσμα της επιδρομής και ζήτησα περισσότερες πληροφορίες. Εκείνος σιώπησε οριστικά...

Δ' Κεφάλαιο

Ιστορική μνήμη

4.1. Η πένθιμη επέτειος 21 Νοεμβρίου 1943

«Εδώ Σύμμαχοι κατοικούν – πολέμησαν στην Αλβανία

Εμπρός...βαράτε τους!...πονούν.....για τη Μεγάλη Βρετανία.

Η Πίνδος κλαίει μια στιγμή – πικρογελάει το Περθώρι

Οι πεθαμένοι στέκουνε βουβοί - Σύμμαχοι μας κερνούν αλόη!!!»

A. Χριστόπουλος

Όταν κόπασαν τα γεγονότα και ο Αργεΐτικος λαός προσπαθούσε να μαζέψει όσα κομμάτια του έμειναν, οι καμπάνες το πρωί της Κυριακής 21 Νοέμβρη σπάραξαν τις ψυχές τους. Είναι το μνημόσυνο των αδικοσκοτωμένων την αποφράδα μέρα της 24 Οκτώβρη Είναι το μνημόσυνο των σκοτωμένων από την Άγγλο-Αμερικάνικη αεροπορία.«*Μολυβένια τα σύννεφα στον ουρανό σήμερα και η Αργολίδα βουτηγμένη στα μαύρα*». Η επάρατος και μοιραία εκείνη μέρα της 14^η Οκτωβρίου είναι ημέρα φρίκης, τρόμου, θρήνων, και συμφορών που παρόμοια το Άργος δεν είδε ποτέ.

Οι βομβαρδισμοί της 26-27 Απριλίου 1941 ημέρα Κυριακή και 14 Οκτωβρίου ημέρα Πέμπτη και ώρα 10 το πρωί ξεπέρασαν και την τραγωδία της σφαγής του Άργους από του Γάλλους στις 4 Ιανουαρίου 1933.⁵⁰

Ο σπαραγμός μεγάλος και ανείπωτος. Όλο το Άργος στα κοιμητήρια για τους νέους, γέρους μάνες, παιδιά που σκοτώθηκαν από συμμαχικά χέρια. Είναι ανάπηροι της Αλβανίας, νέοι που τους σεβάστηκαν τα κανόνια των Ιταλών, είναι αυτοί που πολέμησαν για την συμμαχική ιδέα μαζί με τους Άγγλους και Αμερικάνους.

Αυτοί είναι οι σκοτωμένοι από τα Συμμαχικά φτερά στο Άργος με το παράπονο για τον άδικο και άσκοπο χαμό τους από φιλικά χέρια.⁵¹ Ο Ανδρέας Χριστόπουλος στο βιβλίο του «Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα» καταλήγει «*Πιστεύουμε ακράδαντα, πως κάποιο γλυκομύριστο ανοιζιάτικο πρωινό το περιστέρι της Ειρήνης και την Νίκης θα φέρει μαζί στους λουλουδένιους τάφους σας και το*

⁵⁰ A. Τσακόπουλος, «Πένθιμος επέτειος», στο: *Αρχαικό Βήμα*, σελ. 3η δε ημέρα ταύτη ετέθη ως χρόνος εποχής στον καιρό των Φραντζέζων...

⁵¹...Όλοι εσείς που πέσατε στις 14-10-1943 να είστε βέβαιοι πως η αδέκαστη ιστορία κάποτε θα μιλήσει για σας και τον άδικο χαμό σας, A. Χριστόπουλος, *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα*, σελ. 95

μήνυμα της μεγάλης Ελλάδας μας. Τότε οι ψυχές σας θ' αγαλλιάσουν και το πικρό παράπονο σας θα σβηστεί μπρος στη χαρά και το ξεφάντωμα των ζωντανών».

Η μέρα αυτή θα μείνει στην ψυχή των Αργείων ως ανεξίτηλη ιστορική κηλίδα των Μεγάλων Συμμάχων μας. Αυτών που παλιότερα..... χίλιες φορές στο Ράδιο μας είπαν πως χρωστάνε πολλά σε μας. Μα πάρα πολλά ... κι' ότι μας αδίκησαν στο παρελθόν, μα θα μας φτιάξουνε στο μέλλον. Η πικράδα που ποτίστηκε το 1922 η Ελληνική ψυχή ξεχάστηκε, απάλυνε μπρος στο μεγαλόπρεπο πανηγύρι της Αλβανίας και των Μακεδονικών οχυρών. Το Περθόρι σκίασε τ' Αρκάδι κι' οι Σύμμαχοι μας υμνολόγησαν πολύ, τόσο, που τους πιστέψαμε απόλυτα.⁵²

4.2. Τα θύματα του βομβαρδισμού

Παραθέτω τα ονόματα των αθώων νεκρών εκείνου του βομβαρδισμού (όπως τα διέσωσε ο Χριστόπουλος) από κατάλογο που συνέταξε ο ιστοριοδίφης Αναστάσιος Τσακόπουλος:

Δημ. Γεωργόπουλος, Παναγ. Κράντας, Κωνστ. Σταύρου, Κωνστ. Μαρούσης, Κ. Σκίκος, Σπυρ. Μαραγκός, Παύλος Βαρβάτης, Δ. Αθανασό-πουλος, Δανάη Χαντζιωάννου, Νίτσα Ψωμά, Θεοδ. Χαντζής, Θεοδ. Τόμπρας, Σωτ. Αδρακτάς, Κ. Αδρακτάς, Ιω. Παπαδάτος, Κ. Μπολόσης, Κ. Μωράτσος, Τάκης Γκουμάκης, Πιπίνα Κούρου, Ιω. Λάμπρου, Κατίνα Πάγκα, Ελένη Αθηνιού, Δημ. Καραλής, Δημ. Συμυρλής, Μιχ. Παγώνης, Κ. Μαρίνης, Ιω. Κοροβέσης, Ελένη Μαραγκού, Φανή Γεωργαντά, Ιω. Μαρλαγκούτσος, Γεώργ. Βούλγαρης, Βασ. Γιαννάτος, Θεοφ. Κωτσαντής, Αναστ. Γεώργας, Παναγ. Ανέστης, Πόπη Γυφτοπούλου, Θεοφ. Καλαντζής, Καλαντζής Αντ., Ελένη Στεφανή, Άννα Γκαργκάσουλα, Θεοδ. Τσεκές, Αντ. Χαλέπας, Ευάγγ. Κλειώσης,

Παν. Παπαϊωάννου, Νικόλ. Θεωνάς, Γεωργ. Κουρέτσου, Γεωργία Τρισπαγώνα, Κική Ανδριανόπουλου, Χρυσώ Κυριακοπούλου, Βασ. Σκλήρης, Πέτρος Πάγκας, Βασ.

Χαμπίμης, Κατίνα Κρητικού, Ν. Λιτσαρδάκης, Επαμ. Μαρούτσος, Γ. Αντωνακόπουλος, Αμαλία Πινάτση, Γεωργ. Κλεισάρη, Αθ. Καρούτας, Παναγ. Δανιήλ, Γεώργιος Στέκας, Δημ. Λαδάς, Πέτρος Σπυρόπουλος, Αθαν. Πιπιλάς, Ευάγγ. Καραμαλίκης, Ιω. Τσίγγας, Δημ. Παΐσης, Αικατ. Χρυσικού, Κωστούλα

⁵²Ο.π. σελ. 93

Μαρλαγκούτσου, Φανή Μάγειρα, Ευάγγ. Καραμπέλας, Νικόλαος Τόλιας, Δημ. Δήμας και Γεώργ. Τσιμπής.

Αυτοί είναι οι σκοτωμένοι από τα Συμμαχικά φτερά στο Άργος και οι ψυχές τους θα πλανιόνται στο άπειρο με το πικρό παράπονο για τον άδικο και άσκοπο χαμό τους από φιλικά χέρια.

Ε' Κεφάλαιο

Ο λαός αντιστέκεται

5.1. Η αρχή της εθνικής αντίστασης στο Άργος

Είναι αλήθεια πως πολλοί είδαν την Γερμανική εισβολή ως λύση στο πρόβλημα που αντιμετώπιζε η χώρα στο μέτωπο. Η Γερμανική εμπλοκή έδωσε λύση στον Ελληνο-ιταλικό πόλεμο. Από την άλλη πλευρά υπήρχε η αντίληψη ότι αυτός ο πόλεμος αφορούσε περισσότερο την Αγγλία παρά την Ελλάδα. Εδώ έπαιξαν ρόλο οι φιλογερμανικές τάσεις της δικτατορίας του Μεταξά.

Μετά την κατάρρευση του μετώπου το 1941 και την έναρξη της κατοχικής περιόδου, έγινε η πρώτη προσπάθεια αντίστασης από άνδρες της χωροφυλακής και αξιωματικούς του ελληνικού στρατού. Η μυστική οργάνωση ονομάστηκε "Ερμής". Αναλωνόταν κυρίως στην κατασκοπία, στην διοχέτευση πληροφοριών στους Συμμάχους και στην φυγάδευση Άγγλων και Ελλήνων αξιωματικών στην Μέση Ανατολή.

Οι Ιταλοί που βρισκόταν κατά κανόνα στη Πελοπόννησο ως την συνθηκολόγησή τους τον Σεπτέμβριο του 1943, ήταν εξαιρετικά καχύποπτοι. Χωροφύλακες εξευτελιζόνταν από τους Ιταλούς, συλλαμβάνονταν και φυλακίζονταν με την κατηγορία της φυγάδευσης Άγγλων ενώ άλλοι εκτελούνταν. Ο ανθυπασιπιστής Γαντές, Πετρόπουλος και Λαμπρόπουλος και οι αξιωματικοί του στρατού Ταρσούλης και Παπαγεωργίου που στάλθηκαν ως όμηροι στην Ιταλία.

Η ανάπτυξη του αντάρτικου στην Πελοπόννησο στάθηκε στην αρχή κάπως δύσκολη και βασανιστική. Οι πρώτοι ένοπλοι είχαν να αντιμετωπίσουν δύο μεγάλα προβλήματα. Το πρόβλημα της συμφιλίωσης με τους φιλήσυχους δεξιούς και της απομόνωσης των τρομοκρατών, και το πρόβλημα της στρατολόγησης.

Σαν πρώτη πράξη αντίστασης θα πρέπει να καταγραφεί η περίθαλψη, που πρόσφεραν οι κάτοικοι της ορεινής επαρχίας Άργους στους εγκλωβισμένους στρατιώτες του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος.

Τα χωριά της ορεινής Αργολίδας τους πρόσφεραν ασφάλεια, και εξασφάλιζαν τη διαφυγή τους με καθοριστική την βοήθεια της χωροφυλακής της περιοχής⁵³

⁵³Το καλοκαίρι του 1941 ο Σταθμός Χωροφυλακής Μιδέας εφοδίασε με πλαστά δελτία ταυτότητας 7 Άγγλους στρατιωτικούς. Την ίδια εποχή ο διοικητής του Σταθμού Χωροφυλακής Ν. Επιδαύρου Ενωμοτάρχης Αντωνόπουλος με την βοήθεια των κατοίκων της περιοχής περιέθαλψε 48

5.2. Η πρώτη αντάρτικη ομάδα Κουβελάκης

Ο πρώτος διδάξας της αντίστασης και ο πρώτος που βγήκε αντάρτης στα βουνά της Αργολίδας, ήταν ο ενωμοτάρχης Απόστολος Κουβελάκης, από το Μαυρομάτη Μεσσηνίας, διοικητής του σταθμού Χωροφυλακής στις Λίμνες Άργους. (ορεινό χωριό του Άργους). Ο χαμηλόβαθμος αυτός υπάλληλος χωροφυλακής με την βοήθεια των κατοίκων περιέθαλψε Άγγλους στρατιωτικούς τους εφοδίαζε με ελληνικές ταυτότητες πολιτικά ρούχα και τρόφιμα και τους φυγάδευε στον Πόρο, Λεωνίδιο, Επίδαυρο.

Μόλις μπήκε στο στόχαστρο των Ιταλών στις 17-08-1941 έκαψε τον σταθμό του κατέφυγε στο Φαρμακά. (βουνό της περιφέρειας Άργους κοντά στην Λυρκεία) και έγινε επικεφαλής μιας ολιγομελούς ομάδας.

Στις αρχές του 1942 ανέπτυξε αντιστασιακή δράση παρά τα πενιχρά μέσα που διέθετε. Στρεφόταν κυρίως κατά των Ιταλών καραμπινιέρων και των Ελλήνων συνεργατών τους, σκοτώνοντας ή αφοπλίζοντας τους. Το καλοκαίρι του 1943 έρχεται σε επαφή με τους αξιωματικούς της Κορίνθου και Αρκαδίας και ιδρύουν αντάρτικη ομάδα. Τον «Φαρμακά» (ονομασία του ορεινού όγκου που δρούσε). Οι Ιταλοί, παρά τις προσπάθειές τους απέτυχαν να τον συλλάβουν. Την ενιαία πλέον ομάδα του «Φαρμακά» ηγείτο ο ταγματάρχης Βαζαίος. Τον Αύγουστο του 1943 είχε περίπου 100-150 μέλη, αξιωματικούς και οπλίτες.

Απέκτησε επαφή με Άγγλους που είχαν πέσει με αλεξίπτωτα στην Πελοπόννησο με σκοπό να ενισχύσουν τις αντάρτικες ομάδες. Όμως καμία βοήθεια δεν πήραν. Ο λόγος ήταν ότι στην περιοχή δρούσαν παράλληλα και δυνάμεις του ΕΛΑΣ⁵⁴. Που δεν δέχονταν συνεργασία με την οργάνωση του Κουβελάκη.

Μάλιστα τα μέλη του ΕΛΑΣ απειλούσαν τους κατοίκους του γειτονικού χωριού Σκοτεινή να πάψουν να ενισχύουν την ομάδα του Βαζαίου-Κουβελάκη γιατί

Νεοζηλανδούς, τους οποίους αργότερα φυγάδευσε. Το ίδιο έκαναν και οι Σταθμοί Χωροφυλακής Αλέας, Νέας Κίου και Θερμησίας, φυγαδεύοντας 120 Άγγλους και Νεοζηλανδούς. Επίσης στο Άργος ο Ανθυπομοίραρχος Δημ. Κουρκουλάκος συμβάλει καθοριστικά στη φυγάδευση συμμάχων στρατιωτικών, Β. Δασκαλάκης, *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής 1936-1950*, 1973, σελ.194-195

⁵⁴ Σύμφωνα με τον Εμμ. Βαζαίο, ο Άγγλος ταγματάρχης Τζέημς που ήταν στην περιοχή τους είπε ότι δεν μπορούν να τους ενισχύσουν διότι το Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής μόνο τον ΕΛΑΣ έχει αναγνωρίσει σαν αντάρτικη δύναμη στην περιοχή, και ότι αυτοί θα πρέπει να συνεργαστούν μαζί του *Ημείς τον ΕΛΑΣ αναγνωρίζομεν*, σελ. 104, Η ομάδα των Βαζαίου-Κουβελάκη και υπολοίπων αξιωματικών (Προκοπίου, αδελφοί Στεριόπουλοι) προθυμοποιήθηκε να συνεργαστεί με τον ΕΛΑΣ.

είναι προδοτική και εχθρός του λαού (!!!). Απειλούσαν επίσης να κρεμάσουν τους αξιωματικούς που ηγούνται.

Λίγες μέρες μετά, στις 08 – 09 - 1943 ο ΕΛΑΣ στέλνει τελεσίγραφο στην ομάδα του «Φαρμακά» και ζητά εντός δύο ωρών την διοικητική, τακτική και οικονομική υπαγωγή της ομάδας του στον ΕΛΑΣ. Σε διαφορετική περίπτωση θα τους διέλυαν.

Η ομάδα των αξιωματικών στον Φαρμακά τελικά δεν αντιστάθηκε, αφού ήταν πολύ αδύναμη για να αντέξει στην σύγκρουση. Οι περισσότεροι αξιωματικοί, όπως ο Κουβελάκης, ο Προκοπίου, ο Αποστολόπουλος, και ο Καμπίτης διαφεύγουν και σχηματίζουν νέα αντάρτικη ομάδα στην κοντινή περιοχή της Κρύας Βρύσης. Εξακολουθούν όμως να παραμένουν εξοπλισμένοι και εκτεθειμένοι απέναντι στον ΕΛΑΣ, με αποτέλεσμα να διαλυθούν μετά από επίθεση του στις 25-26 Σεπτεμβρίου 1943 στην Κρύα Βρύση και στα Νερά Αχλαδοκάμπου. Ο Κουβελάκης, πρώτος αντιστασιακός της περιοχής, φεύγει στην Αθήνα, εντάσσεται στην αντιστασιακή οργάνωση ΡΑΝ και μετά πάει στην Μέση Ανατολή⁵⁵.

5.3. Η Αριστερά στο Άργος

Μετά την κατοχή τον Απρίλιο του 1941 άρχισαν να φυτρώνουν σε όλη την Ελλάδα αντιστασιακές ομάδες. Η πιο ισχυρή το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ) που ήδη είχε μια μυστική οργάνωση παντού στην Ελλάδα. Πολιτικά το ΚΚΕ ήταν μειοψηφία, οργανωτικά ήταν κορυφή. Με την οργάνωσή του στήθηκε το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) και τον Εθνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Στρατό (ΕΛΑΣ) που δεχόντουσαν όλους τους πατριώτες που θέλαν να πολεμήσουν τον κατακτητή.

Στην αρχή, το ΚΚΕ έλεγχε χαλαρά το ΕΑΜ, όμως άλλαξε γραμμή μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας τον Σεπτέμβριο 1943. Μέχρι τότε, λειτουργούσαν δυο εξουσίες: το ελληνικό κράτος με τον ειρηνοδίκη, τον αστυνόμο, τον λιμενάρχη και το δημόσιο ταμείο του. Από την άλλη η κατοχική δύναμη: Γερμανική, Ιταλική ή Βουλγαρική, ανάλογα με την περιοχή.

Όταν οι Ιταλοί παρέδωσαν τα όπλα στην Αργολίδα το ΕΑΜ άρχισε να στήνει το δικό του κράτος με πρόνοια, δικαστήρια και αστυνομία. Οργάνωσε έναν

⁵⁵ «Η περίπτωση Κουβελάκη», στην Αναγέννηση, τχ .321, σελ. 8-9

μηχανισμό για να ελέγχει την κοινωνία με δεκαρχίες και με τακτικές συνελεύσεις διαφωτισμού. Και παράλληλα, το ΚΚΕ άρχισε να εξοντώνει τις δυνάμεις που δεν τις έλεγχε, είτε ήταν ένοπλες αντιστασιακές οργανώσεις, είτε άτομα με κύρος στην κοινωνία τους⁵⁶.

Στο Άργος το αριστερό κίνημα ήταν πάντα αδύναμο, εξαιτίας της δίωξης των αριστερών και δημοκρατικών από το καθεστώς Μεταξά. Άλλωστε, όλη η περιοχή της Αργολίδας αποτελούσε προπύργιο των φιλοβασιλικών κομμάτων, τα οποία είχαν συγκεντρώσει το 72% των ψήφων στις τελευταίες προπολεμικές εκλογές. Μόνη προοδευτική παρουσία- περιθωριοποιημένη και μειοψηφική - ήταν οι οπαδοί του Κόμματος Φιλελευθέρων, ενώ το ΚΚΕ, ειδικά στο Κρανίδι, Δίδυμα, Ερμιόνη ήταν παντελώς ανύπαρκτο (1 ψήφος σε 3.111 έγκυρα το 1936)⁵⁷.

Παρόλα αυτά το καφενείο «Ο Παράδεισος» των αδελφών Ξακουστή στη διασταύρωση των οδών Δαναού και Καποδιστρίου (κυρίως για διανοούμενους, όπως π.χ. ο Θεόδωρος Βλασταράς) στα προπολεμικά χρόνια, και κάτω από την άγρυπνη παρακολούθηση της Αστυνομίας, ήταν ο τόπος συνάντησης αριστερών και δημοκρατικών.

Άλλοι χώροι αριστερών ιδεών ήταν το ζαχαροπλαστείο του Ν. Πορταρίτη, στην οδό Κορίνθου και το κατάστημα του Βαγγέλη Δεσύλλα ή Κύκλωπα στην οδό Β. Σοφίας.⁵⁸ Στα χωριά οι αριστεροί πρωτοστατούν στα Φίχτια «η μικρή Μόσχα»⁵⁹—και η Μιδέα.

5.4. Οι Γερμανοί φεύγουν

Στα τέλη Αυγούστου του 1944 οι Γερμανοί ετοιμάζονταν να φύγουν από το Άργος, και το Ναύπλιο. Από τις αρχές του 1944 διαφαινόταν πολύ έντονα η τάση φυγής των Γερμανών από την Ελλάδα. Αυτό φαινόταν από την αισθητή μείωση του αριθμού των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Η αναχώρηση τους ήταν πλέον θέμα χρόνου. Αυτό όμως δεν τους έκανε λιγότερο επικίνδυνους

⁵⁶ Ι. Μ. Κουτσουμπός, στις: *Ειδήσεις*, 1995

⁵⁷ Γ. Παϊδούση, *Ο τελευταίος πελοποννησιακός πόλεμος*, σελ. 94

⁵⁸ Κώστας Δωροβίνης Το ΕΑΜ κύριος φορέας αντίστασης. Μέρη οργής, στα: *Αργολικά Νέα*

⁵⁹ Στα Φίχτια οι αδελφοί Βαγγέλης, Κώστας και Σπύρος Τσετσέκου ήταν μέλη του ΚΚΕ, από το 1932 ο πρώτος και το 1934 οι άλλοι. Στα χρόνια του Μεταξά ήταν εκτοπισμένοι στον Άγιο Ευστράτιο και την Ανάφη. Μετά την κατάρρευση του Μετώπου δραπέτευσαν και επέστρεψαν στα Φίχτια, όπου ξανάρχισαν την κομματική δουλειά

Ειδικά στο Ναύπλιο, οι Γερμανοί ήθελαν να αφήσουν φεύγοντας τα σημάδια της παρουσίας τους. Απόειχαν αρχίσει εργασίες που τότε κανείς δεν μπορούσε να καταλάβει την χρησιμότητά τους. Έφτιαχναν δήθεν οχυρωματικά έργα, σ' όλο το μήκος της παραλίας από τον τότε βάλτο (κοντά στο σημερινό γήπεδο) μέχρι το φανάρι. Το έργο είχε ανατεθεί στον πολιτικό μηχανικό Δ. Ρουμελιώτη και το προσωπικό που θα απασχολούταν εκεί ήταν Έλληνες εργάτες, υπό την επίβλεψη του τελευταίου τότε στρατιωτικού διοικητή Α. Μύλλερ. Το έργο ήταν ένα σατανικό σχέδιο δολιοφθοράς. Τοποθέτησαν υπόγεια καλώδια και εκρηκτικά προκειμένου φεύγοντας οι Γερμανοί να ανατινάξουν μέρος του λιμανιού της πόλης.

Οι Έλληνες, που συμμετείχαν στο έργο σκέφτηκαν διαφορετικά. Θα εκτελούσαν το έργο μόνο κατά ένα μέρος. Δε θα έβαζαν δηλαδή την απαιτούμενη εκρηκτική ύλη για την καταστροφή του λιμανιού. Το σχέδιο του Γερμανού διοικητή το έμαθαν οι τότε τοπικοί παράγοντες, οι οποίοι με γρήγορη παρέμβασή τους προσπάθησαν να σώσουν ότι μπορούσαν.

Έτσι λοιπόν, χαράματα της 14ης Σεπτεμβρίου, ημέρας του Τιμίου Σταυρού, ακούστηκαν εκκωφαντικοί κρότοι από τις ανατινάξεις. Μια από αυτές έγινε και στο ιστορικό ρολόι της πόλης μας, στην Ακροναυπλία. Βέβαια στο λιμάνι, οι εκρήξεις ήταν απανωτές, ανά 15-20 μέτρα, ευτυχώς όχι όμως με τα καταστρεπτικά αποτελέσματα που προέβλεπε το αρχικό σχέδιο των Γερμανών

Έκαναν όμως και μια άλλη εγκληματική πράξη, κατά τη στιγμή της αναχώρησής τους από την Κόρινθο, στις 3 Οκτωβρίου 1944, στις δώδεκα και μισή ακριβώς. Εκκένωσαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης από τους Ιταλούς κρατούμενους και τους εξαπάτησαν λέγοντας ότι θα τους έστελναν πίσω στην Ιταλία.

Τους ανέβασαν στο τρένο, σπρώχνοντάς τους για να χωρέσουν όλοι. Στη συνέχεια, οδήγησαν το τρένο -αφού πρώτα τοποθέτησαν νάρκες- πάνω στη γέφυρα του Ισθμού Μόλις κατέβηκε ο οδηγός και οι βοηθοί, το ανατίναξαν. Οι καρότες έπεσαν στο κανάλι, αναποδογύρισαν και το έφραξαν τελείως. Από τούς 1.600 στρατιώτες, δε σώθηκε κανένας. Αυτό ήταν το τελευταίο κατόρθωμα του γερμανικού αρχηγείου.

Από τις 6 το πρωί οι κατακτητές άρχισαν να αναχωρούν οδικά μέσω Άργους και Κορίνθου προς την Αθήνα, αφού πρώτα υπέστειλαν την Γερμανική Σημαία από το Παλαμήδι και το Μπούρτζι. Ο τελευταίος Γερμανός αξιωματικός παρέδωσε την πόλη στον εκπρόσωπο του Τάγματος Ασφαλείας Ναυπλίου Παναγιώτη Κολλιόπουλο.

Οι κάτοικοι με ανάμεικτα συναισθήματα χαράς και λύπης για τις καταστροφές γιόρτασαν την αναχώρηση των Γερμανών. Οι καμπάνες, έγινε δοξολογία στον Άγιο Γεώργιο, τα σπίτια σημαιοστολίστηκαν και οι κάτοικοι χαμογελούσαν με ανακούφιση. Μ' αυτό τον τρόπο έλαβε τέλος η ιστορία της παραμονής του Γερμανικού Στρατού κατοχής στο Ναύπλιο⁶⁰.

Οι αντάρτες τώρα πια ήταν έτοιμοι να μπουν στην πόλη. ΕΛΑΣ και Τάγματα Ασφαλείας είχαν αξιόλογη δύναμη. Ενώ η δύναμη της Χωροφυλακής ήταν αμελητέα.

Οι Γερμανοί εγκατέλειψαν το Άργος στις 14 Σεπτεμβρίου και την ίδια ημέρα και το Ναύπλιο, αφού κατέστρεψαν το λιμάνι. Από την πρωτεύουσα έφυγαν στις 12 Οκτωβρίου 1944.

5.5. Καταστροφές του σιδηροδρομικού δικτύου

Λίγο πριν αποχωρήσουν οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής, από τη χώρα μας, αποφάσισαν να αφήσουν πίσω τους ερείπια και να καταστρέψουν ό,τι μπορούσαν. Μέσα σε αυτές τις καταστροφές περιλαμβάνονταν και τα σιδηροδρομικά δίκτυα με μεγαλύτερες εκείνες των κρατικών σιδηροδρόμων. Ήταν δίκτυο κανονικής γραμμής, που συνέδεε την Αθήνα με τη Μακεδονία και τη Θράκη, και στη συνέχεια με τη Βαλκανική και τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η καταστρεπτική μανία των κατακτητών στράφηκε και προς τα ιδιωτικά τότε δίκτυα. Τα σπουδαιότερα ήταν οι σιδηρόδρομοι της Πελοποννήσου και της Θεσσαλίας. Κι αν δεν μας είναι όσο γνωστές όσο των κρατικών σιδηροδρόμων, αυτό οφείλεται στο ότι δεν γνωστοποιήθηκαν τόσο, όσο εκείνες του κρατικού δικτύου και γι' αυτό υπάρχει μια τάση να υποτιμώνται.

Από τα τέλη του Σεπτεμβρίου του 1944, λίγο πριν την αποχώρηση των δυνάμεων κατοχής, η κυκλοφορία επιβατικών και εμπορικών συρμών είχε σχεδόν καταργηθεί στην Πελοπόννησο, και κυκλοφορούσαν μόνο στρατιωτικές αμαξοστοιχίες, που χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για τις μεταφορές των γερμανικών στρατευμάτων⁶¹.

Οι Γερμανοί άρχισαν τις καταστροφές στο πελοποννησιακό δίκτυο από τις τελευταίες ημέρες του Σεπτεμβρίου. Υπάρχουν δύο εκδοχές σχετικά με τον τρόπο

⁶⁰ I. M. Κουτσομπός, στις: *Ειδήσεις*, 1997

⁶¹Κ. Ανδρουλάκη, στη: *Σιδηροτροχιά*, σελ. 7

που τις προκάλεσαν. Σύμφωνα με την πρώτη, την ημέρα που έφευγαν οι Γερμανοί και δεν θα χρησιμοποιούσαν άλλο το σιδηρόδρομο, στην τελευταία αμαξοστοιχία που θα αναχωρούσε από την Καλαμάτα, επιβιβάστηκαν γερμανικά συνεργεία ανατινάξεων, με αποστολή να καταστρέφουν τα έργα της γραμμής από όπου θα περνούσαν και βασικά τις γέφυρες. Οι ανατινάξεις που πραγματοποιήθηκαν με αυτόν τον τρόπο έγιναν και στις δύο γραμμές της Καλαμάτας, δηλαδή: Καλαμάτα-Πύργος-Πάτρα-Κόρινθος και Καλαμάτα-Τρίπολη-Κόρινθος.

Η δεύτερη εκδοχή είναι ότι οι καταστροφές πραγματοποιήθηκαν από τις τοπικές γερμανικές μονάδες, όχι μόνο στο τελευταίο σιδηροδρομικό δρομολόγιο των Γερμανών, αλλά τις τελευταίες ημέρες πριν την αποχώρησή τους, και τελικά αποχώρησαν χρησιμοποιώντας είτε το σιδηρόδρομο είτε τα δικά τους μέσα συγκοινωνίας, όπως τα στρατιωτικά φορτηγά αυτοκίνητα.

Έτσι οι αρχές κατοχής συνδύασαν και τους δύο τρόπους καταστροφής για να είναι πιο αποτελεσματικοί. Κάποιες καταστροφές θα είχαν προκληθεί από τις κατά τόπους μονάδες της Βέρμαχτ, ενώ την ημέρα της τελικής αποχωρήσεώς τους, οι Γερμανοί θα χρησιμοποίησαν το συρμό ανατινάξεων, για να ολοκληρώσουν το τελικό χτύπημα που αποτελούσε και αυτό μια πολεμική πρακτική⁶².

Οι ειδήσεις για τις πρώτες καταστροφές έφθαναν στη Διοίκηση των σιδηροδρόμων στην Αθήνα από διάφορες φήμες μιας και τηλεφωνική και τηλεγραφική επικοινωνία είχαν διακοπεί. Όλες αυτές οι καταστροφές των σιδηροδρομικών, των τηλεγραφικών εγκαταστάσεων, των γεφυρών, έγιναν για να μην υπάρχει μετάδοση πληροφοριών, και δυνατότητα σιδηροδρομικής συγκοινωνίας. Παράλληλα προχωρούσε και η καταστροφή του τροχαίου υλικού. Πριν οι Γερμανοί ανατινάξουν, το πρωί της 3ης Οκτωβρίου 1944, τις γέφυρες του Ισθμού έριξαν μεγάλες ποσότητες από το υλικό αυτό, στην παραλία της Κακιάς Σκάλας αλλά και στη διώρυγα της Κορίνθου. Σύμφωνα με τα γερμανικά αρχεία, στον Ισθμό 7 ατμάμαξες και 207 οχήματα⁶³ (Η απόφραξη της διώρυγας ολοκληρώθηκε το 1949).

Μια μαρτυρία του Τάκη Παπαγγελόπουλου, που έχει δημοσιευθεί ο οποίος ήταν μηχανοδηγός τότε των σιδηροδρόμων Πελοποννήσου και βρισκόταν στο Αίγιο, πήρε διαταγή να οδηγήσει στον Ισθμό αμαξοστοιχία με 40 περίπου φορτάμαξες, στις

⁶² και κατά την εισβολή των Γερμανών το 1941, οι Άγγλοι σύμμαχοι, υποχωρώντας από τη βόρεια Ελλάδα προς το νότο, χρησιμοποίησαν επίσης παρόμοια σιδηροδρομικά συνεργεία ανατινάξεων, προκειμένου να παρακολύσουν την κάθοδο των κατακτητών προς την πρωτεύουσα. Κ. Ανδρουλάκης, στη: *Σιδηροτροχιά*

⁶³ Φράνκ Μάγερ, *Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα*, σελ. 595

οποίες βρίσκονταν κλεισμένοι περί τους 250 Ιταλοί αιχμάλωτοι. Την αμαξοστοιχία αυτή γκρέμισαν οι Γερμανοί στη διώρυγα μαζί με τους Ιταλούς⁶⁴.

Πολλές καταστροφές στα κτίρια, στις εγκαταστάσεις ύδρευσης και σε τμήματα της γραμμής μέσα σε σταθμούς και σε στάσεις ήταν περιορισμένες. Όλες αυτές τις ζημιές ανέλαβε να αποκαταστήσει το κράτος σε μια τόσο κρίσιμη περίοδο.

5.6. Οι φορείς αντίστασης

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 ιδρύεται η κορυφαία απελευθερωτική οργάνωση, το ΕΑΜ(Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο)από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, το Σοσιαλιστικό Κόμμα την Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας και το Αγροτικό Κόμματος Ελλάδας⁶⁵. Το ΕΑΜ απλώθηκε πολύ γρήγορα σε ολόκληρη την Ελλάδα και συνέβαλε αποφασιστικά στην επιβίωση του ελληνικού λαού και στην απελευθέρωση της χώρας από τον κατακτητή. Αργότερα στις αρχές Ιανουαρίου του 1942 ιδρύθηκε το στρατιωτικό σκέλος του ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός).

Για τη συγκρότηση του ΕΑΜ στην Αργολίδα συναντάμε δύο κινήσεις στα τέλη Οκτωβρίου με αρχές Νοεμβρίου του 1941. Η πρώτη με τον Βασίλη Λάσκα από το Λουτράκι, τους αδελφούς Τσετσέκου από τα Φίχτια που συζήτησαν για την ανάγκη δημιουργίας οργανώσεων του ΕΑΜ στην Αργολίδα⁶⁶. Η δεύτερη από τον Πάνο Λιλή από την Μιδέα με τον Δεμοίρο από το Ανυφί και Μεϊδάνη από το Μάνεση και εκπρόσωπο του ΕΑΜ⁶⁷. Πολύ γρήγορα δημιουργήθηκαν οργανώσεις του ΕΑΜ στις πόλεις και σε όλα τα χωριά της Αργολίδας.

Σε όλη την ορεινή Αργολίδα, το 1942 είχε φουντώσει το Αντάρτικο. Η αρχή έγινε από το ορεινό χωριό Μηδέα ή Γκέρμπεσι. Ακολούθησαν αμέσως Κουρτάκι, Μάνεσι, Δεντρά, Ανυφί Λίμνες, Προσύμνη και σιγά-σιγά απλώνεται σε όλη την Αργολίδα και από πολιτική οργάνωση άρχισε να δημιουργεί μικρές ένοπλες δυνάμεις προς εκφοβισμό των προδοτών και της αντίδρασης⁶⁸.

⁶⁴ Κ. Ανδρουλάκη, στη: *Σιδηροτροχιά*

⁶⁵ Λευτέρης Αποστόλου: «*Το ξεκίνημα του ΕΑΜ*», *Ενωμένη Εθνική Αντίσταση 1941-1944*, Αθήνα 1982, σελ. 62.

⁶⁶ Π.. Μούτουλας, *Πελοπόννησος 1940-45*, 2004 σελ. 210

⁶⁷ Έγγραφο μαρτυρία του Π. Λιλή.

⁶⁸ Οργανώσεις Εθνικής Αντίστασης Πάνος Λιλής σελ. 10

Από τον Απρίλιο του 1943 άρχισε να διαφαίνεται ο ταξικός χαρακτήρας του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Στελέχη του ΕΑΜ στρέφονται εναντίον του ΕΛΑΣ με τον ισχυρισμό ότι εξυπηρετεί Ρωσικά σχέδια.

Κυριαρχούσε όμως με μερικές χιλιάδες άνδρες υπαγόμενους στο 8ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ με έδρα την Γκούρα Κορινθίας. Στο Ναύπλιο, την τήρηση της τάξης, είχε αναλάβει ολιγομελής δύναμη χωροφυλακής υπό τον μοίραρχο Ορφανό, και δυο λόχοι ταγματاسφαλιτών υπό τον ταγματάρχη Δημ. Μουστακόπουλο. Μετά από επίπονες συνεννοήσεις του ΕΛΑΣ αποχωρούν οι δυνάμεις των ταγμάτων ασφαλείας και χωροφυλακής.

Έτσι στις 6 Οκτωβρίου δυνάμεις του ΕΛΑΣ μπαίνουν πανηγυρικά στο Ναύπλιο με επικεφαλής τον στρατηγό Π. Λούρη απ' το Άργος, με τους ταγματάρχες Σεφερλή και Καρατζαφέρη. Ακολούθησαν οι καπεταναίοι και άνδρες του ΕΛΑΣ με σταυρωτές αρμάδες και βαριά οπλισμένοι με Γερμανικά, Αγγλικά και Ιταλικά όπλα τραγουδώντας το γνωστό τραγούδι του ΕΛΑΣ «στ' άρματα, στ' άρματα»⁶⁹. Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ έμειναν στην πόλη μόνο μέχρι την συμφωνία της Βάρκιζας, όταν ορκίσθηκε η πρώτη μεταπολεμική κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου

Στο συντηρητικό Άργος πολλοί νέοι οργανώνονται στο ΕΑΜ. Με μία σειρά αντιστασιακών ενεργειών. Η κοπή των τηλεφωνικών καλωδίων που συνέδεαν την ιταλική φρουρά των Μύλων με το Αεροδρόμιο Άργους έγινε από τους Κώστα Κυριαζόπουλο και Νίκο Σαββέα. Η αναγραφή συνθημάτων σε τοίχους του Άργους τη νύχτα της 12.4. 1943 από τους Σπύρο Λυμπριτάκη, Μίμη Λαλουκιώτη και Ορέστη Μπούκουρα και η κατάθεση στεφάνου στο Ηρώο του Άργους τη νύχτα της 24/25.3. 1943 από τους Αρίσταρχο Αναστ. Τσακόπουλο (Μπέη) και Πέτρο Μπλάτσιο.

Το αντάρτικο κίνημα στην Αργολιδοκορινθία φούντωσε. Ο ΕΛ.ΑΣ. έμεινε μόνος κυρίαρχος στα βουνά, αφού διέλυσε οποιαδήποτε άλλη ανταρτική οργάνωση που δε προσχώρησε σε αυτόν.

Στην Πελοπόννησο συγκροτήθηκε η ΙΙΙ Μεραρχία του ΕΛ.ΑΣ με πλούσια δράση. Ανατίναξε τη σιδηροδρομική γέφυρα της Ανδρίτσας. Σε ενέδρα στη θέση «Νταούλι» Αχλαδοκάμπου, (στο δρόμο Τρίπολης – Άργους), χτύπησε φάλαγγα 10

⁶⁹ Μεταξύ αυτών και οι συμπολίτες Κ. Χαύτας, Δ. Ξύδης, Ν. Βαλασάκης, Χ. Σπυρόπουλος ή καπετάν Άνεμος και πολλοί άλλοι απ' τα γύρω χωριά. Στην είσοδο της πόλης τους έγινε επίσημη υποδοχή από επιτροπή κα-τοίκων της πόλης με επικεφαλής τον τότε μεγαλέμπορο του Ναυπλίου Μ. Λάμπρου, τον γιο του οποίου Νίκο, είχαν κρεμάσει οι Γερμανοί στο Μ. Πεύκο, μαζί με άλλους πατριώτες, και ο οποίος μέχρι την συμφωνία της Βάρκιζας ήταν δήμαρχος του Ναυπλίου (ο επονομαζόμενος τότε δήμαρχος ΕΑΜ), Ι. Μ. Κουτσομπός, στις *Ειδήσεις*, 1995

γερμανικών αυτοκινήτων, τα οποία μετέφεραν τη Σχολή έφεδρων Αξιωματικών. Νεκροί 50 Γερμανοί, πολλά λάφυρα.

Κατέστρεψε τη σιδηροδρομική γέφυρα ανάμεσα στα Φίχτια και τα Δερβενάκια. Με αρκετούς νεκρούς Γερμανούς. Στο χωριό Δούκα – Τάτσι. 40 Γερμανοί νεκροί. Πολλές άλλες επιθέσεις έγιναν στα Φίχτια, Κουτσοπόδι, στον Αγλαδόκαμπο

Τον Νοέμβριο του 1943 ομάδα του Γρίβα πέρασε από το χωριό Προσύμνη (Μπερμπάτι). Οι κάτοικοι τους δέχτηκαν με ενθουσιασμό. Τη στιγμή όμως της υποδοχής μια μικρή ομάδα Γερμανών έφτασε στο χωριά. Οι άνδρες του Γρίβα την εξουδετέρωσαν αμέσως. Διέφυγε ένας και ειδοποίησε τη Μονάδα του. Το συμβάν ήταν αρκετό για να κάψουν οι Γερμανοί το χωριό και να λεηλατήσουν τους άτυχους Μπερμπατιώτες.

ΣΤ' Κεφάλαιο

Η υπάρχουσα κατάσταση

6.1. Το Άργος κατά την Κατοχή και την Απελευθέρωση

Ο νομός Αργολίδας τότε ήταν ενιαίος και αποτελούσε τον νομό Αργολιδοκορινθίας με πρωτεύουσα το Ναύπλιο. Η πόλη του Άργους ήταν η μεγαλύτερη πληθυσμιακά πόλη με περίπου 10.000 κατοίκους. Επίσης ήταν και το μεγαλύτερο παραγωγικό κέντρο του νομού. Διέθετε βιομηχανία εριουργίας και οινοποιίας,. Στην ύπαιθρο η γεωργία ακμάζει. Οπωροκηπευτικά, καπνός, λάδι, και γίνεται η αρχή για την καλλιέργεια εσπεριδοειδών. Επιπλέον είναι και εμπορικό κέντρο του νομού με εργαστήρια και μηχανουργεία.

Κατά την περίοδο Απρίλης του 1941ως τον Σεπτέμβρη του 1944 οι δήμαρχοι και τα μέλη Δημοτικού Συμβουλίου διορίζονταν από τις αρχές της Κατοχής, δίχως να είναι γνωστό με ποια κριτήρια και από ποιους γίνονταν οι διορισμοί αυτοί Μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την πόλη, μέχρι την αρχή του Ιανουαρίου 1945, γίνεται στο Άργος ένα «πείραμα» διοίκησης από την Αριστερά⁷⁰.

Επειδή δεν υπήρχαν οι προϋποθέσεις για κανονική διενέργεια εκλογών, έγιναν πολλές διαπραγματεύσεις με επιτροπές από την συντηρητική παράταξη που περιλάμβανε πρόσωπα από τον χώρο του Λαϊκού Κόμματος και των βενιζελικών.

Τόσο στο Άργος όσο και στο Ναύπλιο υπήρχαν μονάδες Χωροφυλακής και μονάδες των Ταγμάτων Ασφαλείας. Επικεφαλής του Τμήματος Χωροφυλακής Άργους ο Δ. Κουρκουλάκος, άνθρωπος μετριοπαθής. Ταυτόχρονα, είχε σχηματιστεί και μονάδα Πολιτοφυλακής, με μέλη συντηρητικούς πολίτες. Από την πλευρά του ΕΛΑΣ, μονάδες του 6ου Συντάγματός του, με επικεφαλής τον επίσης μετριοπαθή Εμμ. Βαζαίο, ήταν αυτές που με έδρα το ημιορεινό χωριό Γκέρμπεσι (σήμερα Μιδέα) είχαν άμεση ανάμειξη στα όσα συνέβησαν στο Άργος.

Το γενικότερο κλίμα στην Πελοπόννησο όσο και στην Αργολιδοκορινθία ιδιαίτερα στα χωριά της ορεινής Αργολίδας ήταν εμφυλιοπολεμικό. Στην την πόλη του Άργους είχαν σημειωθεί ήδη εκτελέσεις, απαγωγές πολιτών, βιαιοπραγίες από άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας. Στις δύο εισόδους του Άργους πρέπει να

⁷⁰B. Δωριβίνης, «Η Αριστερά στη δημαρχία του Άργους», στην: *Αυγή*

σημειώσουμε, ότι από την άνοιξη του 1944 σημειώνεται δραματική αύξηση των εκτελέσεων πολιτών από τα γερμανικά στρατεύματα. Μετά τους πρώτους μήνες του 1944, οι επιθέσεις των ανταρτών κατά των δυνάμεων κατοχής εντάθηκαν. Βέβαια με τη βοήθεια του συμμαχικού παράγοντα και με την παρουσία Άγγλων «συνδέσμων» στην Αργολιδοκορινθία.

Ο Τάσος Τσακόπουλος στα λίγα δημοσιευμένα σημειωματάρια του γράφει για την καθημερινή ζωή και για ορισμένα γεγονότα⁷¹.

Δύο γεγονότα σε μικρή απόσταση μεταξύ τους επηρέασαν τις εξελίξεις στο Άργος: α) η επικείμενη αναχώρηση των Γερμανών και η παρουσία του βου Συντάγματος του ΕΛΑΣ. και β) οι δύο σοβαρές μάχες μεταξύ ΕΛΑΣ και Ταγμάτων Ασφαλείας, στον Μελιγαλά (10-14 Σεπτέμβρη 1944) και στον Αχλαδόκαμπο (18 Σεπτέμβρη).

Από τα τέλη Αυγούστου, όμως, είχαν προηγηθεί από τα Τάγματα Ασφαλείας συλλήψεις, απαγωγές αλλά και φόνοι πολιτών. Στις αρχές Σεπτεμβρίου άρχισε η αναχώρηση γερμανικών μονάδων από την ευρύτερη περιοχή και ανατίναξη εγκαταστάσεών τους στο αεροδρόμιο του Άργους. Στις 11 το βράδυ της 15ης Σεπτεμβρίου αναχώρησαν οι τελευταίοι Γερμανοί από το Άργος και την επομένη το πρωί έγινε αυθόρμητα γενικός σημαιοστολισμός και πλήθος ξεχύθηκε στο κέντρο της πόλης. Δύο, όμως, μέρες πριν άρχισαν συνεννοήσεις μεταξύ επιτροπής πολιτών, μελών του ΕΑΜ και της μονάδας του ΕΛΑΣ που έδρευε στο Γκέρμπεσι.

6.2. Οι συνεννοήσεις και η κατάληξή τους

Πριν ακόμα την αποχώρηση των Γερμανών έγιναν πολλές συνεννοήσεις με σκοπό να αποφευχθούν έκτροπα και συγκρούσεις στην πόλη μετά την αναχώρησή τους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι είχε προηγηθεί η Συμφωνία του Λιβάνου, που ως προς τα Τάγματα Ασφαλείας δεν προέβλεπε κάτι ειδικότερα, αλλά είχε πλέον σχηματιστεί στο Κάιρο Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, με συμμετοχή και της Αριστεράς, στο διάγγελμα της οποίας η ύπαρξη των Τ. Ασφαλείας καταγγέλθηκε ως έγκλημα κατά της πατρίδας.

⁷¹ τα σημειωματάρια του δασκάλου και ιστοριοδίφη Τάσου Τσακόπουλου, τα οποία ουδέποτε δημοσίευσε και ελάχιστα χρησιμοποίησε σε μεταγενέστερα δημοσιεύματα για την περίοδο αυτή. Τα έγγραφα « δι' εαυτόν», αποτελούν εκπληκτική για την αντικειμενικότητά τους καταγραφή, αν και ο ίδιος ήταν τοποθετημένος στον συντηρητικό χώρο, με ακριβή όχι μόνο τη χρονολόγηση, αλλά και με σημείωση της ώρας που παρατηρούσε και έγραφε.

Σε λίγες μέρες διαλύεται η ΠΕΕΑ και όλες οι αντάρτικες ομάδες υπάχθηκαν στον εθνικό στρατό, υπό τις άμεσες διαταγές του Άγγλου στρατηγού Σκόμπι. Τα γεγονότα αυτά επηρέασαν άμεσα τις συνεννοήσεις στην Αργολίδα.

Οι συνεννοήσεις συνεχίστηκαν και κατέληξαν στην αποχώρηση των Τ. Ασφαλείας και Χωροφυλακής προς το Ναύπλιο, από όπου με την μεσολάβηση του Παν. Κανελλόπουλου όλες οι μονάδες Τ. Ασφαλείας διαπεραιώθηκαν στις Σπέτσες.

Το πρώτο τμήμα ανταρτών μπήκε στην πόλη στις 18 Σεπτεμβρίου, υπό τον λοχαγό Ν. Μαυροειδή και τον προσφώνησε ο εφημέριος του Αγ. Πέτρου. Ο Μαυροειδής υπογράμμισε τη συμβολή του ΕΛΑΣ στον αγώνα για την ελευθερία και ότι υπάρχει ανάγκη για εθνική ενότητα.

Στις 19 Σεπτεμβρίου συγκροτήθηκε το νέο δημοτικό συμβούλιο («Επιτροπή Λαϊκής Εξουσίας»), υποδείχθηκαν διάφοροι ως μέλη του και τελικά, μετά από πιέσεις τόσο από το ΕΑΜ όσο και από εκπροσώπους δεξιών παρατάξεων, ως δήμαρχος δέχθηκε να αναλάβει ο μετριοπαθής και «μη οργανωμένος» οδοντίατρος Κ. Δωροβίνης. Λαϊκή σύναξη, στην πλατεία του Αγ. Πέτρου, δια βοής έδωσε τη συγκατάθεσή της.

Στις 20 Σεπτεμβρίου οργανώθηκε στην ίδια πλατεία, μετά από δοξολογία, μεγάλη συγκέντρωση για την Απελευθέρωση, με παρέλαση μιας εκατοντάδας ανταρτών και με δημόσιες ομιλίες του επικεφαλής τους και δύο Άγγλων αξιωματικών.

6.3. Οι αντάρτες έρχονται πανηγυρικά στο Άργος

Στις 10.9.1944 συστήνεται επιτροπή⁷² για να έλθουν σε συνεννόηση με τις ανταρτικές δυνάμεις για την αναίμακτη είσοδο τους στο Άργος.

Η Επιτροπή στις 11.9.1944 συναντήθηκε στη Μιδέα (Γκέρμπεσι), με τους τοπικούς αντιπροσώπους του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ, του ΚΚΕ και της ΠΕΕΑ και παίρνει έγγραφη διαβεβαίωση για τους όρους εισόδου τους στην πόλη. Η Επιτροπή επέστρεψε την επόμενη στο Άργος και στις 13.9.1944 – κάτω από τη μύτη των Γερμανών – γίνεται συγκέντρωση πολιτών και τον επικεφαλής της Χωροφυλακής,

⁷²Ο Ανθυπομείραρχος Κουρκουλάκος, έχει έλθει σε επαφή με τους αντάρτες, ειδοποιεί τους Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Δεληγιαννόπουλο, το βιομήχανο Γεώργιο Ρασσιά, τους δικηγόρους Στέφανο Μακρή και Μιχαήλ Στάμου, το φαρμακοποιό Νικόλαο Παναπανικολάου, και το συμβολαιογράφο Παν. Δασκαλόπουλο, στα: *Αργολικά Νέα*

των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Πολιτοφυλακής στον Ι.Ν. Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Στο μεταξύ το βράδυ, γύρω στις 9 της 14ης Σεπτεμβρίου 1944 φεύγουν και οι τελευταίοι Γερμανοί από την πόλη. Η ένταση δεν επιτρέπει στο λαό να χαρεί. Οι αντάρτες μια μέρα αργότερα στις 15. Σεπτέμβρη παρά την προηγούμενη δέσμευση κάνουν γνωστή την πρόθεση τους για βίαιη είσοδο στο Άργος. Καλούν τον πληθυσμό να μη βγει από τα σπίτια ή τα χωριά. Όμως επειδή δεν υπήρχαν επαρκείς δυνάμεις για την κατάληψη της πόλης έγιναν άλλες δυο συναντήσεις μια στα Φίχτια και μια στο Άργος – χωρίς να καταλήξουν πουθενά-.

Τη λύση τελικά την έδωσε η μάχη του Αχλαδόκαμπου (ο Αχλαδόκαμπος είχε στρατηγική σημασία γιατί από εκεί περνούσε τότε ο μοναδικός δρόμος της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου καθώς και η σιδηροδρομική γραμμή). Στις 18 Σεπτέμβρη 1944 ανάμεσα στο 6^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ υπό τον Εμμανουήλ Βαζαίο και τον εκεί Λόχο των Ταγμάτων Ασφαλείας (ΤΑ) που οδήγησε σε σφοδρή μάχη και έληξε με την επικράτηση των ανταρτών⁷³. Ο Αχλαδόκαμπος κατελήφθη. Τα θύματα πολλά 53 Αχλαδοκαμπίτες νεκροί.

Κάτω από το βάρος της μάχης του Αχλαδοκάμπου, τα και η Χωροφυλακή εγκαταλείπουν το Άργος το πρωί της 19-9-1944 και συμπύσσονται στο Ναύπλιο. Οι αντάρτες μπαίνουν πανηγυρικά στην πόλη. Την επόμενη έγινε δοξολογία, στην οποία ο Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος, έκαμε αυστηρές συστάσεις στις ανταρτικές δυνάμεις να μην προβούν σε αντεκδικήσεις.

Από τον εξώστη του καφενείου του Μήλια ο Καπετάν Γρίβας ανακοίνωσε τη σύνθεση της 25μελούς Λαϊκής Επιτροπής (δηλ. Δημοτικό Συμβούλιο) με Πρόεδρο – και Δήμαρχο – μετριοπαθή πολίτη οδοντογιάτρο Κων/νο Δωροβίνη.

Ο λαός έδωσε διά βοής την έγκριση του. Στον κατάλογο της 25μελούς Επιτροπής υπήρχε αρχικά και το όνομα του Αρχιμ. Χρυσόστομου. Επειδή όμως η ομιλία του δυσαρέστησε τους αντάρτες, αντικαταστάθηκε την τελευταία στιγμή από τον εφημέριο του Αγίου Πέτρου. Δημήτριο Γεωργόπουλο

Οι αντάρτες εγκατέστησαν τις δικές τους αρχές στην πόλη.

Η Αστυνομία (η Εθνική Πολιτοφυλακή) με επικεφαλής το μετριοπαθή και διαλλακτικό Γιάννη Κότσιρα, εγκαταστάθηκε στο σπίτι του Γεωργίου Θωμόπουλου (Αγγελή Μπόμπου και Μουστακοπούλου). Η Επιμελητεία του Αντάρτη (ΕΤΑ) με τον

⁷³ Κ. Καραλής, *Ιστορία των γεγονότων της Πελοποννήσου 1943-49*, σελ. 303-206

Καπετάν Αύγουστο, Στην οικία Σπύρου Μαρίκου (Β. Σοφίας 31) ενώ στο σημερινό Δημαρχείο ο Καπετάν Σίσυφος ενεργούσε σαν υπεύθυνος πόλης.

Για την Ελλάδα, όμως, άρχιζε νέος Γολγοθάς τα Δεκεμβριανά. Στην αρχή οι αντάρτες τήρησαν τις υποσχέσεις τους. Τα πράγματα όμως με τον καιρό άλλαξαν, ιδιαίτερα μετά τα Δεκεμβριανά οπότε η Πολιτοφυλακή άρχισε τις ανακρίσεις και συλλήψεις.

6.4. Περιορισμοί και απαγορεύσεις

Το 1944 όταν την αρχηγεία του ΕΛΑΣ ανέλαβε ο Άρης Βελουχιώτης οι επιθέσεις των Γερμανών εντάθηκαν. Η Πελοπόννησος κηρύσσεται εμπόλεμη ζώνη με υπεύθυνο διοικητή άμυνας τον στρατηγό Λε Σουί που έθεσε όρους συμπεριφοράς στους κατοίκους της Πελοποννήσου συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής μου. Έτσι απαγορευόταν η κυκλοφορία από τις 6 το απόγευμα μέχρι τις 6.00 το πρωί της επόμενης. Κάθε πολίτης που δεν θα υπακούει θα εκτελείται επί τόπου. Όλα τα καφενεία, εστιατόρια και ταβέρνες θα κλείσουν και όλες οι συγκεντρώσεις πάνω των πέντε ατόμων απαγορεύονται καθώς επίσης και όλα οι μετακινήσεις με τα μέσα συγκοινωνίας. Ελευθερία κίνησης ισχύει μόνο μέσα στις κατοικημένες περιοχές.

Στις ορεινές περιοχές απαγορεύεται και η συγκοινωνία από χωριό σε χωριό. Κινήσεις σε ακατοίκητες περιοχές και εκτός των επιτρεπόμενων δρόμων θα εμποδίζονται αμέσως και θα ανοίγεται πυρ και χωρίς προειδοποίηση.

Επίσης για λόγους ασφαλείας τοποθετήθηκαν «μπροστά από της ατμομηχανές, βαγόνια, το καθένα με 15-20 ομήρους» Ο Ελληνικός λαός ονόμασε τα βαγόνια αυτά «κλούβες» που είχαν σκοπό αποτρέψουν τον ΕΛΑΣ να επιτεθεί σε τραίνα αφού τότε θα σκοτώνονταν πρώτοι οι Έλληνες που βρίσκονταν στις κλούβες. Σημειώνουμε ότι οι Γερμανοί ζώσει με εκρηκτικά ή θα εκτελούσαν επί τόπου τους ομήρους ως αντίποινα. Στην κλούβα σκοτώθηκε ο Βαγγέλης Κορίλης από τα Δένδρα, όταν οι Γερμανοί για αντίποινα ανατίναξαν την κλούβα στο σταθμό της Κορίνθου. Στην κλούβα είχαν επίσης φορτωθεί και ο Θωμάς Δημητρίου Λιλής από το Γκέρμπεσι καθώς και οι Κωνσταντίνος Σιατερλής, Χρήστος Ξύδης και Παναγιώτης Παναγής από την Πουλακίδα, που επέζησαν. Τέλος, η Γερμανική διοίκηση αποφάσισε τη διεξαγωγή εκτεταμένων στρατιωτικών επιχειρήσεων σ' όλη την Πελοπόννησο. Για την Αργολίδα η επιχείρηση αυτή είχε την ονομασία «Κοράκι» που είχε σκοπό την εξόντωση των ομάδων του ΕΛΑΣ στην περιοχή Κορίνθου –

Άργους, στο νοτιοανατολικό άκρο της Αργολίδας, στην περιοχή Επιδαύρου – Ισθμίων και στα νησιά γύρω από τις Σπέτσες. Η επιχείρηση «κοράκι» ολοκληρώθηκε στις 9 Ιουνίου 1944 με την κατάληψη των Σπετσών. Εκεί ύστερα από προδοσία των ντόπιων κατοίκων συνελήφθη ο επικεφαλής της στρατιωτικής ομάδας του ΕΛΑΣ και δημιουργός του ΕΛΑΝ Αργο-Σαρωνικού Λέκκας, γνωστός με το ψευδώνυμο «καπετάν Λευτεριάς». Τον κρέμασαν στις 12 Ιουνίου μαζί με άλλους αντάρτες στο Λιμάνι των Σπετσών στις σιδεροκαλώνες, αφού προηγήθηκε άγριος βασανισμός⁷⁴.

Σύμφωνα με επίσημες Γερμανικές εκθέσεις οι Γερμανοί σκότωσαν στην επιχείρηση «Κοράκι» 235 Έλληνες. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με το ότι οι Γερμανοί δεν συγκρούστηκαν με τους αντάρτες και ότι εκτέλεσαν ενόπλους μόνο την ολιγάριθμη ομάδα του Λευτεριά δείχνει την σκληρότητα με την οποία διεξήχθη η επιχείρηση, αφού όλοι οι υπόλοιποι εκτελεσμένοι ήταν άοπλοι.⁷⁵

Όλα αυτά τα μέτρα εφαρμόστηκαν με απόλυτη σκληρότητα..

6.5. Η νέα δημοτική αρχή

Ύστερα από συνεννόηση με τον αρχιμανδρίτη Δεληγιαννόπουλο, ο Κ. Δωροβίνης πέτυχε να ελευθερωθούν οι όμηροι που ο ΕΛΑΣ κρατούσε σε ορεινό χωριό της Αργολίδας και, αντίστοιχα, να ελευθερωθούν οι όμηροι που κρατούσαν οι μονάδες των Τ. Ασφαλείας.

Η κατάσταση στην πόλη του Άργους ήταν άθλια. Τα δέντρα των δενδροστοιχιών είχαν κοπεί, οχετοί και υπόνομοι ήταν φραγμένοι, οι δρόμοι ακάθαρτοι και, τα κυριότερο, το δημοτικό ταμείο άδειο. Δημοτικοί αλλά και οι δημόσιοι υπάλληλοι παρέμεναν απλήρωτοι, ενώ πολλοί κάτοικοι των γύρω χωριών από φόβο είχαν εγκατασταθεί στην πόλη.

Η οργάνωση ήταν η πρώτη δουλειά που έπρεπε να γίνει⁷⁶.

Οι Γερμανοί φεύγοντας έκαναν πολλές καταστροφές με ανατινάξεις σε πολλά δημόσια κτήρια και υποδομές. Στον τομέα των δημοσίων έργων, πρώτο

⁷⁴Στην: *Αναγέννηση*, αρ.φ. 170/ 18-04-1984

⁷⁵ Χ. Φ. Μάγερ, *Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα*, σελ. 563, Αθήνα 2010

⁷⁶ Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι το πολύπαθο δημοτικό αρχείο του Άργους (σήμερα κανείς δεν γνωρίζει που ακριβώς βρίσκεται, ενώ τόμοι του βρέθηκαν, προ μηνών να δημοπρατούνται από τον οίκο Σπανό.....) περιείχε στον τόμο του 1944 τα Πρακτικά του νέου δημοτικού συμβουλίου σε συνέχεια των προηγούμενων και πριν από όσα ακολούθησαν. Όμως οι σχετικές σελίδες βρέθηκαν να έχουν σκιστεί. Σώθηκε μόνο μια, διότι στο πίσω μέρος της ακολούθησε *Πρακτικό του νέου συμβουλίου του 1945*

μέλημα ήταν η αποκατάσταση του εθνικού δρόμου Άργος - Τρίπολη. Η επισκευή του δημοτικού υδραγωγείου, η μεταφορά του νοσοκομείου στο μέγαρο Κωνσταντόπουλου, αλλά και η λήψη μέτρων προσωπικής για άντρες από 18-60 ετών. Όσοι ήθελαν να απαλλαγούν, όφειλαν να πληρώσουν ημερομίσθιο 200 δραχμών ή αντίστοιχο σε είδος.

Για την καλύτερη οργάνωση από την αρχή αποφασίστηκε όσοι είχαν όπλα να τα παραδώσουν στη νέα Εθνική Πολιτοφυλακή που συγκροτήθηκε. Καταλυτικό έργο ήταν ο σχηματισμός επιτροπής για την κατάρτιση εκλογικών καταλόγων. Καταργήθηκε κάθε απαγόρευση ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών, έγινε επίσημη σύσταση σε όσους είχαν ζώα να βοηθήσουν εκείνους που δεν είχαν ώστε να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους. Έγινε απογραφή των βιομηχανικών εγκαταστάσεων και της λειτουργίας τους, ξεκίνησε η διανομή γάλακτος και τροφίμων, ιδιαίτερα στους απόρους, στην περίοδο αυτή, (ενώ γινόταν διανομή τροφίμων) έχει καταγραφεί και διανομή μερίδων κρέατος στους δημοσίους υπαλλήλους. Επιβλήθηκε η υποχρέωση στους παραγωγούς τροφίμων πρώτης ανάγκης να δηλώνουν τις ποσότητες που είχαν την κατοχή τους. Με τη αύξηση, όμως, των τιμών των τροφίμων που παρατηρήθηκε προς τα τέλη Οκτωβρίου, απαγορεύθηκε η εξαγωγή κάθε είδους τροφίμων από την πόλη και καθορίστηκαν τα ύψη ημερομισθίων των εργατών σε συνεννόηση με το Εργατικό Κέντρο Άργους.

Παράλληλα, ενώ σποραδικά λειτούργησε ο θεσμός του «λαϊκού δικαστηρίου», λήφθηκε φροντίδα ώστε να λειτουργήσει και πάλι το Ειρηνοδικείο στο Άργος. Στις 3 Ιανουαρίου 1945 η Ε.Λ.ΑΣ εξουσία πια υπέβαλε την παραίτηση της στο Επαρχιακό Συμβούλιο Άργους, «με σκοπό την ανασυγκρότηση της». Έτσι με κυβερνητική απόφαση επανήλθε δήμαρχος ο Κ. Μπόμπος, ο οποίος υπηρετούσε μέχρι λίγο μετά την κατάληψη του Άργους από τους Γερμανούς, το 1941.

Το «πείραμα» της διοίκησης της πόλης, τελικά με κοινή συνεννόηση, κατά βάση με πλειοψηφία της Αριστεράς, σε έκτακτες συνθήκες όπως αυτές της Απελευθέρωσης, πέτυχε να αποκλιμακώσει την ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα που επικρατούσε στην πόλη με την αποχώρηση των στρατευμάτων Κατοχής, να αποφευχθεί, κατά κοινή πια ορολογία, κάθε είδους έκτροπο και, παρά τη σύγκρουση των Δεκεμβριανών στην Αθήνα, να κερδηθεί η αποδοχή των πολιτών, μέχρι την πράξη αντικατάστασης από την κεντρική διοίκηση.⁷⁷

⁷⁷ Β. Δωροβίνης, *Η Αριστερά στη Δημαρχία του Άργους*, στην: Αυγή 1944-1945

Στα χρόνια του Εμφυλίου που ακολούθησαν πολλά γεγονότα έγιναν και σημάδεψαν αυτή την δημοτική αρχή. Από τα γεγονότα στο Άργος ειδικά τους τέσσερεις τελευταίους μήνες του 1944, ένα πράγμα δεν αμφισβητείται ότι τόσο οι κάτοικοι και μάλιστα το στρώμα εκείνο της κοινωνίας, από όπου προερχόταν η πενταμελής επιτροπή των διαπραγματεύσεων αλλά και ο νέος δήμαρχος τα μέλη του Δ.Σ. αλλά και από την πλευρά της Αριστεράς και μάλιστα και του στρατιωτικού τμήματος υπήρξε ειλικρινής πρόθεση για συμβιβασμούς και αμοιβαίες υποχωρήσεις. Γι' αυτό το λόγο και το νέο δημοτικό συμβούλιο διατηρήθηκε τόσο πολύ μέσα σε ταραγμένη εποχή με πολύ οξυμένες καταστάσεις.

Οι δημηγορίες που αναπτύχθηκαν από τα δύο μέρη, δείχνουν ότι πλήρη αφομοίωση των όσων συμφωνήθηκαν σε γενικότερο επίπεδο, αλλά και διάθεση για εμπέδωση της νομιμότητας και όδευση προς την ανασυγκρότηση της πόλης. Οι πράξεις του νέου δημοτικού συμβουλίου και η στήριξή του από τους τότε φορείς της πόλης αυτό δείχνει.

Ζ' Κεφάλαιο

Οι μέρες οργής

7.1. Εμφύλιος στο Άργος

Όταν μιλάμε για «εμφύλιο πόλεμο» εννοούμε όλες τις αιματηρές διαμάχες που ξέσπασαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της Κατοχής με αρχή το 1943 μέχρι το 1949. Ο Εμφύλιος περιλαμβάνει τρεις φάσεις:

-Τον κατοχικό εμφύλιο πόλεμο. Ξεκινά από την έναρξη των εμφύλιων συγκρούσεων το 1943 ως την αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής από την Ελλάδα το φθινόπωρο το 1944. Το 1942-1943, η εαμική βία πρωτοστατεί, είναι σποραδική και προσωποπαγής.

Στόχος της είναι η συμβολική επικράτηση της νέας εξουσίας. Αφορά κυρίως γνωστούς συνεργάτες του κατακτητή, ληστές και κλέφτες, και γενικά περιθωριακά στοιχεία⁷⁸. Πολλές φορές στόχευαν σε γυναίκες που κατηγορούνταν για σχέσεις με ξένους στρατιώτες⁷⁹.

-Την περίοδο από την Απελευθέρωση ως την απόφαση του ΚΚΕ να συστήσει το «Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας» και την έναρξη ολοκληρωτικού εμφυλίου πολέμου καλοκαίρι του 1946 -47 στα Δεκεμβριανά. Μιλάμε για την αιματηρή σύγκρουση των πρώτων αντάρτικων ομάδων,

-Την περίοδο ως τη λήξη του πολέμου αυτού με την ήττα του ΚΚΕ (1949) η βία του Δημοκρατικού Στρατού χαρακτηρίζει την τελευταία φάση του Εμφυλίου.

Στην περίπτωση της Αργολίδας, η βία στην περίοδο της Κατοχής είναι πρωτοφανής ίσως ακόμα να ξεπέρασε τη μαύρη βία. Στην Αργολίδα, όπως και στο μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, ο εμφύλιος πόλεμος στη διάρκεια της κατοχής ήταν πολύ πιο αιματηρός από ότι η μετέπειτα περίοδος: πάνω από το 90% των θυμάτων της εμφύλιας διαμάχης σκοτώθηκαν το 1943-1944. Όλα άρχισαν στα μέσα του 1943, νωρίς το καλοκαίρι, όταν το ΚΚΕ, μέσω του ΕΑΜ που εξουσίαζε, αποφάσισε να εξοντώσει τις τοπικές αντιστασιακές ομάδες που δεν ήταν κάτω από την εξουσία του.

⁷⁸Όπως έχει γράψει ο Γιώργος Μαργαρίτης: «Έπρεπε να εκτελεστεί τουλάχιστον ένας προδότης. Όταν τέτοιος δεν υπήρχε, τότε έπρεπε να κατασκευαστεί, καθώς η πράξη κρινόταν απαραίτητη. Την ανάγκη αυτή την πλήρωσαν αρκετές φορές γραφικοί τύποι ή καθυστερημένα διανοητικά άτομα που έκαναν άθελα τους τον κλόουν στους Ιταλούς για την εξασφάλιση κάποιου ξεροκόμματου»

⁷⁹του ΕΑΜ Πελοποννήσου αναφέρει την περίπτωση της Λουίζας Τζέμου από τα Μαζείκια, η οποία «για τη στάση της που δεν ήταν καθόλου ελληνοπρεπή, καταδικάστηκε στην ποινή του δημοσίου στιγματισμού διά της αποκοπής των μαλλιών της». εφημερίδα Ελευθερωτής του ΕΑΜ Πελοποννήσου

Άρχισε από τα ένοπλα αντιστασιακά τμήματα που δεν έλεγχε, και μετά πήρε τη μοιραία απόφαση να προχωρήσει στη σύλληψη και εξόντωση τοπικών πολιτικών αρχών και παραγόντων στις περιοχές που είχε κάτω από τον έλεγχό του. Η κομμουνιστική ηγεσία ισχυρίστηκε ότι αυτοί στους οποίους επιτέθηκε ήταν συνεργάτες του εχθρού, αλλά αυτοί ήταν μάλλον ψευδείς ισχυρισμοί. Τελικά, όμως, αυτοί οι ισχυρισμοί αποτέλεσαν προφητεία, γιατί οι συγγενείς και φίλοι των θυμάτων του ΚΚΕ στράφηκαν για βοήθεια στους Γερμανούς.

Η συνεργασία με τους Γερμανούς γενικεύτηκε με τον ερχομό των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Αργολίδα το Μάιο του 1944. Με τη γερμανική βοήθεια, τα Τάγματα κατάφεραν να καταστρέψουν την ΕΑΜική οργάνωση στο μεγαλύτερο μέρος της αργολικής υπαίθρου. Δεν κατάφεραν, όμως, να κρατηθούν από μόνα τους μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Η ήττα αυτή είχε ως αποτέλεσμα μαζικές εκτελέσεις, πρώτα στα χωριά που ανακατέλαβε το ΕΑΜ.

Η απελευθέρωση βρήκε το ΕΑΜ να έχει τον πλήρη έλεγχο της εξουσίας στην Αργολίδα, την οποία κυβέρνησε για τέσσερις μήνες χωρίς ακρότητες. Χρειάστηκε όμως να εγκαταλείψει την εξουσία μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, που κατέληξε στη διάλυση του ΕΛΑΣ.

Ένα καινούριο κύμα βίας και αυθαιρεσίας ήλθε τότε στα επόμενα δύο χρόνια από την άλλη πλευρά, όχι τόσο από τις σχετικά λίγες περιπτώσεις βίαιης αντιδικίας με ακροδεξιά στοιχεία όσο από τις σκληρές και άδικες τιμωρίες που επέβαλαν οι δικαστικές αρχές σε μέλη του ΕΑΜ ύστερα από δίκες στο Ναύπλιο.

7.2. Τα γεγονότα

Τι ακριβώς συνέβη στην Αργολίδα του 1943-44;

Ένας άγριος εμφύλιος μεταξύ Ελλήνων εν μέσω Κατοχής και με τους κατακτητές στην ουσία να σκοτώνουν Έλληνες που οι ίδιοι οι Έλληνες υποδείκνυαν. Ένα άγριο και μαζικό κύμα βίας από τις δύο πλευρές εναντίον αθώων πολλές φορές και συγκρούσεις ανάμεσα σε δύο ιδεολογίες.

Ο ΕΛΑΣ εμφανίστηκε στην Αργολίδα με σχετική καθυστέρηση. Στην ορεινή μάλιστα Αργολίδα ακούστηκε για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 1943. Μετά την συνθηκολόγηση των Ιταλών το Φθινόπωρο του 43η Αργολίδα πέρασε αμαχητί κάτω από τον έλεγχο του ΕΑΜ.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι κατά τη διάρκεια Γερμανικών επιχειρήσεων πολλά χωριά που βρέθηκαν στο δρόμο των γερμανικών στρατευμάτων μεταπήδησαν ομαδικά από το ΕΑΜ στα Τάγματα Ασφαλείας. Μερικές από αυτές τις μεταστροφές ήταν εθελοντικές, ενώ άλλες έγιναν με το ζόρι. Και στις δυο όμως περιπτώσεις οι αλλαγές στρατοπέδου είχαν ολέθρια αποτελέσματα για τα μέλη του ΕΑΜ.

Η Ασίνη ήταν ένα από αυτά τα χωριά, που προσχώρησε στα Τάγματα με τη θέλησή του το Μάιο του 1944. Ενώ τα Δίδυμα, σε αντίθεση με την Ασίνη, προσχώρησαν στα Τάγματα με το ζόρι, κάτω από την απειλή ομαδικών αντιποίνων. Στα τέλη Ιουλίου 1944 τα ημιορεινά χωριά του Άργους εξεγέρθηκαν. Μιλάμε περισσότερο για τα χωριά Καρυά, Βρούστι, Λυρκεία, Καπαρέλι, Σχοινοχώρι⁸⁰.

Η εξέγερση αυτή ήταν λαϊκή αυθόρμητη και σχεδόν καθολική. Στόχος δεν ήταν οι κατακτητές αλλά το ΕΑΜ (εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Θύματα δεν ήταν ξένοι αλλά Έλληνες. Τα κίνητρα δεν ήταν ιδεολογικά αλλά ένας συνδυασμός φόβου και εκδίκησης. Λίγες μέρες αργότερα η εξέγερση αυτή κατεστάλη από τους αντάρτες του ΕΛΑΣ που έκαψαν δεκάδες σπίτια, εκτέλεσαν κατοίκους, συνέλαβαν ομήρους. Τέτοια γεγονότα συναντάει κανείς εκείνη την εποχή σε όλη την Ελλάδα. Είναι δύσκολο να βρούμε ποιο ήταν τελικά το κίνητρο. Ιδεολογία: καιροσκοπισμός: ουδετερότητα ή απλά η εκδίκηση ακόμα και για πράγματα του παρελθόντος:

Αποφυγή συμμετοχής: η διαμόρφωση πολιτικής⁸¹ μέσω βίας αφού σε τοπικό επίπεδο οι διαμάχες έπαιζαν σημαντικό ρόλο.

Οι πολιτικές επιλογές πραγματοποιούνταν με πρωτοφανή αγριότητα και βία ώστε το να γλιτώσει κανείς από την μία παράταξη αυτομάτως γινόταν απόδειξη ενοχής για την αντίπαλη. « *Είναι οι βιαιότητες και των δύο αντιστασιακών οργανώσεων ο φόβος και η ανάγκη δήλωσης της πολιτικής ταυτότητας. Αναφέρονται περιστατικά με τους αντάρτες της δεξιάς ή της αριστεράς όπου ζητούσαν από τους περαστικούς να δηλώσουν την πολιτική τους ταυτότητα και την προσχώρησή τους σε μία από τις δύο οργανώσεις*»⁸²

Πρέπει να βαδίζεις με τον καιρό την διπλωματία Μόνο αυτοί έζησαν εκείνη την εποχή.....αυτοί που το ένα πόδι το είχαν στη μια παράταξη και το άλλο στην άλλη, και κοίταζαν που θα γύρι η παλάντζα..

⁸⁰ Στάθης Καλύβας, *Η Γκρίζα Ζώνη*, σελ.69

⁸¹ όπως έλεγε χαρακτηριστικά ένας χωρικός «...Για να ασφαλίσουμε την θέση μας έπρεπε κάπου να ταχθούμε Αριστερά ή Δεξιά δεν σ αφήνανε να μείνεις ουδέτερος» Στάθης Καλύβας, *Η γκρίζα Ζώνη*, σελ.73

⁸² Μ. Θανοπούλου προφορική μνήμη του πολέμου Στ. Καλύβας, σελ.73.

Αυτή ήταν η συμπεριφορά του πληθυσμού (κυρίως του αγροτικού) που χαρακτήριζαν την εποχή. Τον Ιούνιο και όλο τον Ιούλιο του 44 άντρες του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ συνέλαβαν και εκτέλεσαν εκατοντάδες στα χωριά του Άργους. (Καπαρέλι, Κεφαλόβρυσο, Ασίνη Δίδυμα, Μάνεση, Λίμνες, Προσύμνη, Σκοτεινή και πολλά άλλα χωριά.

7.3. Τα Τάγματα Ασφαλείας

Ένα από τα τελευταία πράγματα που έκαναν οι Γερμανοί αποχωρώντας από την Πελοπόννησο, ήταν να αφήσουν στα Τάγματα Ασφαλείας αποθήκες με πυρομαχικά και οπλισμό, για να συνεχίσουν τον πόλεμο εναντίον των κομμουνιστών.

Τα Τάγματα Ασφαλείας και άλλα ένοπλα σώματα Ελλήνων συνεργατών αναπτύχθηκαν με γοργούς ρυθμούς το χειμώνα του 1943. Τα πρώτα πέντε τάγματα στάλθηκαν στην Πελοπόννησο στην Σπάρτη, Πύργο, Καλαμάτα, Τρίπολη και Πάτρα ενώ αργότερα άλλα τέσσερα κάλυψαν την κεντρική και νοτιοανατολική Ελλάδα.

Στην Πελοπόννησο ήταν περισσότερο φανερό από οπουδήποτε αλλού στην Ελλάδα ότι τα Τάγματα Ασφαλείας είχαν την δύναμη και το έρεισμα για να εκδηλώσουν την αντιαμική στάση. Μετά τα Δεκεμβριανά το 1944 τα Τάγματα Ασφαλείας μεταλλάχθηκαν σε εθνοφυλακή απλώνοντας το πέπλο της τρομοκρατίας σε όλη την Πελοπόννησο.⁸³ Τα Τάγματα Ασφαλείας συνεργάζονταν στενά με τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής, τόσο ως μάχιμη δύναμη σε επιχειρήσεις όσο και σαν σώμα φύλαξης αιχμαλώτων, υποστηρικτική δύναμη, και ως αποσπάσματα θανάτου.

Οι Γερμανοί με τη χρησιμοποίηση των Ταγμάτων Ασφαλείας σε επιχειρήσεις κατά των ανταρτών, επεδίωκαν να στρέψουν τις επιθέσεις του ΕΛΑΣ εναντίον των Ταγμάτων Ασφαλείας, μετατρέποντας την αντίσταση σε εμφύλιο πόλεμο. Αυτό το πέτυχαν σε μεγάλο βαθμό στην Πελοπόννησο και στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, όπου οι εμφύλιες συγκρούσεις ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές και βίαιες, καθώς δεν στρέφονταν μόνο κατά των αντιπάλων αλλά συνολικά κατά των χωριών από τα οποία στρατολογούσε μέλη ο ΕΛΑΣ ή τα σώματα των Ελλήνων συνεργατών των Γερμανών⁸⁴.

Αν οι Άγγλοι δεν προπαγάνδιζαν κρυφά την συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας πολλοί λίγοι Έλληνες θα κατατάσσονταν σε αυτά. Την εποχή εκείνη όσοι

⁸³ Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, 2000, σελ. 513-514

⁸⁴ Βόγλης Π., *Η Αδύνατη Επανάσταση*, Αθήνα 2014 σελ. 53

υπηρετούσαν στο ΕΛΑΣ ανεξαρτήτου ιδεολογίας μισούσαν θανάσιμα τα γιατί πίστευαν και θεωρούσαν απολύτως ειλικρινείς τις προκηρύξεις των Άγγλων που τα αποκαλούσαν προδοτικά. Άρα το μίσος στον μοιραίο εμφύλιο πόλεμο ήταν σφοδρό από τις δύο πλευρές και δεν υπήρχε οίκτος⁸⁵.

Ο Λόχος των Ταγμάτων Ασφαλείας συγκροτήθηκε το Μάιο του 1944 στο Ναύπλιο με επικεφαλής το Λοχαγό Δημήτριο Μουστακόπουλο και αξιωματικούς τους Λοχαγό Σπυρ. Ρομποτή και Υπολοχαγό Βασίλειο Παπαγεωργίου. Στη δύναμη του εντάχθηκαν Παναγιώτης Χριστόπουλος, ο Βασίλειος Κωνσταντάς και ο Ανθυπολοχαγός Παναγ. Κολλιόπουλος. Είχε δύναμη 150 περίπου ανδρών από το Ναύπλιο και τα χωριά Ασίνη, Δρέπανο και Αραχναίο..

Αργότερα, προς τις μέρες της αποχώρησης των Γερμανών, τη διοίκηση των ανδρών του Τάγματος Ασφαλείας Άργους ανέλαβε ο Ήταρχος Κωνσταντάς. Τα φυλάκια των ΤΑ Άργους ήταν στον Προφήτη Ηλία, στο Σχολείο Πειρούνη, στο σχολείο των Γεφυριών, κ.α. Ισχυρή δύναμη Ταγμάτων Ασφαλείας είχε οργανωθεί στον Αχλαδόκαμπο. Τέλος στο Κουτσοπόδι οργανώθηκε μια μικρή ομάδα Ιππικού, που κατεδίωκε τους αντάρτες.

Τα Τάγματα Ασφαλείας εξαπέλυσαν μαζί με τους Γερμανούς εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των ανταρτών από τον Ιούνιο του 1944. Στην περιοχή Άργους έχουν καταγραφεί οι επιχειρήσεις όπως στις Λίμνες εκτελούν μεγάλο αριθμό πολιτών. Στο Μαλαντρένι, όπου εκτελούνται 4 πολίτες. Στα χωριά Μιδέα, Μάνεση, Δενδρά, Αμυγδαλίτσα και Πουλακίδα. Συνελήφθησαν 30 άτομα, που στάλθηκαν σε στρατόπεδα εργασίας, στη Μιδέα και κάνουν συλλήψεις και εν ψυχρώ εκτελέσεις.

Να πως περιγράφει ο Στέλιος Περράκης στο βιβλίο του «Φαντάσματα Εμφυλίου» την τρομακτική εκείνη εποχή στην περιοχή μας.

...όλα άρχισαν σε κάποιο χρονικό σημείο στα μέσα του 1943, το αργότερο νωρίς το καλοκαίρι, όταν το ΚΚΕ, διαμέσου του ΕΑΜ που εξουσίαζε, αποφάσισε να εξοντώσει τις τοπικές αντιστασιακές ομάδες που δεν ήταν κάτω από την εξουσία του. Άρχισε από τα ένοπλα αντιστασιακά τμήματα που δεν ήλεγχε, και μετά πήρε τη μοιραία απόφαση να προχωρήσει στη σύλληψη και εξόντωση τοπικών πολιτικών αρχών και παραγόντων στις περιοχές που είχε κάτω από τον έλεγχό του.⁸⁶

⁸⁵ Βαζαΐος, *Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντιστάσεως στην Πελοπόννησο*, σελ. 89

⁸⁶ Στέλιος Περράκης, *Φαντάσματα του Εμφυλίου*, 2010. σελ. 388

Όλα τέλειωσαν όταν έφθασε η είδηση της Συμφωνίας της Βάρκιζας και δε χύθηκε άλλο αίμα... Μετά τη Βάρκιζα η πρώτη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο περνούσε από τους Μύλους. Λίγες δυνάμεις του ΕΛΑΣ είχαν μείνει στην πόλη (οι περισσότεροι είχαν προωθηθεί στην Αθήνα) αποχώρησαν δίνοντας τη θέση τους στις δυνάμεις της Εθνοφυλακής και των Άγγλων. Μια νέα εποχή άρχισε για τη χώρα και την πόλη μας...

7.3.1 Ασίνη

Στη διάρκεια των επιχειρήσεων πολλά χωριά του Άργους μεταπήδησαν ομαδικά από το ΕΑΜ στα Τάγματα Ασφαλείας το Μάιο του 1944. Η στροφή αυτή πολλές φορές ήταν εθελοντική άλλοτε πάλι γινόταν αναγκαστικά. Και στις δυο όμως περιπτώσεις οι αλλαγές στρατοπέδου είχαν ολέθρια αποτελέσματα.

Η Ασίνη ήταν ένα από αυτά τα χωριά, που προσχώρησε στα Τάγματα με τη θέλησή του το Μάιο του 1944.⁸⁷ Η Ασίνη, όπως άλλωστε και τα περισσότερα χωριά στην Αργολίδα, ήταν κάτω από την εξουσία μιας μυστικής επιτροπής του ΕΑΜ ήδη από το καλοκαίρι του 1943

Το Μάιο του 1944 προσχώρησε με ενθουσιασμό στα Τάγματα Συμμάχησε με τους Γερμανούς, με πολιτοφυλακή από 56 χωριανούς, (πολύ μεγάλος αριθμός για ένα μικρό χωριό) και συνέβαλε στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.

Οι λόγοι που οδήγησαν τον κόσμο στα τάγματα ασφαλείας είναι πολλοί. Μεταξύ αυτών η καταπιεστική συμπεριφορά της επιτροπής του ΕΑΜ που ανάγκαζε τους κατοίκους να έρχονται μια φορά την εβδομάδα σε συγκεντρώσεις στην εκκλησία για να παρακολουθούν τις ομιλίες. *Η επιτροπή είχε οργανωθεί από έναν «ξένο», ένα μέλος του ΚΚΕ που ήταν από τον Πειραιά, αλλά είχε παντρευτεί μια Ασινιώτισσα και ζούσε στο χωριό*

Ο πιο σοβαρός λόγος, ήταν οι -χωρίς καμιά δικαιολογία- πολιτικές εκτελέσεις που είχαν γίνει από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ στην περιοχή το φθινόπωρο του

⁸⁷ Ο Θανάσης Λιαλιάτσης μάς έδωσε μια πολύ καλή περιγραφή των γεγονότων στο χωριό, τα οποία ήξερε πολύ καλά γιατί και ο πατέρας του και ο θείος του έπαιξαν σημαντικό ρόλο σ' αυτή τη μεταπήδηση, από το ΕΑΜ, με το οποίο συνεργαζόντουσαν μέχρι τότε, στα Τάγματα Ασφαλείας.. Δικό μου σχόλιο.

1943. Μια από αυτές τις εκτελέσεις ήταν ενός ντόπιου κατοίκου.⁸⁸ Δυο υπαξιωματικοί του στρατού κι ένας παπάς από τα Λευκάκια, το γειτονικό χωριό, είχαν εκτελεστεί χωρίς λόγο, κατά πάσα πιθανότητα στο πλαίσιο της εκστρατείας ενάντια στην «αντίδραση». Στη μεταπήδηση βοήθησε και το γεγονός ότι η οικογένεια ενός από τους αρχηγούς των Ταγμάτων στην Αργολίδα, του Νότη Χριστόπουλου, είχε μεγάλη επιρροή στην περιοχή.

Η επιτροπή του ΕΑΜ παραδόθηκε. Συνελήφθησαν αμέσως και εκτελέστηκαν επί τόπου. Τότε δημιουργήθηκε και η πολιτοφυλακή του χωριού, που οπλίστηκε από τους Γερμανούς και συνδέθηκε διοικητικά με τα Τάγματα. Η πολιτοφυλακή αυτή ακολούθησε τους Γερμανούς και τα Τάγματα στις εκκαθαριστικές τους επιχειρήσεις στην ανατολική Αργολίδα, και έλαβε μέρος στην επίθεση στα Δίδυμα και σε διάφορες εκτελέσεις στην περιοχή.

7.3.2. Δίδυμα

Τα Δίδυμα, ένα μικρό χωριό όπου «επικρατούσε κακομοιριά και μοιρολατρία (...) με ανθρώπους υποταγμένους στις ανάγκες της ζωής και όργανα των κεφαλών του χωριού»⁸⁹ σε αντίθεση με την Ασίνη, προσχώρησαν στο αντίθετο στρατόπεδο (στα Τάγματα) αναγκαστικά, κάτω από την απειλή ομαδικών αντιποίνων. Σε αυτό το χωριό οι πρώτοι αντάρτες του ΕΛΑΣ- άλλοι από την Κορινθία και άλλοι από την Κυνουρία- έκαναν την εμφάνισή τους το οποίο, με την αποχώρηση των Ιταλών, τον Σεπτέμβριο του 1943, μετατράπηκε σε αντάρτικη βάση⁹⁰. Πολλοί από αυτούς που έγιναν μέλη ήταν προηγουμένως ενθουσιώδεις υποστηρικτές του ΕΑΜ. Όπως γράφει η Παϊδούση, στο βιβλίο της οι αντάρτες της περιοχής μας που «σχεδόν αγράμματοι και σχεδόν ακοινώνητοι» δεν είχαν κερδίσει τη συμπάθεια του χωριού. Το κρίσιμο μάλιστα γεγονός, που άρχισε να κάνει την ατμόσφαιρα «αποπνικτική» ήταν το στρατόπεδο συγκέντρωσης που είχε οργανωθεί και λειτουργούσε στη Μικρή Σπηλιά, λίγο έξω από το χωριό. «Είχε γίνει κοινό και ανομολόγητο μυστικό πως γίνονταν εκτελέσεις κρατουμένων (...) κι εγώ ύστερα από κάποια τέτοια είδηση ένιωθα να απομακρύνομαι ψυχικά από την Οργάνωση»⁹¹.

⁸⁸ Κάποιος Ασινάιος που ήταν επιστάτης της περιουσίας ενός πλουσίου συγχωριανού του, και που εκτελέστηκε γιατί δεν επέτρεπε στο ΕΑΜ να κάνει κατάσχεση στην περιουσία που φύλαγε.

⁸⁹ Γ. Παϊδούση, *Ο Κόκκινος Επιτάφιος*, Αθήνα 2008 σελ. 14 -16

⁹⁰ Ο. π., σελ. 94

⁹¹ Ο. π., 82-83 και 102-103

Τότε είχε κυκλοφορήσει και μια φήμη έλεγε πως οι Γερμανοί θα εκτελούσαν 200 ομήρους από το χωριό αν δεν τους παρέδιναν τους κομμουνιστές αρχηγούς.. Ένα γερμανικό αεροπλάνο, έριξε προκηρύξεις και διέταζε τους κατοίκους να μην φύγουν από το χωριό. Τα βουνά γύρω από το χωριό κηρύχτηκαν πολεμική ζώνη, και όποιον έβρισκαν εκεί οι Γερμανοί θα τον θεωρούσαν εχθρό και θα τον τουφέκιζαν.

Από την άλλη μεριά, ο ΕΛΑΣ και η ΟΠΛΑ, που ήταν έτοιμοι να φύγουν από το χωριό, φοβούμενοι τη γερμανική επίθεση, πίεζαν τον κόσμο να αφήσει το χωριό και να πάει στο βουνό, δηλώνοντας ότι όποιος μένει πίσω θα τον θεωρήσουν συνεργάτη των Γερμανών και θα τον τιμωρήσουν ως προδότη. Έτσι, βρέθηκαν οι κάτοικοι σε όλη την περιοχή σε αδιέξοδο.

Οι άνθρωποι στα Δίδυμα ήξεραν καλά ότι και οι δυο πλευρές είχαν τα μέσα να επιβάλουν τη θέλησή τους, και ότι η τιμωρία για ανυπακοή ήταν ο θάνατος. Οι Γερμανοί δεν θα τους άφηναν ατιμώρητους.. Από την άλλη μεριά, η ΟΠΛΑ και το ΕΑΜ τιμωρούσε ως προδότες. Οι περισσότεροι διάλεξαν τη φυγή στα βουνά, με αποτέλεσμα πολλοί να παγιδευτούν και να σκοτωθούν από τα γερμανικά πυρά⁹².

Τα μέλη του ΕΑΜ που είχαν μείνει πίσω και δεν είχαν ακολουθήσει την υποχώρηση του ΕΛΑΣ προς τα πλοία τουφεκίστηκαν και απαγχονίστηκαν (τους κρέμασαν σε δέντρα γύρω από το χωριό) στα Δίδυμα, αλλά και στο στρατηγείο της ΟΠΛΑ στο Καρακάσι.. Μερικοί από αυτούς τους ανθρώπους ήταν συγγενείς ή φίλοι θυμάτων της Αριστεράς και είχαν προσωπικούς λόγους να τιμωρήσουν όποιον εκτελεστή της ΟΠΛΑ έπεφτε στα χέρια τους.

Οι πολιτοφύλακες μεταμφιέζονταν με γυναικεία ρούχα και εισέβαλαν στα σπίτια ανθρώπων για τους οποίους υπήρχαν υπόνοιες ότι υποστήριζαν το ΕΑΜ, τους οποίους ξυλοκόπησαν μέχρι θανάτου. *Πάντα με γυναικεία ρούχα, έπιασαν μια νεαρή γυναίκα ενώ περπατούσε στο δρόμο και της ζύρισαν το κεφάλι, ενώ ξυλοκόπησαν και άλλους χωριανούς στα Δίδυμα και στο Καρακάσι. Πολλοί δολοφονήθηκαν άγρια στην πλατεία του χωριού και τα πτώματά τους πετάχτηκαν σ' έναν ασβεστόλακκο. «...Στο*

⁹²Γ. Παϊδούση, *Ο Κόκκινος Επιτάφιος*, Αθήνα 2008, σ. 334, *Ο παπάς του χωριού είχε μείνει πίσω μεσολάβησε στους Γερμανούς, και κατάφερε να τους πείσει ότι οι κάτοικοι είχαν υποχρεωθεί από τους αντάρτες να εγκαταλείψουν το χωριό. Ήθελαν να επιστρέψουν ειρηνικά. Τα επιχειρήματά του έγιναν ακόμα πιο πειστικά όταν ανακαλύφθηκαν τα πτώματα των θυμάτων της ομαδικής σφαγής στις σπηλιές. Οι προτάσεις του παπά έγιναν δεκτές, και στάλθηκαν αγγελιοφόροι στα βουνά για να προσπαθήσουν να πείσουν τους φυγάδες ότι οι Γερμανοί δεν θα τους πείραζαν αν επέστρεφαν. Ο περισσότερος κόσμος φαίνεται ότι πείστηκε από τους αγγελιοφόρους και γύρισε πίσω στο χωριό.*

χωριό λουφάζανε όλοι. Άλλοι από φόβο, άλλοι από ντροπή»⁹³. Και η σιωπή αυτή κράτησε πάνω από εξήντα χρόνια. «Όσο υπήρχε ο ασβεστόλακκος σκέφτηκα να βάλω επάνω του μια πλάκα μ' έναν σταυρό. Με αποτρέψανε άνθρωποι που ήξεραν τα πράγματα από την περιοχή λέγοντάς μου ότι η πλάκα δεν θα έμενε για πολύ στη θέση της, θα την καταστρέφανε και θα την αφανίζανε»⁹⁴.

Πολλά από αυτά έγιναν, βέβαια, για προσωπικούς λόγους, αλλά το αποτέλεσμα ήταν να συνεχιστεί η ανασφάλεια. Μετά την εκατόμβη που προκάλεσε η γερμανική εκκαθαριστική επιχείρηση, οι Εαμικές οργανώσεις δεν ανασυγκροτήθηκαν ποτέ. Άλλωστε, σύντομα οι Ταγματασφαλίτες πέρασαν στο μπράτσο τους το περιβραχιόνιο του ΕΔΕΣ και εξακολούθησαν να κυριαρχούν στην περιοχή⁹⁵.

7.3.3. Μιδέα ή Γκέρμπεσι

Η πρώτη ομαδική επιχείρηση Γερμανών και ταγμάτων ασφαλείας έγινε στις 9 Γενάρη του 1944 όταν χαράματα ήλθαν και μπλοκάρισαν το χωριό Μιδέα για να συλλάβουν δήθεν αντάρτες...»⁹⁶.

Στο αρβανιτοχώρι που βρίσκεται κοντά στο Άργος και σήμερα λέγεται Μιδέα έζησε ο καπετάν Λευτεριάς «Χασάπης». Το 1944 ήταν 29 ετών.

Όλες οι μαρτυρίες συμφωνούν στο ότι ήταν γενναίος και αδίστακτος. Τα βασανιστήρια και οι εκτελέσεις γίνονταν κάτω από τις διαταγές του και ξεχώριζαν για την αγριότητα και τον σαδισμό τους ακόμα και μέσα στα πλαίσια της κατοχικής Ελλάδας. *Τέτοιες αγριότητες, όμως, δεν ήταν ασυνήθιστες για την ΟΠΛΑ, και δεν είναι σίγουρο αν αυτά που έκανε ήταν με δική του πρωτοβουλία ή του τα επέβαλλαν άλλοι*⁹⁷.

Οι εκτελέσεις, οι ξυλοδαρμοί, τα βασανιστήρια και οι εκφοβισμοί είχαν δημιουργήσει εκρηκτική ατμόσφαιρα το Μάιο του 1944 εξιλαστήρια θύματα ενός τρομοκρατικού κύματος που εξαπέλυσαν και οι δυο πλευρές και που ανάγκαζε τους πάντες να διαλέξουν αν θα πάνε με την μια ή με την άλλη παράταξη. Όποιος διάλεγε τη μια μεριά ήξερε μετά ότι δεν είχε να περιμένει οίκτο από τους αντιπάλους.

Στις 15 Αυγούστου του 1944, ο ΕΛΑΣ κατέλαβε το Γκέρμπεσι και εκτέλεσε είκοσι τρία άτομα, μια ομαδική ανθρωποθυσία για να γιορτάσει τη νίκη του. Τα

⁹³Ο. π., σελ. 335

⁹⁴Ο. π., σελ. 12

⁹⁵Παϊδούση, *Ο κόκκινος επιτάφιος*, Αθήνα 2008, σελ. 197

⁹⁶Γ. Παπαλιλής, *Εθνική αντίσταση στην Αργολίδα*, 1980, σελ. 23

⁹⁷Σ. Περράκης, *Φαντάσματα Εμφυλίου*, 2010 σελ. 160

περισσότερα θύματα ανήκαν σε πέντε οικογένειες και μερικά από αυτά μικρά παιδιά⁹⁸.

7.3.4. Λίμνες

Η βία η αλληλοεξόντωση συνεχίζονται με την ίδια μανία σε όλα τα χωριά. Στις 17 Αυγούστου είναι η σειρά για τις Λίμνες το ορεινό χωριό του Άργους που λέγεται πως σε αυτό έγιναν οι περισσότερες εκτελέσεις και σφαγές από αδελφικό χέρι. Το χωριό κατελήφθη από ένα μεγάλο ένοπλο τμήμα του ΕΛΑΣ, και από ανώτερα πολιτικά στελέχη του ΕΑΜ και του ΚΚΕ υπό την ηγεσία του υπαρχηγού Ζέγγου και του Δημήτρη Ανδρεαδάκη ή Γκαβού. Μαζί τους ήταν κι ένα κλιμάκιο της ΟΠΛΑ από την Νέα Κίο. Οι εκτελέσεις στις Λίμνες έγιναν ύστερα από προσεκτική προετοιμασία. Στις επόμενες τρεις ή τέσσερες μέρες εικοσιτέσσερα άτομα από τις Λίμνες θα χάσουν τη ζωή τους, με τα περισσότερα θύματα να ανήκουν, Γκέρμπεσι, σε τρεις ή τέσσερις οικογένειες. Ανάμεσα στα θύματα γυναίκες και παιδιά.

Μεταξύ τους επίσης και δύο μέλη από την ομάδα του Λευτεριά, που είχε καταφέρει να ξεφύγουν από τους Γερμανούς στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του Μαΐου- Ιουνίου, ο Νικόλαος Σμυρλής, ο Καπετάν Κοσμάς που ήταν τοπικός ηγέτης της ΟΠΛΑ και ανέλαβε τη διοίκηση της οργάνωσης στις Λίμνες και ο Τάκης Παπασωτηρίου ηγέτης του ΚΚΕ.

7.4. Η άγνωστη μάχη στον Αχλαδόκαμπο

Ο Αχλαδόκαμπος στις 17 και 18 Μαΐου πολιορκείται από μεγάλη δύναμη Γερμανών. Με διαταγή του Γερμανού διοικητή Πελοποννήσου διατάζεται η απαγόρευση κυκλοφορίας σε όλους, ο απαγχονισμός και των 350 κατοίκων καθώς επίσης να κάψουν το χωριό. Αυτό αποφεύχθει ύστερα από μεσολάβηση και πίεση από τον πρόεδρο της κοινότητας Τριανταφύλη με αντάλλαγμα όμως να δοθούν όπλα στους κατοίκους και να ιδρύσουν λόχο Ταγμάτων Ασφαλείας. Έτσι έγινε. Ιδρύονται τα στον Αχλαδόκαμπο με επικεφαλής τον Θεοδορέλο ή Αετό και εγκαθίστανται στο δημοτικό σχολείο. Οι αντάρτικες ομάδες αντέδρασαν και ζήτησαν την παράδοση και διάλυση των ταγμάτων κανείς δεν δέχτηκε την συνθηκολόγηση και παράδοση των

⁹⁸ Ο. π., σελ. 274

όπλων. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή που γράφτηκε στις 14-9-1994 από τα γραφεία του Λόχου: «Τη παρακλήσει του Λόχου των Ταγμάτων Ασφαλείας Αχλαδοκάμπου να αποσταλώσι όπλα και όλμοι , διότι σκοπός του Λόχου είναι να αντιτάξει αντίστασιν ερρωμένην εις περίπτωσιν προσβολής.Μέχρι στιγμής ουδέν άλλο λέγομεν προς αυτούς παρά το ηρωικόν Μολών Λαβέ»⁹⁹.

Οι Γερμανοί αποχωρούν από τον Αχλαδόκαμπο στις 13 Σεπτεμβρίου 1944 αφού ανατίναξαν την γέφυρα για αυτοκίνητα και αφού στις 9 Σεπτεμβρίου 1944 είχαν ανατινάξει ανενόχλητοι το μεγάλο έργο υποδομής, την σιδηροδρομική γέφυρα

Λίγες μέρες πριν την αποχώρηση όμως των Γερμανών η διοίκηση των ΤΑ κάτω από τον φόβο των ανταρτών αφού η δύναμη του ΕΛΑΣ στράφηκε εναντίον των Ταγμάτων Ασφαλείας (ΤΑ), ζήτησε την ενίσχυσή τους και με την συγχώνευση των ΤΑ Τρίπολης.

Την Κυριακή απόγευμα 17-9-44 άντρες του ΕΛΑΣ μαζί με τον 6^ο σύνταγμα Κορίνθου και του 12ου της Αχαΐας συνολικά 2.500 με αρχηγούς τον Βαζαίο και Πελοπίδα μέσα σε μια νύχτα με θυελλώδης ανέμους περικύκλωσαν το χωριό. Τα χαράματα γύρω στις 4.30 18 Σεπτεμβρίου ξεκίνησαν οι πυροβολισμοί. Παρόμοια μάχη κατά την περίοδο του εμφυλίου δεν έχει γίνει στην περιοχή. Οι δυνάμεις των ανταρτών ενεργούν γενική έφοδο ενώ οι ταγματασφαλίτες αμύνονται προκαλώντας απώλειες. Ο ΕΛΑΣ συλλαμβάνει πολλούς (περίπου 40) και τους οδηγεί στον Άγιο Γεώργιο για εκτέλεση. Γίνονται κυρίαρχοι του χωριού το οποίο λεηλατούν σφάζουν και εκτελούν πολλούς.

Ο άμαχος πληθυσμός όλοι γενικά οι κάτοικοι συγκεντρώνονται στο δημοτικό σχολείο. Είναι μια μέρα φρίκης και αγωνίας. Τους άντρες από 17 χρονών και πάνω τους έκλεισαν σε αίθουσα με άγνωστο το τι απέγιναν ενώ τα γυναικόπαιδα τα εκτέλεσαν στην μάνδρα του σχολείου. Όλο αυτό το μακελειό σταμάτησε ύστερα από την επέμβαση του Πελοπίδα ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τις εκτελέσεις.

Η σφοδρή μάχη έληξε με την επικράτηση των ανταρτών¹⁰⁰ και τον θάνατο 53 ανδρών του χωριού. Αν στα 53 θύματα του Αχλαδόκαμπου προσθέσουμε και τούς τουλάχιστον 25 αντάρτες του ΕΛΑΣ πού έχασαν την ζωή τους, καταλήγουμε σέ 80 περίπου Έλληνες πού θυσιάστηκαν. Η σφαγή συνοδεύτηκε και από βάρβαρο ξυλοδαρμό πολλών πολιτών, γενικό πλιάτσικο,(Οι αντάρτες πήραν μαζί τους 350 ζώα

⁹⁹ Ι. Αναγνωστόπουλος , *Η Ιστορία του Αχλαδοκάμπου*, Αθήνα 1961, σελ. 103

¹⁰⁰ Κ. Καραλής, *Ιστορία των δραματικών γεγονότων Πελοποννήσου 1943-49*, τ. 1 σελ. 303-306

φορτωμένα με την παρουσία των κατοίκων) και τη σύλληψη 73 ταγματασφαλιτών πολιτών.

Οι 73 κρατούμενοι οδηγήθηκαν στο μεγάλο Στρατόπεδο Κρατουμένων της Βυτίνας, από το οποίο έφυγαν ζωντανοί μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Βάρκιζας (12.2.1945). Ο αντίκτυπος της μάχης του Αχλαδοκάμπου είχε ως αποτέλεσμα να παραδοθούν τα τάγματα ασφαλείας Άργους και Ναυπλίου.

7.5. Τα Τάγματα Ασφαλείας Ναυπλίου

Οι δυνάμεις των Ταγμάτων Ασφαλείας Ναυπλίου και Άργους εξαπέλυσαν μαζί με τους Γερμανούς εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των ανταρτών από τον Ιούνιο του 1944. Στην περιοχή Άργους έχουν καταγραφεί οι εξής επιχειρήσεις:

– Στις 21.Μαΐου 1944 Γερμανοί και ΤΑ στο χωριό Λίμνες εκτελούν μεγάλο αριθμό πολιτών. Οι εκτελέσεις στις Λίμνες γίνονταν ύστερα από οργανωμένη και προσεκτική προετοιμασία. Η αποστολή συνήθως περιλάμβανε δυο άτομα που ήταν χασάπηδες στο επάγγελμα. Αυτοί οι δυο, ένας χασάπης από το Αργός Δημήτρης Κούρος και ο Κώστας Χαύτας, έπαιζαν το ρόλο δημίων στις εκτελέσεις που γίνονταν με μαχαίρι.

...τα θύματα οδηγήθηκαν έξω από το χωριό, όπου σφάχτηκαν με χασαπομάχαιρα από τους δυο εκτελεστές, και τα πτώματά τους θάφτηκαν πρόχειρα στα χωράφια, όπου οι συγγενείς τους έκαναν δυο μήνες για να τα βρουν. Τους υπολοίπους τέσσερις, έναν πατέρα με τους τρεις γιους του, τους οδήγησε ο Κοσμάς σε ένα γειτονικό χωριό, το Αγιονόρι, όπου πάλι οι πολιτικοί καθοδηγητές τους κατηγορήσαν ότι είχαν προδώσει εκτελεσθέντες συγγενείς των χωριανών στους Γερμανούς. Ακολούθησε το λιντσάρισμα από τον όγλο, τον οποίον πάλι παρότρυναν οι καθοδηγητές του ΚΚΕ, και στο τέλος δόθηκαν και οι χαριστικές βολές για να συντομεύσει το τέλος τους, ακριβώς όπως είχε γίνει και στις Λίμνες¹⁰¹.

– Στις 13 Ιουνίου 1944 Γερμανοί και Ταγμάτων Ασφαλείας με 7 αυτοκίνητα στο Μαλαντρένι, εκτελούν πολίτες.

– Στις 14.Ιουλίου 1944 Γερμανοί και Τάγματα Ασφαλείας κύκλωσαν τα χωριά Μιδέα, Μάνεση, Δενδρά, Αμυγδαλίτσα και Πουλακίδα.

¹⁰¹ Κυριακή, 12 Μαΐου 2019 ομιλία από το μνημόσυνο για τους 88 εκτελεσθέντες από τα γερμανικά στρατεύματα τον Μάιο του 1944 που πραγματοποιήθηκε στο χωριό Λίμνες του δήμου Άργους-Μυκηνών

- Τον Αύγουστο του 1944 Γερμανοί και Τάγματα Ασφαλείας στο χωριό Χούνη δέχονται αιφνιδιαστική επίθεση από το 3ο Τάγμα του 6ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ.
- Το Σεπτέμβριο 1944 τα Ταγματα Ασφαλείας στη Μιδέα κάνουν συλλήψεις. Οι συλληφθέντες εγκλείονται στην Ακροναυπλία.

7.6. Ο ΕΛΑΣ στην Αργολίδα

- Στις 22 Μαρτίου 1944 ο 6ος Λόχος ανατίναξε τη σιδηροδρομική γέφυρα της Ανδρίτσας.
- Στις 17 Μαΐου 1944 ο 6ος Λόχος σε ενέδρα στη θέση «Νταούλι» στον Αχλαδόκαμπο στο δημόσιο δρόμο Τρίπολης – Άργους, κατέστρεψε φάλαγγα 10 γερμανικών αυτοκινήτων, τα οποία μετέφεραν τη Σχολή Έφεδρων Αξιωματικών της 117 Μεραρχίας. Νεκροί 50 Γερμανοί, πολλά λάφυρα.
- Τον Ιούνιο 1944 ο 5ος Λόχος κατέστρεψε σιδηροδρομική γέφυρα ανάμεσα στα Φίχτια και τα Δερβενάκια. Την επόμενη ο ίδιος Λόχος διαλύει στα Δερβενάκια φάλαγγα γερμανικών αυτοκινήτων. 15 Γερμανοί νεκροί.
- Στις 3 Αυγούστου 1944 Τμήματα του II Τάγματος κτύπησαν φάλαγγα 300 Γερμανών στον Δούκα – Τάτσι. 40 Γερμανοί νεκροί.
- Τον Σεπτέμβρη 1944 ο 6ος Λόχος κτύπησε τους Γερμανούς στη θέση «Λιμικό» Φιχτίων και εχθρικό φυλάκιο στα υψώματα του Κουτσοποδιού. Νεκροί 8 Γερμανοί.
- Στις 5/9/1944 το I Τάγμα επιτέθηκε κατά των Γερμανών στον Αχλαδόκαμπο. Νεκροί 3 Γερμανοί.

Το Νοέμβριο του 1943 ομάδα του II Τάγματος του Γρίβα πέρασε από το χωριό Προσύμη (Μπερμπάτι). Οι κάτοικοι τους δέχτηκαν με ενθουσιασμό. Τη στιγμή όμως της υποδοχής μια μικρή ομάδα Γερμανών έφτασε στο χωριό. Οι άνδρες του Γρίβα την εξουδετέρωσαν αμέσως. Διέφυγε ένας και ειδοποίησε τη Μονάδα του. Το συμβάν ήταν αρκετό για να κάψουν οι Γερμανοί το χωριό και να λεηλατήσουν τους Μπερμπατιώτες.

Στις 30 Νοεμβρίου 1943 ο Φρίξος Ανδριανόπουλος από το Πικέρνι της Αρκαδίας με ένα Ιταλό στρατιώτη, που είχε αυτομολήσει στους αντάρτες, επιτέθηκαν εναντίον της φρουράς του Σιδηροδρομικού Σταθμού Ανδρίτσας και έσφαξαν περί τους 10 Γερμανούς. Στη μάχη που ακολούθησε σκοτώθηκε ο Φρίξος Ανδριανόπουλος και ο Κωνσταντίνος Α. Βρόνιος. Την επόμενη οι Γερμανοί έζωσαν το χωριό.

Συνέλαβαν 50 νέους κυρίως άνδρες, που τελικά τους κρέμασαν στα δοκάρια του υπόστεγου του Σταθμού, καθώς και σε παρακείμενα δένδρα στις 5 Δεκεμβρίου 1943.

7.7. Βρετανικά παιχνίδια

Όταν άρχισαν να δημιουργούνται όταν οι πρώτες αντάρτικες ομάδες στην Ελλάδα -παρά την βαριά κατοχή- οι σύμμαχοί μας οι Άγγλοι μέσω του στρατηγείου στη Μέση Ανατολή αποφάσισαν να θέσουν υπό την ηγεμονία τους τον ηρωικό αγώνα ο οποίος θα συνέβαλλε σε όλο τον Συμμαχικό Αγώνα. Γι' αυτό και έστειλαν αεροπλάνα, ασύρματους, πολλούς αξιωματικούς, οικονομική βοήθεια, ιματισμό και ότι άλλο κρινόταν απαραίτητο. Οι αντάρτες από την άλλη έκαναν τα πάντα για να μην δυσαρεστήσουν τους Άγγλους ενώ αποδεικνύεται από την εντολή για τον βομβαρδισμό του αεροδρομίου του Άργους ότι οι Σύμμαχοι δημιουργούσαν προβλήματα εις βάρος των Ελλήνων για να πάψουν να τους χορηγούν υλικά¹⁰².

Να τι συνέβη στις 23-9-1943. Ο Άγγλος ταγματάρχης Τζέιμς έδωσε εντολή στον ΕΛΑΣ (σύμφωνα με τον Βαζαίο) *«Επιτεθείτε δι' όλων σας των δυνάμεων νύχτα 24-9-1943 εναντίον αεροδρομίου Άργους και καταστρέψατε τα εν αυτό υπάρχοντα αεροπλάνα και υλικά»*. Αυτό ήταν αδύνατο να γίνει σε μια νύχτα γιατί όλοι οι στρατευμένοι άντρες του ΕΛΑΣ ήταν διασκορπισμένοι σε όλη την Αργολίδα. Η συγκέντρωσή τους θα απαιτούσε τουλάχιστον 24 ώρες. Επίσης έπρεπε να γίνει αναγνώριση του χώρου για μια τέτοια νυχτερινή επιχείρηση αφού μέσα στο αεροδρόμιο υπήρχαν 70 γερμανικά αεροπλάνα και 500 περίπου Γερμανοί και σε δίπλα χωριό Κουτσοπόδι γερμανικές δυνάμεις με αεροπορικές πυροβολαρχίες. Εκτός τούτου δεν υπήρχαν και τα απαραίτητα εκρηκτικά.. Άρα ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί η επιχείρηση-διαταγή των Άγγλων έτσι απροετοίμαστα. Αυτό σύμφωνα με τους Άγγλους συνέβαλε στο να καταληφθούν η Κέρκυρα και η Λέρος από τους Γερμανούς. Οι Άγγλοι λίγο βοήθησαν τους αντάρτες της Αργολίδας αφού δεν τους ενίσχυν με εκρηκτικά υλικά οπλισμού και ιματισμό.¹⁰³ Αξίζει να σημειώσουμε ότι στην Αργολίδα σε όλες τις εκκαθαριστικές οι Γερμανοί απέφευγαν να θίξουν τα σπίτια και τα χωριά που έμεναν Άγγλοι.

¹⁰²Εμμ. Βαζαίος, «Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντίστασης», *Οι Άγγλοι*, Κόρινθος 1961, σελ. 98

¹⁰³«...είχον την απαίτησίν να εκτελώ μεν σχολαστικώς τας διαταγάς....καθημερινώς μας έλεγαν ότι επίκειται η απόβασις συμμαχικών δυνάμεων», *ό. π.*, σελ. 101

Είναι γεγονός πως οι σύμμαχοί μας οι Άγγλοι απαίτησαν να δημιουργηθούν στην Ελλάδα αντάρτικες ομάδες που εξελίχθηκαν σε στρατό και αυτοί εφάρμοσαν το «*διαίρει και βασίλευε*» ειδικά στην Πελοπόννησο.

Στη νότια Πελοπόννησο ενίσχυσαν την εθνική ομάδα ΕΣ με 400 άντρες και συγχρόνως ενισχύουν και τις ομάδες του ΕΛΑΣ και κάτω από τα μάτια τους γίνεται ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο με την επικράτηση του ΕΛΑΣ. Περίπου ίδιο περιστατικό γίνεται και στη βόρεια Πελοπόννησο ενισχύοντας και τις δύο αντάρτικες ομάδες και του Φαρμακά αλλά και της εαμικής του Γκούρα. Υπόσχονται ότι θα συμφιλιώσουν έτσι τις δύο ομάδες αλλά τον Σεπτέμβρη του 1943 γίνεται σύγκρουση μεταξύ των στο χωριό Νιοχώρι και επικρατεί η εαμική ομάδα.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι αν οι Άγγλοι ενίσχυναν με απόφαση μια ομάδα τότε αυτή και θα δυνάμωνε αριθμητικά και σε δύναμη αποτέλεσμα τουλάχιστον να είχαν αποφευχθεί οι εμφύλιες συγκρούσεις στην Πελοπόννησο.¹⁰⁴ Η στάση αυτή οδήγησε ίσως και στη δημιουργία των ταγμάτων ασφαλείας. Αν οι Άγγλοι ενίσχυναν ως έπρεπε κανένας Γερμανός δεν θα γλίτωνε. Η Κρήτη και τα Δωδεκάνησα θα ελευθερώνονταν πολύ γρήγορα και ο στρατός των ομάδων μαζί με της Μέσης Ανατολής θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε άλλα επικίνδυνα μέτωπα της Ευρώπης.

Αυτοί είναι οι σύμμαχοι. Αυτοί που τόσα χρωστούσαν στους Έλληνες από τον Ιταλικό πόλεμο ως την αντίσταση. Ουσιαστικά, ως και τη γερμανική εισβολή, οι Έλληνες ήταν οι μόνοι που πολεμούσαν εναντίον του άξονα στην Ευρώπη. Μετά την ιταλική επίθεσης στα ελληνοαλβανικά σύνορα, οι Βρετανοί έστειλαν από τη Βόρεια Αφρική μικρό αριθμό αεροπλάνων .Στην πρώτη περίοδο του πολέμου, όπου όλα τα ενδεχόμενα ήταν ακόμα ανοιχτά, κάθε μέρος επιδίωκε να διασφαλίσει όσα θεωρούσε κεκτημένα. Η Μεγάλη Βρετανία επιθυμούσε να διατηρήσει την προηγούμενη πολιτική κατάσταση στην Ευρώπη και να προστατεύσει την αυτοκρατορία της¹⁰⁵. Για του Άγγλους ο ελληνικός στρατηγικός χώρος ήταν ζωτικής σημασίας. Κατά τον Β παγκόσμιο πόλεμο όταν άρχισε να διαφαίνεται η ήττα των Γερμανών και οι Ρώσοι θα γίνονταν κυρίαρχοι στην Βαλκανική χερσόνησο ο τότε πρωθυπουργός της Αγγλίας Τσώρτσιλ κινήθηκε δραστήρια ώστε να κρατήσει την Ελλάδα κάτω από την σφαίρα επιρροής της Αγγλικής αυτοκρατορίας γιατί θα ήταν πολύ καταστροφική για τα συμφέροντά τους η κάθοδος των Ρώσων στη Μεσόγειο.

¹⁰⁴ Εμμ. Βαζαΐος, *Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντίστασης*, σελ. 104

¹⁰⁵ *Έθνος της Κυριακής*, 29.8.1999

Η Σοβιετική Ένωση από τη μεριά της ήθελε να διατηρήσει τα σύνορά της

Οι Ηνωμένες Πολιτείες έμπαιναν στον πόλεμο ως νέα, παγκόσμια δύναμη και ήταν επιφυλακτικές απέναντι στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή διπλωματία και πολιτική συσχετισμού δυνάμεων. Επιδίωκαν τη διάλυση των μέχρι τώρα οικονομικών και πολιτικών καταστάσεων αλλά πρωτίστως επεδίωκαν να κυριαρχήσουν στις διεθνείς αγορές. Γι' αυτό, οι ΗΠΑ δεν έκρυβαν την αντίθεσή τους στην Αγγλία που επιθυμούσε τη διατήρηση της αυτοκρατορίας της,

Οι Άγγλοι για να πετύχουν τους στόχους τους στην Ελλάδα είχαν αρκετά εργαλεία στα χέρια τους. Είχαν την απόλυτη εμπιστοσύνη της εξόριστης κυβέρνησης του Εμμανουήλ Τσουδερού που διατηρούσε άριστες σχέσεις με τους Βρετανούς. Πέρα από αυτό όμως είχαν καταφέρει να ελέγχουν μικρές και μεγάλες αντιστασιακές οργανώσεις ΕΑΜ-ΕΛΑΣ με κυριότερη όμως τον ΕΔΕΣ του Ναπολέοντα Ζέρβα. που παρά τις αρχικές αντιρρήσεις συμφώνησαν με τους Βρετανούς που συντηρούσαν την οργάνωση με χρήματα και όπλα. Από την άλλη η σχέση των Βρετανών με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήταν δύσκολη γιατί δυσκόλευε τα πολιτικά σχέδια της Βρετανίας για την επόμενη μέρα μετά τον πόλεμο.

Από το 1942 βρίσκονταν οι ίδιοι μέσα στην Ελλάδα με την Συμμαχική αποστολή με Βρετανούς αξιωματικούς και υλικοτεχνική υποστήριξη¹⁰⁶. Η Αγγλία πέτυχε τους σκοπούς της με τους αξιωματικούς που παρέμειναν στην Ελλάδα μετά τον Αλβανικό πόλεμο και με άλλα στελέχη που έριξε με αλεξιπτωτιστές στα βουνά της πατρίδας μας.¹⁰⁷ Κάποτε ένας βρετανός ταγματάρχης είπε: «Δεν είχα αντιληφθεί προτού πάω εκεί ο ίδιος πόσο μεγάλη είναι ή πόσο ελεύθερη».

Τους Άγγλους δεν τους ενδιέφεραν οι πολιτικές πεποιθήσεις και διαφορές των αγωνιζόμενων Ελλήνων ανταρτών, εθνικοφρόνων, ή κουμμουνιστών. Ποτέ δεν έκαναν ενέργειες για την καταστολή της αλληλοεξόντωσής τους. Αυτοί τους τροφοδοτούσαν όλους με όπλα πολεμοφόδια, τρόφιμα ρούχα ακόμα και χρήματα για να εμποδίσουν τους Γερμανούς.

Δεν αποκλείεται η Αγγλία και οι σύμμαχοι να ήθελαν να δοκιμάσουν τις αντοχές του Ελληνικού λαού προκειμένου να δεχτούν τον κομμουνισμό ως νέο πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς και περίμεναν πως θα αντιδράσουν.¹⁰⁸ Δεν

¹⁰⁶ Η Αμερικανική και σοβιετική βοήθεια ήταν πολύ μικρότερη

¹⁰⁷ Όπως έριξαν τον Ιούλιο του 1943 στον Ταϊγέτο τον Νεοζηλανδό λοχαγό Φρέιζερ καθηγητή πανεπιστημίου και άλλους, Ε. Βαζαΐος, Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντιστασίας, σελ. 100

¹⁰⁸ Μ. Μυριδάκης «Αγώνες της φυλής»... Αυτός είναι ο λόγος ότι ο κομμουνισμός ως σύστημα κοινωνικό μετά την έκρηξη του Β.Π.Π. και πριν τη λήξη του έπρεπε να αποκαλυφθεί ποιος είναι και τι

αποκλείετε να ήθελαν να φέρουν την Ελλάδα σε δύσκολη θέση λόγω του διχασμού για να μην μπορεί μετά την λήξη του πολέμου να διεκδικήσει τα χαμένα εδάφη και να την εκθέσει ως χώρα δήθεν υποταγμένη στον κομμουνισμό¹⁰⁹.

ζητά.....Δυστυχώς ως τόπος αποκάλυψης προεκρίθει η Ελλάς και λόγω της θέσης και λόγω της ιδιοσυγκρασίας της Ελληνικής φυλής στην οποία οι πολιτικοί ανταγωνισμοί εμφανίζονται με τόση οξύτητα όσο σε καμία άλλη φυλή και χώρα της υδρογείου σελ. 379-380

¹⁰⁹ Ε. Βαζαΐος, *Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντίστασης*, σελ. 98

Η' Κεφάλαιο

Το τέλος του εμφυλίου

Η δεκαετία 1940-1950 αποτελεί αναμφίβολα μια από τις σημαντικότερες περιόδους της Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, καθώς χαρακτηρίστηκε από τρία γεγονότα μεγάλης σημασίας. Τον ελληνοϊταλικό και ελληνογερμανικό πόλεμο, την Κατοχή της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα, την Εθνική Αντίσταση και τον Εμφύλιο Πόλεμο που στην ουσία ξεκίνησε το 1943 και κορυφώθηκε την περίοδο 1946- 1949.

Η απελευθέρωση της χώρας από την Γερμανική κατοχή άνοιξε μία νέα εποχή εμφυλίων συγκρούσεων και ωμής βίας εξαιτίας της απρόσμενης δύναμης της αριστεράς στην εποχή της κατοχής σε συνδυασμό με την αδιαλλαξία της άρχουσας τάξης για αλλαγή στο πολιτικό τοπίο¹¹⁰.

Όπως συνέβη σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες έτσι και στην Ελλάδα το αντάρτικο κίνημα είχε αποκτήσει ισχυρή δυναμική. Η τεράστια αύξηση της αριστεράς την περίοδο αυτή σε συνδυασμό με την ριζοσπαστική αμφισβήτηση ,που την διέκρινε, ήταν αυτό που δημιούργησε προσδοκίες για την μία πλευρά .Ενώ για την άλλη φόβο για την βίαιη κατάληψη της εξουσίας.

Πολύ σύντομα οι ανησυχίες, οι φόβοι, οι διαμάχες αναμείχθηκαν με ελπίδες και όνειρα διαμορφώνοντας το πρώτο εμφύλιο- πολεμικό σκηνικό. Αποτέλεσμα τα Δεκεμβριανά ,η Συμφωνία της Βάρκιζας το 1945,το κλίμα της λευκής τρομοκρατίας της μετά Βάρκιζας εποχής (που σύντομα εξώθησε στα άκρα οδηγώντας το ΕΑΜ στην ευθεία σύγκρουση), το Γ ψήφισμα του 1946 που δεν καταργήθηκε με το τέλος του εμφυλίου αλλά παρέμεινε μετέωρο για πολλά χρόνια μετά.

Η τελευταία φάση του εμφυλίου αυτή που με την απόφαση του ΚΚΕ να συστήσει το «Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας» και την έναρξη ολοκληρωτικού εμφυλίου πολέμου καλοκαίρι του 1946 -1947 στα Δεκεμβριανά ως τη λήξη του πολέμου αυτού με την ήττα του ΚΚΕ το 1949 χαρακτηρίζεται σαν την πιο αιματηρή σύγκρουση των αντίπαλων ομάδων, και επικράτηση της πιο σκληρής βίας,, εκδίκεσης , εκτελέσεων και στρατοδικείων.

¹¹⁰Μία απλή αναφορά της αριθμούς καταδεικνύει με περισσότερη ευκρίνεια την ραγδαία αύξηση της αριστεράς. Από τα 10.000 μέλη του ΚΚΕ πριν το 1936 σε λιγότερο από μία δεκαετία η ΕΑΜική αριστερά καταμετρά σχεδόν 1.500.000 μέλη, Ρ. Κούνδουρος, *Η Ασφάλεια του Καθεστώτος*, 1978, σελ. 88

8.1. Η ίδρυση του ΔΣΕ Πελοποννήσου

Η ενοποίηση των αντάρτικων ομάδων κάτω από μια ενιαία στρατιωτική καθοδήγηση πραγματοποιήθηκε στις 26-28 του Οκτώβρη 1946. Με την διαταγή υπ' αριθμόν 19 του Γενικού Αρχηγείου στις 27 Δεκεμβρίου του 1946 οι αντάρτικες δυνάμεις μετονομάζονται σε «Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας»¹¹¹ και είναι ο Δημοκρατικός Στρατός.(ΔΣΕ) προσκείμενος στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας,. Δημοκρατικός Στρατός Πελοποννήσου (ΔΣΠ) ονομάστηκε το ένοπλο τμήμα των δυνάμεων του ΔΣΕ που έδρασε στην περιοχή της Πελοποννήσου

Κατά την περίοδο της «λευκής τρομοκρατίας» τα μέλη της Αριστεράς δέχθηκαν πολύμορφες πιέσεις από μέλη παραστρατιωτικών ομάδων της Δεξιάς και κυρίως από την πολύ ισχυρή στην περιοχή οργάνωση Χ¹¹². Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των ενεργά αριστερών κατοίκων της Πελοποννήσου να μετακινηθεί σε μεγάλες πόλεις (κυρίως στην Αθήνα) ενώ όσοι απέμειναν κρύβονταν στα βουνά ως διωκόμενοι. Από το καλοκαίρι του 1946 και μετά την κλιμάκωση των τρομοκρατικών ενεργειών και των κατασταλτικών μέτρων άρχισε η οργάνωση των διωκόμενων σε μικρές αντάρτικες ομάδες που δρούσαν κυρίως στη Νότια Πελοπόννησο. Οι συγκρούσεις, μικρής κλίμακας, μεταξύ των αντάρτικων ομάδων και των δυνάμεων της Χ και της Χωροφυλακής άρχισαν να γενικεύονται από τον Σεπτέμβρη του 1946 αλλά ήταν μικρής κλίμακας. Η πρώτη σημαντική επιχείρηση του ΔΣΠ έγινε στις 13 Φεβρουαρίου του 1947 με την επίθεση στην Σπάρτη και την απελευθέρωση 220 κρατουμένων ¹¹³170 προσχώρησαν στον ΔΣΕ.

Από το 1947 ο εμφύλιος στην Πελοπόννησο πήρε μεγάλες διαστάσεις και ο ΔΣΠ ενίσχυσε τις δυνάμεις ώστε το φθινόπωρο του 1948 έλεγχε το μεγαλύτερο μέρος των ορεινών κυρίως περιοχών της Πελοποννήσου του Πάρωνα, Ταΰγετου, Μαίναλου, Αχαΐας- Ηλείας και Αργολιδοκορινθίας. Η δράση της εξαπλώθηκε σε όλη την Πελοπόννησο, ελέγχοντας πολλές νέες περιοχές. Οργανώθηκε έντονο σαμποτάζ σε οδικές και σιδηροδρομικές αρτηρίες του εχθρού, με αποτέλεσμα τη διακοπή της συγκοινωνίας πολλών κεντρικών πόλεων.

¹¹¹ Στον: Ριζοσπάστης, 26.8.2016 και 2.9.2016

¹¹²Σ. Παπαγεωργίου, *Ο Γρίβας και η Χ - Το Χαμένο Αρχείο*, Αθήνα, ήταν δωσίλογική οργάνωση που έδρασε στα χρόνια της Κατοχής στην Ελλάδα. Ιδρυτής και αρχηγός υπήρξε ο Γεώργιος Γρίβας. Τα μέλη της οργάνωσης ήταν γνωστά σαν Χίτες, σελ. 79

¹¹³ Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Αθήνα 2001-2002, τ. 1, σελ 515-520 και τ. 2, σελίδες 295-338

Τότε ο Δημοκρατικός Στρατός Πελοποννήσου αριθμούσε περισσότερους από 3.000 μαχητές και πραγματοποίησε μεγάλης κλίμακας επιθέσεις σε πόλεις και κωμοπόλεις του Μωριά¹¹⁴.

Από το Γενάρη του 1948 επικεφαλής του Αρχηγείου Πελοποννήσου του ΔΣΕ ορίστηκε ο Στέφανος Γκιουζέλης, ενώ το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους το Αρχηγείο μετονομάστηκε σε *III Μεραρχία του ΔΣΕ*, η οποία αποτελούνταν από την 22η και την 55η Ταξιαρχία του ΔΣΕ. Στα τέλη του Δεκέμβρη του 1948 ξεκίνησε η εκκαθαριστική επιχείρηση του Εθνικού Στρατού στην Πελοπόννησο με την ονομασία «Περιστερά» υπό τη διοίκηση του Α' Σώματος Στρατού και με τη συμμετοχή 50.000 περίπου στρατιωτών.

Μέχρι τον Μάρτη του 1949 έληξαν και οι τελευταίες αιματηρές συγκρούσεις του ΔΣΕ στην Πελοπόννησο με την 3η Μεραρχία εξαντλημένη, χωρίς πολεμοφόδια και απομονωμένη από την υπόλοιπη Ελλάδα να ηττάται ολοκληρωτικά. Οι δυνάμεις του ΔΣΠ είχαν διαλυθεί και ο εμφύλιος στην Πελοπόννησο είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί με την συντριβή των δυνάμεων της Αριστεράς.

8.2. Αντίπαλα στρατόπεδα

Από την μία μεριά βρισκόταν ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ), που τα όπλα, τα πυρομαχικά και άλλα εφόδια τα προμηθευόταν από την Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία και Αλβανία μέσω των δρόμων που κατασκεύασε στον Γράμμο και το Βίτσι

Από την άλλη μεριά βρισκόταν ο Εθνικός Στρατός (ΕΣ) με την υποστήριξη της Βρετανίας και αργότερα των ΗΠΑ. Στον Εθνικό Στρατό επιστρατεύτηκαν Έλληνες πολίτες με την υποστήριξη των βενιζελογενών και βασιλικών κομμάτων που κυβερνούσαν την Ελλάδα υπό βενιζελικό ηγέτη Θεμιστοκλή Σοφούλη, αλλά και στρατιωτών, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της κατοχής είχαν συμμετάσχει στα τάγματα ασφαλείας.¹¹⁵

8.3. Η επιχείρηση «Περιστερά» στην Πελοπόννησο

Η επιχείρηση «Περιστερά» διήρκεσε από τις 22 Δεκεμβρίου 1948 μέχρι τις 30 Ιανουαρίου 1949. Στόχος της ήταν η εκκαθάριση της Πελοποννήσου, ενόψει της

¹¹⁴ Ο. π., τ. 2, σελ 295-338

¹¹⁵ *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. ΙΣΤ, σελ. 120-130

μεγάλης επίθεσης που σκόπευε να αναλάβει ο Ελληνικός Στρατός (ΕΣ) στο Βίτσι, ώστε να αποκατασταθεί η τάξη στην Πελοπόννησο και να εξοικονομηθούν δυνάμεις για τις κύριες επιχειρήσεις. Τόσο ο ΔΣΕ όσο και ο ΕΣ γνώριζαν ότι η Πελοπόννησος ήταν το αδύνατο σημείο των ανταρτών, αφού υπήρχαν λίγοι στην περιοχή αλλά και ήταν πολύ δύσκολο να ανεφοδιαστούν.

Οι δυνάμεις του ΔΣΕ ανεφοδιάζονταν με μικρά καΐκια τα οποία μετέφεραν όπλα και εφόδια από την Αλβανία. Ωστόσο χάρη στην στενή επιτήρηση που επέβαλε το Πολεμικό Ναυτικό τα καΐκια εξαφανίστηκαν. Χαρακτηριστικό ήταν ένα επεισόδιο με ένα μικρό περιπολικό του πολεμικού ναυτικού ο «Πολεμιστής», το οποίο με κυβερνήτη τον Βορειοηπειρώτη Πύρρο Σπυρομήλιο ακολούθησε ένα καΐκι ανεφοδιασμού, και εντόπισε μια από τις απόμερες ακτές όπου ξεφορτώνονταν τα υλικά¹¹⁶.

Ο ΔΣΕ Πελοποννήσου, ενώ πίστευε ότι η επιχείρηση θα γινόταν άνοιξη αιφνιδιάστηκε από τον ΕΣ και δέχτηκε τις πρώτες επιθέσεις τον Δεκέμβριο στην Δημητσάνα, στην Χαλανδρίτα και στην Ζαχάρω Ηλείας.

8.3.1. Οι αντίπαλες δυνάμεις

Ο ΔΣΕ στην Πελοπόννησο διέθετε την ΙΙΙ μεραρχία την σχολή αξιωματικών Πελοποννήσου, με τα αρχηγεία Ερύμανθου, Αροάνιων, Μαίναλου, Ταΰγετου και Πάρνωνα. Συνολικά οι δυνάμεις τους ανέρχονταν σε 5.000-6.000 άνδρες και γυναίκες. Από αυτούς περίπου 2.500 –2.800 ήταν μάχιμοι.

Το ηθικό του ΔΣΕ στην Πελοπόννησο δεν ήταν το ίδιο υψηλό όσο σε άλλες περιοχές και αυτό γιατί μέρος των μαχητών είχαν ενταχθεί με βίαιη στρατολόγηση και δεν είχαν μεγάλο ζήλο για τον αγώνα. Επίσης υπήρχε διχογνωμία στην ηγεσία για την σκοπιμότητα της συνέχισης του αγώνα.

Από την πλευρά του ΕΣ η επιχείρηση της «Περιστεράς» ανατέθηκε στο Α΄ Σώμα Στρατού με διοικητή τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο ενώ κλήθηκε στην Πελοπόννησο η 9η Μεραρχία του Εθνικού Στρατού από το μέτωπο του Γράμμου. Η 9η Μεραρχία ήταν μια αξιόμαχη μονάδα του Εθνικού Στρατού, που θα αναλάμβανε μαζί και με τις ήδη υπάρχουσες κυβερνητικές δυνάμεις στην Πελοπόννησο την εξόντωση του ΔΣΕ.

¹¹⁶ Στις: *Αργολικές ειδήσεις*, 2018

Από τις 10 Δεκεμβρίου 1948 λοιπόν, άρχισαν να φτάνουν οι μονάδες της 9ης Μεραρχίας στην Πελοπόννησο, δηλαδή οι τρεις της Ταξιαρχίας(41η, 42η & 43η), 2 ΜΟΚ, ένα Σύνταγμα Πυροβολικού καθώς και αποσπάσματα Χωροφυλακής, 12.000 στρατιώτες, χωροφύλακες και λοκατζήδες..Αν προσθέσουμε και τις κυβερνητικές δυνάμεις, που βρίσκονταν εκεί τους 32.000 στρατιώτες, χωροφύλακες και παρακρατικούς, καταλαβαίνουμε ότι σαν επιχείρηση η «Περιστερά» είχε μεγάλη σημασία για τον Εθνικό Στρατό και την μετέπειτα επιτυχία του στον Εμφύλιο Πόλεμο¹¹⁷.

8.3.2. Το σχέδιο

Ο Τσακαλώτος είχε σχεδιάσει με προσοχή την επιχείρηση και είχε αποφασίσει να δράσει οργανωμένα. Οι προθέσεις του συνοψίζονταν στην αναφορά του προς το ΓΕΣ όπου έγραφε: *«Απαλλαγή το ταχύτερο της Πελοποννήσου από τον συμμοριτισμό δια της πλήρους συντριβής τούτου, αποκατάσταση της τάξης και ασφάλειας, αποκατάσταση συγκοινωνιών και εξύψωση του ηθικού του πληθυσμού ώστε να συμβάλει και αυτός, με όλα τα μέσα στην παγίωση της τάξης. Ιδιαίτερα και συνεχής προσπάθεια δια την πλήρη εξουθένωση της αυτοάμυνας»*.

Το σχέδιο λοιπόν περιελάμβανε τρεις φάσεις. Στη πρώτη φάση για να αποφύγει την διαφυγή των δυνάμεων του ΔΣΕ, θα άρχιζε τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στις παράκτιες περιοχές, σε αρκετό βάθος με σκοπό τον έλεγχο των οδικών κόμβων. Αυτό γιατί η εδαφική διαμόρφωση της περιοχής ήταν τέτοια που η διαφυγή ήταν εύκολη. έγραφε ο Τσακαλώτος *«Η αχίλλειος πτέρνα δεν είναι οι συμμορίτες αλλά ο χώρος εντός του οποίου η διαφυγή των είναι πάντοτε δυνατή»*.¹¹⁸

Στην επόμενη και κύρια επιχείρηση θα ξεκινούσε από το ύψος της Τρίπολης και του ποταμού Νέδα προς τα Μαίναλο, με σκοπό την ολοκληρωτική συντριβή των εκεί τμημάτων του ΔΣΕ.Η δεύτερη φάση των επιχειρήσεων θα λειτουργούσε συμπληρωματικά της πρώτης.

Η τρίτη και τελευταία φάση προέβλεπε την εδραίωση της τάξης στην περιοχή, με την εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων των προηγούμενων επιχειρήσεων.

¹¹⁷Α. Καμαρινός, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο 1946-49*, σελ.75

¹¹⁸Θρ. Τσακαλώτος, «40 Χρόνια στρατιώτης της Ελλάδος», *Η Δευτέρα μάχη του έθνους*, τ. 2, σελ. 203 - 205.

Στην επιχείρηση θα συμμετείχε επίσης τόσο η Αεροπορία, όσο και το Πολεμικό Ναυτικό.

8.3.3. Η εκτέλεση

Στις 10 Δεκέμβρη η «Περιστερά» μπαίνει σε εφαρμογή. Η επιτυχία της είναι απαραίτητος όρος για τη συνέχιση των επιχειρήσεων σε Στερεά και τελικά στη Μακεδονία.

Βάσει του σχεδίου του, ο Τσακαλώτος διέταξε τα τμήματά του να ξεκινήσουν τη εκκαθάριση των παράκτιων περιοχών από τις 22 Δεκεμβρίου. Η αποστολή αυτή εκτελέστηκε χωρίς απρόοπτα και με επιτυχία με τη συνδρομή και του πολεμικού ναυτικού.

Τη νύκτα 27 προς 28 Δεκεμβρίου, τμήματα του Στρατού, της Χωροφυλακής και της Εθνοφυλακής εξόρμησαν αιφνιδιαστικά και κατέστρεψαν το δίκτυο υποστήριξης του ΔΣΕ, συλλαμβάνοντας σε ένα βράδυ 4.500 άτομα, σε όλη την Πελοπόννησο. Από τους συλληφθέντες, 2.500 μεταφέρθηκαν άμεσα στο Τρίκερι και στη Μακρόνησο.

Στις 3 Ιανουαρίου 1949, ο Τσακαλώτος διέταξε την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μέχρι τότε γίνονταν μικροσυμπλοκές με αποτέλεσμα ο ΔΣΕ να χάσει το ¼ των δυνάμεών του. Όταν όλα ήταν έτοιμα τα τμήματα από τη καθορισμένη γραμμή εξόρμησης (Κάτω Φιγαλία, Λυκουρέσι, Λάλα, Φολόη, Προσταβίτσα, Ερύμανθος, Καλάβρυτα, Τρίκαλα Κορινθίας, λίμνη Στυμφαλίας, Αχλαδόκαμπος) άρχισαν να χτενίζουν ουσιαστικά την περιοχή. Το αρχηγείο Ερύμανθου εξοντώθηκε στην ορεινή Κορινθία στα Αροάνια επίσης. Στην περιοχή της Στυμφαλίας καταδιώχθηκαν άγρια και από κει. Η καταδίωξη συνεχίστηκε.

Τελικά τα τμήματα του ΔΣΕ υποχρεώθηκαν στις 27 και 28 Ιανουαρίου να δώσουν μάχη στις περιοχές Φολής και Λάλα στην οποία ηττήθηκαν αφήνοντας πίσω τους 107 νεκρούς, 97 αιχμαλώτους και ολόκληρο το αρχείο της ΙΙΙ μεραρχίας, μαζί με τους ασυρμάτους. Η ήττα αυτή, των πιο επίλεκτων δυνάμεων του ΔΣΕ, σφράγισε ουσιαστικά και την τύχη της όλης επιχείρησης.

Ο Τσακαλώτος με τους λοκατζήδες έδωσε διαταγή να συνεχίσουν την καταδίωξη των ηττημένων στα ορεινά της κεντρικής Πελοποννήσου. Στις 22 Ιανουαρίου στον Πάρνωνα ήταν η συντριβή της 55ης που έχασε ένα ολόκληρο τάγμα της, τον εφοδιασμό και τα μεταγωγικά της. Στη μάχη σκοτώθηκαν 181 μαχητές του

ΔΣΕ, ενώ άλλοι 78 αιχμαλωτίστηκαν. Παράλληλα, όμως το Μηχανικό αποκαθιστούσε το κατεστραμμένο οδικό δίκτυο. Μέσα σε 40 μέρες αποκαταστάθηκε οδικό δίκτυο μήκους άνω των 800 χλμ. Επίσης κατασκεύασαν και ένα νέο αεροδιάδρομο στο Λέχαιο. Σημαντική υπήρξε και η συμβολή της Χωροφυλακής σε αυτόν τον αγώνα, επιβάλλοντας την τάξη και ενισχύοντας το αίσθημα ασφάλειας του πληθυσμού. Την συμμετοχή αυτή πολλοί δεν την συγχώρεσαν ποτέ και γι' αυτό αποφασίστηκε η διάλυσή της.

Η επιχείρηση «Περιστέρα» εκτελέστηκε υποδειγματικά και ολοκληρώθηκε με απόλυτη επιτυχία. Οι απώλειες του ΕΣ και της Χωροφυλακής ήταν μικρές και έφτασαν τους 41 νεκρούς (οι 2 αξιωματικοί) και τους 105 τραυματίες. Από τη άλλη πλευρά οι απώλειες ήταν σοβαρές. Οι νεκροί έφτασαν τους 649, οι αιχμάλωτοι τους 1601, ενώ άλλοι 628 παραδόθηκαν εκούσια.

Επίσης στα χέρια του ΕΣ έπεσε και σημαντικός αριθμός όπλων – 2 πολυβόλα, 40 οπλοπολυβόλα, 22 αυτόματα, 597 τυφέκια, 18 πιστόλια, 2 όλμοι, 5 ασύρματοι, 4 τηλέφωνα και 39 άλογα.

Από την έναρξη του σχεδίου «Περιστέρα», στα τέλη του 1948 μέχρι και τον Απρίλιο του 1949, που αποχώρησε η 9η Μεραρχία του Εθνικού Στρατού από την Πελοπόννησο, με την συντριβή των ανταρτών, απόλυτος κυρίαρχος έγινε ο Εθνικός Στρατός..

Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου στην Πελοπόννησο, στις αρχές της άνοιξης του 1949, επηρέασε καθοριστικά και το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου στον Γράμμο τον Αύγουστο του 49 και αυτό γιατί, μετά την επιτυχία του σχεδίου «Περιστέρα», ο Εθνικός Στρατός κατάφερε να συσπειρώσει ακόμα περισσότερες δυνάμεις του στην κεντρική και βόρεια Ελλάδα.

Η εξέλιξη και το αποτέλεσμα του Εμφυλίου Πολέμου, όχι μόνο στην Πελοπόννησο αλλά σε ολόκληρη την Ελλάδα, κρίθηκε και από την πολιτική στάση των υπερδυνάμεων ΗΠΑ, ΕΣΣΔ και Μεγάλη Βρετανία.

Η βρετανική επέμβαση στα ελληνικά πράγματα, κατά την περίοδο της Κατοχής όξυνε για δικά της συμφέροντα το ήδη τεταμένο κλίμα μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Στο ίδιο κλίμα για τα δικά τους συμφέροντα στη Μεσόγειο κινήθηκαν και οι ΗΠΑ, από το έτος 1947 κλιμακώνοντας τις εξελίξεις του Εμφυλίου Πολέμου και καθορίζοντας το αποτέλεσμα του, ενώ δεν ήταν αμέτοχη και η στάση της ΕΣΣΔ, που παρασκηνιακά ενίσχυε τον ΔΣΕ.

Με τη συντριβή του ΔΣΕ στο Γράμμο και το Βίτσι έληξε ουσιαστικά ο Εμφύλιος Πόλεμος, ο οποίος από το 1944 είχε γίνει ο εφιάλτης των Ελλήνων και επέφερε φοβερά δεινά στην Ελλάδα. Οι συνέπειες όμως του Εμφύλιου Πολέμου υπήρξαν ανυπολόγιστες για την Ελλάδα τόσο σε ανθρώπινες απώλειες, όσο και σε υλικές καταστροφές.

Ουσιαστικά, ο εμφύλιος πόλεμος τελείωσε τη νύχτα της 29ης Αυγούστου 1949, όταν οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού υποχώρησαν στην Αλβανία.

Επίλογος

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ο φοβερότερος απ' όσους γνώρισε η ανθρωπότητα. Οι μάχες του φονικές και μεγάλης κλίμακας. Οι υλικές καταστροφές από τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς τεράστιες. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι πέθαναν από την πείνα και πολλές άλλες χιλιάδες έχασαν τη ζωή τους στα φοβερά στρατόπεδα συγκέντρωσης .

Ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων που έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι συγκλονιστικός για τα ανθρώπινα δεδομένα και υπολογίζεται σε 60 έως 85 εκατομμύρια απώλειες. Γι' αυτό ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είναι η πιο θανατηφόρα σύγκρουση στην ανθρώπινη ιστορία.

«Ο Έλληνας δεν έχει συμφιλιωθεί με τον εμφύλιο. Αυτό σημαίνει πως δεν έχει συμφιλιωθεί με τον Άλλον, τον διαφορετικό, τον αντίθετο [...] πως δεν συμφιλιώθηκε με τον εαυτό του.» Θοδωρής Τερζόπουλος

Τα πολιτικά πάθη, οι λανθασμένοι χειρισμοί, το διεθνές ψυχροπολεμικό σκηνικό, η εμπλοκή των ξένων δυνάμεων είναι μερικοί από τους παράγοντες που οδήγησαν στην έκρηξη του ελληνικού εμφυλίου. Ενός εμφυλίου που κόστισε στην κοινωνία χιλιάδες ζωές στην χώρα από κάθε άλλο πόλεμο.

Αν για ορισμένους Έλληνες ο Εμφύλιος του 1947-1949 αποτελεί το αποκορύφωμα της αδελφοκτόνος σύρραξης για άλλους το αποκορύφωμα αυτό είναι χρόνια πριν, το 1943-1944. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συγκρούσεις αυτές δεν είναι τα γνωστότερα επεισόδια βίας της περιόδου. Το φαινόμενο κορυφώνεται, βέβαια, με τα Δεκεμβριανά

Πολλές περιοχές βρίσκονται στο επίκεντρο και πληρώνουν τεράστιο φόρο αίματος, άλλες καταφέρνουν να ξεπεράσουν την περίοδο αυτή με σχετικά πιο ήπια.

Σύμφωνα με την εφημερίδα «Ελευθερία» του 1952 ο απολογισμός του εμφυλίου είναι: «Νεκροί 154.000. Ξεσπιτωμένοι αγρότες 800.000. Σπίτια ολικά κατεστραμμένα 24.626. Σπίτια μερικά κατεστραμμένα 22.000. Αγροτικά νοικοκυριά κατεστραμμένα 15.139. Σχολεία κατεστραμμένα 1.600. Γέφυρες οδικές κατεστραμμένες 476. Γέφυρες σιδηροδρομικές κατεστραμμένες 439. Εργοστάσια, νοσοκομεία κατεστραμμένα 241. Ζώα που χάθηκαν 1.480.669».

Οι μνήμες από την δεκαετία του 1940 παρόλο που έχουν περάσει 80 χρόνια εξακολουθούν να μένουν ζωντανές. Τουλάχιστον για όσους έχασαν και πόνεσαν και τους μεταγενέστερους που σημαδεύτηκαν για χρόνια από την δραματική εκείνη

περίοδο ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο όπου ο εμφύλιος πήρε την μορφή ανελέητου πολέμου με άταφους νεκρούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 1943-44 που τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Στην Αργολίδα θρηνούμε 1.200 νεκρούς από την ενδοελληνική σύγκρουση.

Το ουσιαστικό τέλος του εμφυλίου πολέμου θα σημειωθεί πολλά χρόνια μετά την έναρξή του και συγκεκριμένα το 1974 με την πτώση της χούντας. Το γεγονός αυτό έκλεισε έναν μεγάλο κύκλο στην ιστορία της χώρας ο οποίος είχε ανοίξει από το 1936 με μία άλλη δικτατορία ,εκείνη του Μεταξά.

Τα γεγονότα λοιπόν στην Αργολίδα γράφει ο Περράκης , «είναι τοπικοί απόηχοι απ' αυτά που γίνονταν στο κέντρο της χώρας, ανάμεσα στα πρόσωπα και στις οργανώσεις που διεκδικούσαν την εξουσία μετά το τέλος του πολέμου».είναι γεγονότα που η δράση διαδέχεται την αντίδραση. Το χάσμα ανάμεσα στις δύο πλευρές (αριστερά και δεξιά κομμουνιστών και εθνικοφρόνων) να μεγαλώνει συνεχώς και κάθε φορά να γεμίζει με πιο πολύ αίμα και με περισσότερη αγριότητα. Η Αργολίδα είναι ένα σκληρό σφαγών, εν ψυχρώ δολοφονιών και εκτελέσεων. Η πιο καταστρεπτική φάση της Ελλάδας η εμφύλια διαμάχη που, είχε την αρχή της σε βίβια επεισόδια του τελευταίου χρόνου της Κατοχής. Οι εμφύλιες συγκρούσεις στην Αργολίδα, κατά το τελευταίο έτος της Κατοχής, με την έκταση που πήραν και τη βιαιότητα που τις χαρακτήρισε, αποτελούν εμβληματικό σημείο αναφοράς στη σύγχρονη ιστορία Ένας αδελφοκτόνος πόλεμος που οι ρίζες του φτάνουν στις μέρες μας.

Είναι επίσης απόηχοι της γενικής αποτυχίας του πολιτικού μας συστήματος που εκδηλώθηκε σε πολλαπλά επίπεδα σε όλη την διάρκεια του πολέμου.

Η Αντίσταση ήταν η φωτεινή και άσπιλη όψη της δεκαετίας του '40, ο Εμφύλιος η σκοτεινή και επιλήψιμη. Εμμανουήλ Βαζαΐος

Ο Εμφύλιος βγάζει στους ανθρώπους τα πιο αιμοβόρα ένστικτά τους στην επιφάνεια, δεν υπακούει σε «συνθήκες» και διατάγματα, είναι ένας πόλεμος που συγκλονίζει με την αγριότητά και την απανθρωπιά του.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Περιοδικά

Κώστας Δανούσης, «1944-1994: 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς», στη: *Σιδηροτροχιά*, στην: *Αναγέννηση*, τχ. 321

2. Μαρτυρίες

Έγγραφο μαρτυρία του Πάνου Λιλή από τα αρχεία Ναυπλίου. Μαρία Θανοπούλου προφορική μνήμη του πολέμου από την «Γκριζα Ζώνη» του Στάθη Καλύβα.

3. Εφημερίδες

Τα Αργολικά Νέα

Αργολικές Ειδήσεις, αφιέρωμα στα θύματα των Ναζί. Μαρτυρία αυτόπτη μάρτυρα (Τσακόπουλος) κατοίκου Άργους.

Έθνος της Κυριακής, Η επιχείρηση «Περιστερά», Δευτέρα 3 Σεπτεμβρίου 2018, Διαθέσιμο στο: www.argolikeseidhseis.gr, 29.8.1999

4. Ομιλίες

Ομιλία από το μνημόσυνο για τους 88 εκτελεσθέντες από τα γερμανικά στρατεύματα τον Μάιο του 1944 που πραγματοποιήθηκε στο χωριό Λίμνες του δήμου Άργους-Μυκηνών την Κυριακή, 12 Μαΐου 2019 (έγγραφο που βρίσκεται στην κοινότητα)

5. Ένθετα

Αυγή κείμενα Βασ.Δωροβίνη «Ελεύθερο Βήμα» άρθρο του Βασίλη Κ. Δωροβίνη, «Μια συμμαχική «Γκουερνίκα» – Ο βομβαρδισμός της πόλης του Άργους στις 14 Οκτωβρίου 1943

6. Διαδικτυακές Πηγές

www.argolikivivliothiki.gr, Ανακτήθηκε στις: 6.10.20

www.argolikeseidhseis.gr., Ανακτήθηκε στις: 6.10.20

B. Βιβλιογραφία

Βαζαίος Ε., *Τα άγνωστα παρασκήνια της εθνικής αντιστάσεως στην Πελοπόννησο*, Κόρινθος 1961

Δανούσης Κ., 1944-1994: *50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς*, στην: Αναγέννηση, τχ. 321

Δασκαλάκης Β., *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής 1936-1950*, Αθήνα 1973.

Δημόπουλος Θ., *Ιστορία του Ναυπλίου*, Ναύπλιο 2008

Καμαρινός Α., *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο 1946-1949*, 2008

Κοτσιώρης Ι., *Το χρονικό της εθνικής αντιστάσεως Πελοποννήσου 1941-1945*, 1992

Κούνδουρος Ρ., *Η Ασφάλεια του Καθεστώτος*, 1978

Μαργαρίτης Γ., *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Αθήνα 2001-2002

Μαυρίδης Χ., *Αργειακή Γη*, τχ. 3, Άργος

Μούτουλας Π., *Πελοπόννησος 1940-45*, 2004

Παϊδούση Γ., *Ο Κόκκινος Επιτάφιος*, Αθήνα 2008

Πανταζόπουλος Θ.Δ., *Η ταμειακή στενότης στο Ναύπλιον κατά την κατοχή και η έκδοσις τοπικού νομίσματος*, Ναύπλιον 1945 και Αθήνα 1963

Περάκης Σ., *Τα φαντάσματα του Εμφυλίου*, χ. τ., 2010

Σαββάκης Ν.Γ., *Θύματα Ιταλικής-Γερμανικής κατοχής περιόδου 1941-1945 περιφέρειας Δήμου Ναυπλίου*

Τσακαλώτος Θ., *Η Δευτέρα μάχη του έθνους*, τ. 2

Χριστόπουλος Α.Χ. , *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα*, Ναύπλιο 1946

Παράρτημα

Φωτογραφικό υλικό από την κατοχή στην Αργολίδα

Στις 26 και 27 Απριλίου 1941 γερμανικά αεροσκάφη βομβάρδισαν το Άργος. 40 Αργεΐτες νεκροί (10 από αυτούς στην Πορτοκαλούσα το πρωί της Κυριακής του Θωμά, την ώρα της λειτουργίας) και 3 Βρετανοί στρατιώτες. Η φωτογραφία τραβήχτηκε από Αυστραλό στρατιώτη. Πρόκειται για τη μεταφορά τραυματία σε ασθενοφόρο μετά τον βομβαρδισμό. *«Αργολικά Νέα» Ιστορικά 26 Οκτωβρίου 2019*

Στούκας παραταγμένα στο Αεροδρόμιο του Άργους. *Περιοδικό Αναγέννηση τ.321*

Άρματα των ναζί παρκαρισμένα στην οδό Γούναρη στο Άργος. Διακρίνεται το καμπαναριό του Αη- Γιάννη. *Εφ. Αργολικά Νέα Ιστορικά .*

Αποχώρηση των συμμάχων από Ναύπλιο προς Τολό. Απρίλης 1941.

εφ. Αργολικά Νέα επιμέλεια Γιώργος Νικολόπουλος

14 Σεπτεμβρίου 1944 οι Γερμανοί αποχωρούν από το Ναύπλιο, υπό το βλέμμα κάποιων Ναυπλιωτών (φωτογραφία του Κώστα Καραχάλιου). *Γενικά αρχεία Ναυπλίου*

Στις 6 Οκτωβρίου 1944, αποχωρούν έπειτα από συνθηκολόγηση τα Τάγματα Ασφαλείας και στο Ναύπλιο εισέρχονται αναίμακτα οι δυνάμεις του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ.
Αργολικά νέα 26 Οκτωβρίου 2019

Λόγος Άγγλων στην κεντρική πλατεία του Άργους το Φεβρουάριο του 1945, λίγες ημέρες μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Από την οδό Βασ. Σοφίας, οι πολίτες παρακολουθούν (Αρχείο Καλλιόπης Κιτσοπούλου).

Χειρόγραφο του Τσακόπουλου για το μνημόσυνο των σκοτωμένων από την Άγγλο-Αμερικάνικη αεροπορία στο Άργος στις 14 - 10 - 1943 που φυλάσσεται στα Αρχεία του Κράτους στο Ναύπλιο.

Πένθιμος Ξάβριος ἔδωκεν αὐτὸς Ἄρ. Βεγγια

ΤΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ ΤΗΣ 21 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ τοῦ 1943.
τοῦ κ. Α. Π. Τσακούπουλου

Οἱ βομβαρδισμοὶ τῆς 26-27 Ἀπριλίου ἡμέρας Δεσφάντου καὶ Κυριακῆς τοῦ 1941 καὶ τῆς 14 Ὀκτωβρίου ἡμέραν Παναγιωτῆ ὡραν 10-11 π.μ. τοῦ 1943 - ὑπερέβησαν καὶ αὐτὴν τὴν τραγωδίαν τῆς ἐν Ἀργεῖ ὅσων τῶν Γάλλων στρατιωτῶν, τῆς 4' Ιανουαρίου τοῦ 1833, τὴν ὁοσίαν ἀπορῶ ὅσων ἔταν ἑθελῆτες ἡρόντες ἐνεθυμοῦντα τρέμοντες, μάχιστα δέ, ἡ ἡμέρα αὐτῆς ἐτέθη ὡς χρόνος ἔσοχῆς - ὅσον καὶ τὴν φροῖν τῆς βίης!!

Ἡ ἐπάρατος καὶ μοιραία ἐκείνη ἡμέρα τῆς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ 1943, εἶναι ἡμέρα φρίκης, τρόμου, θρήνων, υγασμῶν, ὀδρμῶν καὶ θυμφορᾶς, αἷς ὁοσίας παρομοίαν ~~ἡρώων~~ δὲν εἶδεν ἡ ἀόμις τοῦ Ἄργους τὸ θεοσφές τοῦτο δῶμα τῆς δεῆς Ἡρας!! ἡ τῆς ἐξέστησε τὸν μαῦρον μανδύαν τοῦ ἀένδρου καὶ τῆς καταστροφῆς ἐφ' ὅσον ἡμέρου τῆς ὁοχῆς, καὶ ἡ ὁοσία δά μείνη ἔδαεί εἰς τοὺς αἰῶνας μία ἀνεξίτητος καὶ ἀνεξάμαστος ἱστορικὴ κηλὶς τῶν μεγάλων κατ' ἐυφροσύνῃ ὁμοίων ἀυμμάχων μας.

Τελοῦμένων τεσσαρακονθῆμερον μνημοσύνων τῶν ἀδιποδοτωμένων κατὰ τὸν βομβαρδισμόν τῆς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ 1943, τὰ νεκροταφεῖα τῆς ἀσπιδιαν καὶ ἄλλων

5/2/497

φράδα ευείνην ¹² ημέρας ¹² τρισεθνήσαντες ¹² ανδου-
 πους. ἢ μάλλον εἰς ἀνθίας ἀπὸ ἀνθοδέσματος καὶ θε-
 φαίνους, ἰδιαίτερον δὲ νεφροταπεινόν. ἢ τὴν κοιμήθειαν
 τῆς Ἰσραήλ καὶ ἐνδοξοσθεσοίνας ἡμῶν Θεοτότου
 καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. ἢ εἰς ὁσπερ ἐδὴν καὶ ἐχὼ
 τὴν πενθήμερον αὐτῆς ἡμέραν.
 εἰς τὸν ἐρημιον καὶ ὀνόματι τοῦ ἱεροῦ Ἐσαγγέλιον, ἔξεφα-
 νήσε ἀποφασίζον καὶ ἀσχυμινητικώτατον γόγον ὄρω-
 τὸν γυμνος τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀρχιεπίσκοπος, ὡς τε ἀν-
 δοῦντες καὶ μὴ ἀνεγύθην εἰς κλάματα, εἰς θρήνους, γυμνοῖς,
 εἰς ὠκετούς καὶ χοεράς φωνάς. Μοιά δὲ τὴν δειὰν ζειτουρίαν
 εἰς τὰς ἑσπέραις τῶν τῶν δειχθεῖς, τὴν ἐγένετο ἀπὸ τῶν θρηνησῶν
 περιγραφεται. ἢ εἰς αὐτὴν ἡκουε κανὴς γυναίκεα κλάμα-
 τος καὶ ἀνδρίμα μοιρολόγια κ.τ.λ. ἢ κατὰ τὸ δεικνύδεις.
 ἢ εἰς ἰδὼμεν ὡς ἀραστατικώτατα περιγράφει τὴν πε-
 νθήμερον εὐείνην ἡμέραν ὁ ἐμμενομήμος καὶ ἀσχυμινητικὸς Ἀρ-
 χιεπίσκοπος ὡς καὶ χοροτέχνος, ἔξαιρέτως δὲ φίλος μου κ.τ.λ. Ἀν-
 δρέας, Χ. Χριστοπόπουλος (Φοῦτος) εἰς τὸ ποχὺ τιμον καὶ ἀ-
 νευτιμῶν βιβλίον τοῦ ἡ' τομο-τέρμανοι ὅτι τὴν Ἀρχιε-
 πίδα. ἢ ἐκδοθῆς 1946 - σελ. 92.
 ἢ Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι γεμᾶτο ἐνδοσιασμοῦ, γυμνοῦ
 ἀσχυμινητικῶν, τὸ ὅσῳ ὅσον ἐκπαρτάει τὸν ἀναγιώσκοντα
 τὸν μεταφέρει μετὰ τὸ ὄνομα τῶν περιγραφῶν του εἰς
 τὰ χρόνια τῆς ἑσπερας καὶ ἀνίερου τετραετιῶς
 ζυραννίας.!!

512/498

512/500

καὶ ἀποφραδα εὐείνην ἢ	Λουκ
μέραν μετεβλήθησαν εἰς	τὰ α
ἀνθοκήπους ἢ μάλλον εἰς	Μαν
ἀνθῶνας ἀπὸ ἀνθοδέσματος	ΠΩΔ
καὶ στεφάνους, ἰδιαίτερος	ματί

23 = 4

1/δου 4 περιγραφή τῆς ἐπέρας ἐκείνης.
 Κορυθία τὰ εὐγενεῖα τὸν οὐρανό θημερα καὶ 4
 Ἀρχοῖδα θου τεγγάνη τὰ μαύρα!!

Πρωί-ωρωί οἱ πασι πάντες τῶν ἐκκλησιῶν παρῶν τῶν
 τῶ τῶν κοντὰ τῶν κ' ὄχοι μαυρογορεμένοι, μεθ' ὧν
 καιο τὸ κερὰ, χλωμοί, τὴν ὄψι, ἀμύγχοι καὶ μέζου
 οὐδία, πορτοκαλοχούδια τὰ χέρια - τραβάνε γιὰ τὰ
 κυροταφεία!!

Εἶναι τὸ μνημόσυνο τῶν θυστωμένων ἀπὸ τῆν Ἀρχο
 Ἀμερικανικῆν Ἀποστολίαν τὸ Ἄρχος.

Δίδουι μικροί, δίδουι μεγάροι μ' ὠραιότατα κωνοτά
 φια, μαρδομαχισμένῳ μικροστομαμένῳ, μ' ἄραδι-
 ατὰ χρυσοπούφετα καὶ χρωματοσόχαρες. Ὁμα ἄρα
 διαβά τῶν ἐκκλησιῶν, μετὰ τῶν μετῶν, μ' ἄραδι!!

Λαμπαδες - πορτοκαλοχούδια - κὰτα σῶρες,
 θυμαρισμένες, πορτοκαλοχούδια μισμένες δίδουν μιά
 ὄψι φαντασμαχορικῆ, γκρομαχάχοχ, ἐξαιρετικῆ,
 δαία!!

Μέθα κ' ἀνέξω οἱ ἐκκλησιῶν ἀφου πικροί χεμάτες
 ἀπὸ χρωμένους, ἀχοχον ἀπὸ κῶμα, τῶν χυγμοῦς καὶ τῶν
 φωνῶν τῶν δεικνῶν τῶν θυστωμένων καὶ μαζί τῶν, κὰδε
 ἀνδρώπη, ψυχὴ σπαράζει τὸ πόνου τῶν κ' ἀνομιωπιά
 ρει κ' αὐτῆ σπαράξανα γιὰ τὸ χαρμό, τὸ δυνάδινο θυστω

512/499
512/500

μέραν μετεβλήθησαν εἰς τὰ 4
 ἀνθοκήπους ἢ μᾶλλον εἰς Μανι

Περίληψη

Η Κατοχή της Ελλάδας, 1941- 1944, κράτησε 3,5 περίπου χρόνια. Το Άργος εγκατέλειψαν οι Γερμανοί στις 14 Σεπτεμβρίου, περιοχή κομβικής σημασίας αφού απέχει ελάχιστα από την Αθήνα, διέθετε αεροδρόμιο που αποτέλεσε σημείο αναφοράς και οργάνωσης των αεροπορικών δυνάμεων, από εκεί η προσέγγιση της Κρήτης είναι εύκολη και γρήγορη. Επίσης υπήρξε σημείο εκκίνησης για τη μεγάλη φυγή προς τη Μέση Ανατολή. Οι Σύμμαχοι το χρησιμοποίησαν βομβαρδίζοντας τους Γερμανούς. Στις 14-10-1943 όμως από «λάθος» γίνεται ο μοιραίος βομβαρδισμός στην πόλη του Άργους από τα συμμαχικά αεροπλάνα με αθώα θύματα. Οι δύσκολες ώρες αρχίζουν με μεγαλύτερη αγριότητα και περισσότερο αίμα. ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΟΠΛΑ,ΤΑ μπαίνουν σε ένα αγώνα αλληλοεξόντωσης. Η Αργολίδα είναι ένα σκληρό σφαγών, εν ψυχρώ δολοφονιών και εκτελέσεων.